



**SPOMIENKA
NA PEDAGÓGA A KATECHÉTU
ALOJZA KOSTELANSKÉHO**

Zostavil
František Dlugoš

SPOMIENKA NA PEDAGÓGA A KATECHÉTU ALOJZA KOSTELANSKÉHO

Zborník prednášok s vedeckého kolokvia
venovaného spomienke
na Mons. doc. PaedDr. ThLic. Alojza Kostelanského, PhD.



Zostavil
František Dluhoš

**SPOMIENKA
NA PEDAGÓGA A KATECHÉTU
ALOJZA KOSTELANSKÉHO**

Zborník prednášok s vedeckého kolokvia
venovaného spomienke
na Mons. doc. PaedDr. ThLic. Alojza Kostelanského, PhD.

MTM
LEVOČA 2022

© Mons. prof. ThDr. ICDr. PaedDr. PhDr. František Dlugoš, PhD.
(zostavovateľ)

© Doc. ThDr. PaedDr. Róbert Sarka, PhD.

© Mgr. Katarína Russinová, PhD.

© Doc. ThDr. Branislav Kluska, PhD.

© PaedDr. Mária Vargová, PhD.

Recenzovali: Prof. ThDr. PhDr. Amantius Akimjak, PhD.

Prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Ľubomír Pekarčík, PhD.

PhDr. Jozef Lapšanský, PhD.

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori.

Vydalo: © MTM Levoča

Rok vydania: 2022

ISBN 978-80-8215-034-9

OBSAH

ÚVOD	10
------------	----

ŽIVOTNÝ PROFIL DOC. ALOJZA KOSTELANSKÉHO

Mons. prof. ThDr. ICDr. PaedDr. PhDr.

František Dlugoš. PhD.

profesor na Katolíckej univerzity v Ružomberku 13

Štúdium a kňazské pôsobenie 14

Exilová práca na Spišskom katechizme 18

Pedagogická činnosť 18

Publikačná činnosť 20

HISTORICKÝ VÝVOJ KATOLÍCKEHO ŠKOLSTVA V RUŽOMBERKU S PRIHLIADNUTÍM NA JEHO OBNOVU PO ROKU 1989

PaedDr. Katarína Russinová, PhD.

odborný asistent na Katolíckej univerzity

v Ružomberku 23

Úvod	25
Cirkevná škola	26
Identita katolíckej školy	28
Stručná história mesta Ružomberok	32
Školstvo a vzdelanosť v meste Ružomberok	33
Situácia po vzniku prvej Československej republiky	41
Povojnové obdobie v školstve	
– nástup socializmu	50
Obnova školstva po páde komunistického režimu	57
Záver	63

**SYMBOL AKO CESTA K SVÄTÉMU
VÝSLOVNÉMU A NEVÝSLOVNÉMU
S PRIHLIADNUTÍM NA PRÁCU
ALOJZA KOSTELANSKÉHO
SYMBOLICKÝ OBRAZ V KATECHÉZE**

Doc. ThDr. PaedDr. Róbert Sarka, PhD.

Docent na Katolíckej univerzite v Ružomberku..... 67

Úvod	69
Konvenčné znaky - syntéma	69
Ontologický pôvod symbolu	72
Psychologické teórie pôvodu symbolu	78
Prínos docenta Kostelanského	80
Záver	83

KATECHETICKÉ DIELO ALOJZA KOSTELÁNSKEHO

Doc. ThDr. Branislav Kľuska, PhD.

Docent na Katolíckej univerzite v Ružomberku **87**

Úvod	88
Tendencie vývinu katechetiky v 20. a na počiatku 21. storočia	90
Katechéza a katechetika na Slovensku v 20. a na počiatku 21. storočia	102
Hlavné katechetické a didaktické diela Alojza Kostelánskeho	108
Záver	119

ČLOVEK S VELKÝM SRDCOM

***Fragmenty zo života - útržky spomienok
na Alojza Kostelanského***

PaedDr. Mária Vargová, PhD.

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky

PF KU v Ružomberku 125

ÚVOD

„Áno, mám ho rád to svoje postrapatené, porušené hniezdo. Neexistoval by som bez neho a toľkokrát mi v ňom býva dobre i v zlom. Prichádzam do človečenstva z neho a cezeň. I rubáš, v ktorom sa raz vrátim do počiatku, bude utkaný z ľanu zasiatého do jeho hrúd. Ale ešte pred zásvätnou bránou si z neho strasiem jemnú vrstvičku prachu zvíreného na poslednej ceste po mojej zemi.“

(Milan Rúfus)

Mons. doc. Alojz Kostelanský striasol vrstvičku prachu na svojom posmrtnom rubáši 4. februára 2020 a vrátil sa na svoju rodnú hruď... Kolektív autorov pod vedením editora **Mons. prof. ThDr. ICDr. PaedDr. PhDr. Františka Dlugoša, PhD.** si na znamenitého kňaza, pedagóga, jedného zo zakladateľov Katolíckej univerzity v Ružomberku zaspomínal v zborníku profilových štúdií.

Čitateľ dostáva celostný obraz života aj diela verného robotníka vo vinici Pánovej na poli pastoračnom, katechetickom i na pôde akademickej. V každej oblasti si docent Kostelanský zastal svoju úlohu precízne, svedomito a s jednoznačne vyhranenou misou celoživotnej služby *fidei et scientia – viere a vede*.

Zostavovateľ zborníka Mons. František Dlugoš zbilancoval biografriu docenta Kostelanského v úvodnom príspevku. Autor vychádzal z osobných skúseností, dlhoročného priateľstva, ale zrecenzoval aj vedeckú publikačnú pozostalosť Mons. doc. Alojza Kostelanského.

Katarína Rusinová usúvzťažnila pôsobenie docenta Kostelanského so situáciou v odkliatom slovenskom cirkevnom školstve po roku 1989. V prehľadom, obsažnom, informačne nasýtenom historiografickom exkurze charakterizovala kľúčové dejinné etapy cirkevného školstva mesta, s ktorým bol docent Kostelanský bytostne spätý.

Alojz Kostelanský mal zaslúženú povesť i vysoký kredit vzdelaného, rozhladeného teológa a liturgistu. Róbert Sarka vo svojej štúdií rozanalyzoval prácu docenta Kostelanského so symbolmi a symbolikou v praktickej katechéze aj pedagogickej praxi.

Celoživotné dielo i prínos docenta Kostelanského do súčasnej katechetiky aj evanjelizácie v štruktúrovanom príspevku obšírne zhodnotil docent Branislav Kľuska. Autor charakterizoval celkové vývinové tendencie katechetiky vo svete aj na Slovensku. V samostatnej podkapitole zosummarizoval spisbu Alojza Kostelanského v tejto sfére jeho pastoračnej aj vysokoškolskej práci.

Mária Vargová ladila svoju štúdiu osobne a spomienkovo. Vystihla ľudský rozmer a typické osobnostné črty docenta Kostelanského. Príspevok pôsobivo dotvoril celkový zámer aj ambície autorského tímu.

PhDr. Jozef LAPŠANSKÝ, PhD.

ŽIVOTNÝ PROFIL DOC. ALOJZA KOSTELANSKÉHO

*Mons. prof. ThDr. ICDr. PaedDr. PhDr. František Dlugoš. PhD.
profesor na Katolíckej univerzity v Ružomberku*

ABSTRAKT

Autor koncipoval štúdiu ako biografický profil kňaza, vysokoškolského pedagóga a vlastenca docenta Alojza Kostelanského. Hlavný protagonista prežil kľúčové dejinné etapy povojnových slovenských dejín. Svoju pastoračnú dráhu začínal u kňazov, ktorí prežili kruté obdobie represálií v päťdesiatych rokoch 20. storočia.

Bol kaplánom v Trstenej, ktorá musela znášať sústavné sledovanie štátnej bezpečnosti v čase normalizácie. Po novembri 1989 sa Alojz Kostelanský významnou mierou zaslúžil o vznik Katolíckej univerzity v Ružomberku, na ktorej pedagogicky pôsobil.

Kľúčové slová:

Dejiny, docent, farnosť, katolícka, kňaz, pastorácia, pedagogika, univerzita.

ABSTRACT

The author conceived the study as a biographical profile of the priest, university pedagogue and patriot Associate Professor Alojz Koscelanský. The main protagonist survived key historical stages of post-war Slovak history. He began his pastoral career with priests who survived a cruel period of reprisals in the 1950s. He was a pastor in Trstená, who had to endure constant monitoring of state security at the time of normalization. After November 1989, Alojz Koscelanský significantly contributed to the establishment of the Catholic University in Ružomberok, where he taught.

Keywords:

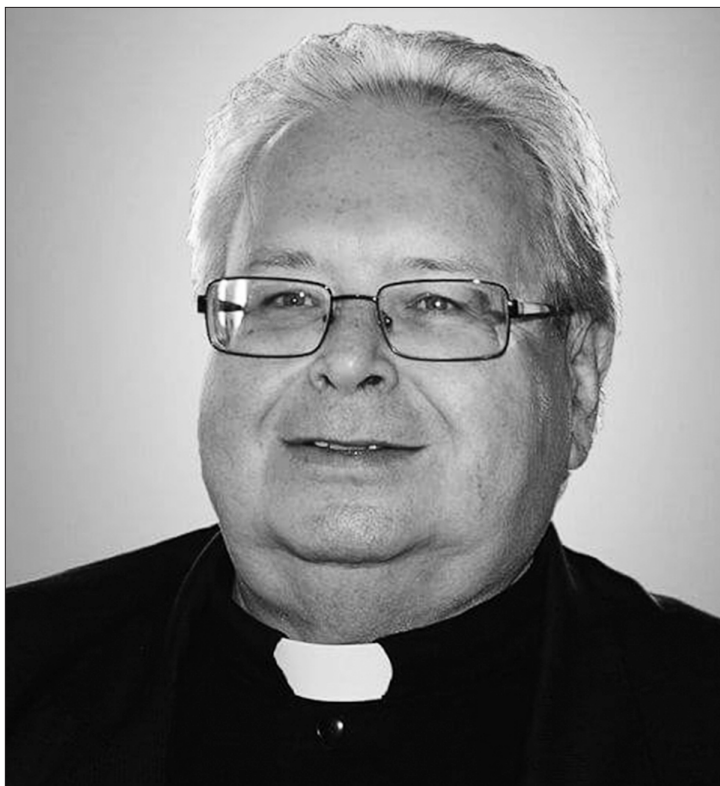
History, associate professor, parish, catholic, priest, pastoral, pedagogy, university.

Štúdium a kňazské pôsobenie

Alojz Kostelanský sa narodil 25. júna 1953 v Spišskej Novej Vsi v katolíckej mnohopočetnej rodine.

Základnú a strednú všeobecnovzdelávaciu školu vychodil vo svojom rodisku v Spišskej Novej Vsi.

Po maturite sa hlásil na štúdium posvätnnej teológie na CMBF v Bratislave. Keďže jeho pokus bol neúspešný, jeden rok pracoval a po roku sa opäť uchádzal na uvedené štúdiá.



Roku 1972 bol prijatý na CMBF a do kňazského seminára v Bratislave. Po úspešnom absolvovaní teologických štúdií bol 12. júna 1977 v Dóme sv. Martina v Bratislave vysvätený za kňaza pre Spišskú diecézu biskupom Mons. Júliusom Gábrisom. Spolu s ním pre Spišskú diecézu boli vysvätení Jozef Kasan, Marián Pánik a Michal Vitkovský.¹

¹ DLUGOŠ, F.: *Spišský seminár už dvesto rokov vychováva a vzdeláva kňazov*. Levoča : MTM, 2016, s. 166.

Po kňazskej vysviacke sa Alojz Kostelanský stal kaplánom v Poprade, kde pôsobil tri roky u tamojšieho farára Michala Mikulu.

Od 1. júla 1980 bol ustanovený za kaplána v Trstenej u farára Jána Maslančíka, ktorý viedol trstenskú farnosť deväť rokov. Tento obetavý kňaz patril tiež medzi obeť stalinského prenasledovania v päťdesiatych rokoch minulého storočia. Prešiel infernom výsluchov, mučení a väzenia, čo sa podpísalo na jeho predčasnej smrti v októbri 1984.²

Farnosť Trstená zostala na pleciach kaplána Alojza Kostelanského, ktorý ju viedol deväť mesiacov. Orava a Trstená zvlášť bola tŕňom v oku vtedajších normalizátorov, ktorí sa neponáhľali ustanoviť nového farára po zosnulom Jánovi Maslančíkovi.

Kaplán Alojz Kostelanský svoju ťažkú úlohu vo vedení farnosti zvládol so všetkou ct'ou. Veriaci v Trstenej, kňazskí spolubratia a časť verejnosti očakávala, že Alojz Kostelanský bude vymenovaný za farára v Trstenej. Vtedajší mocipáni sa však veľmi obávali vplyvu, aký mal tento mladý kaplán na duchovný rast trstenskej mládeže a administratívnym zásahom ho od mladých farníkov odlúčili.³

Od 1. júla 1985 bol vymenovaný za administrátora farnosti Liptovské Kľačany, kde pôsobil šesť rokov.

² DLUGOŠ, F.: *Profily odvahy a viery. Spišskí mučeníci 1948 – 1989*. Ružomberok : Verbum, 2013, s. 212 – 213.

³ DLUGOŠ, F.: *Spišský seminár už dvesto rokov vychováva a vzdeláva kňazov*. Levoča : MTM, 2016, s. 167.

Alojz Kostelanský bol po abdikácii ružomberského dekana Jozefa Debnára z dôvodu veku 14. februára 1991 vymenovaný za prodekana liptovskomikuláškého dekanátu a od 1. marca toho istého roku sa stal farárom v Ružomberku. Po troch rokoch bol 1. júla 1994 vymenovaný za dekana liptovskomikuláškého dekanátu. Po novom členení diecézy bol 1. januára 2002 vymenovaný za ružomberského dekana a moderátora pre celý Liptov.⁴

Túto funkciu zastával do 30. júna 2018. Od 1. júla 2018 sa stal farárom v Liptovskej Osade, kde pôsobil do svojej smrti.

Mons. Alojz Kostelanský taktiež bol dlhoročným členom viacerých diecéznych komisií a štruktúr. Stál aj pri vzniku Katolíckej univerzity v Ružomberku, na ktorej pôsobil až do konca svojho života.

Dňa 22. októbra 2018 Alojza Kostelanského na návrh diecézneho biskupa Mons. Štefana Sečku, Svätý Otec František prijal medzi kaplánov Jeho Svätosti.

Mons. Alojz Kostelanský po vážnej a ťažkej chorobe zomrel 4. februára 2020 zaopatrený sv. sviatosťami v 67. roku života a 43. roku kňazskej služby. Pohrebnú sv. omšu vo farskom kostole sv. Ondreja za prítomnosti veľkého počtu veriacich a kňazov slúžili spišskí biskupi Mons. Štefan Sečka a Mons. Andrej Imrich v sobotu 8. februára 2020.

⁴ SCHEMATIZMUS SPIŠSKEJ DIECÉZY 1996. Spišské Podhradie : Biskupský úrad Spišská Kapitula, 1996, s. 91.

Po sv. omši a pohrebných obradoch bol Mons. Alojz Kostelanský pochovaný na mestskom cintoríne v Ružomberku. Pohrebné obrady vyslúžil a smutočnú kázeň predniesol Mons. Andrej Imrich, emeritný pomocný spišský biskup.⁵

Exilová práca na Spišskom katechizme

Alojz Kostelanský sa už ako mladý kaplán v ťažkých časoch minulého režimu veľmi výrazne podieľal na tvorbe *Spišského katechizmu*. Patril do skupiny obetavých kňazov, ktorí odvážnou a ilegálnou aktivitou satureovali absenciu náboženskej a katechetickkej literatúry pre deti a mládež. Spolu s Alojzom Kostelanským na tomto diele pracovali Pavol Janáč, Ladislav Hagovský, Jozef Škantár, Štefan Sečka, František Žolondek a Anton Oparty. Tento katechizmus oficiálne vyšiel po novembri 1989.⁶

Pedagogická činnosť

Alojz Kostelanský v roku 1997 na Katolíckej univerzite, Teologickej fakulte v Lubline získal licenciát z pastorálnej teológie.

⁵ Dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20200204034>. Vyhľadanie 6. októbra 2021.

⁶ DLUGOŠ, F.: *Profily odvahy a viery. Spišskí mučeníci 1948 – 1989*. Ružomberok : Verbum, 2013, s. 95.

V roku 2003 na KU, Pedagogickej fakulte, v Ružomberku vykonal rigoróznú skúšku v odbore pedagogika, učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov a získal titul PaedDr.⁷

Doktorandské štúdium absolvoval v rokoch 2003 – 2006 na Katolíckej univerzite, Pedagogickej fakulte KU. Obhájil dizertačnú prácu v odbore *Teória vyučovania predmetov všeobecnovzdelávacej a odbornej povahy v špecializácii: Teória vyučovania na 1. stupni ZŠ*.

V roku 2008 sa habilitoval na Katolíckej univerzite, Pedagogickej fakulte KU na docenta v odbore: *Odborová didaktika – teória vzdelávania náboženskej výchovy*.⁸

Alojz Kostelanský začal svoju vysokoškolskú pedagogickú dráhu roku 1996 na Inštitúte sv. Ondreja, pokračoval na Pedagogickej fakulte Žilinskej univerzity a po vzniku Katolíckej univerzity v roku 2000 nastúpil na jej Pedagogickú fakultu.

V rokoch 2011 – 2014 prednášal katechetiku a didaktiku náboženskej výchovy na Teologickom inštitúte KU v Spišskej Kapitule. Okrem toho viedol dva turnusy formácie mladých kňazov Spišskej diecézy.

Od 16. apríla 1998 bol členom Komisie pre posvätné rády a ministériá.⁹

⁷ SCHEMATIZMUS SPIŠSKEJ DIECÉZY 2005. Spišské Podhradie : Biskupský úrad Spišská Kapitula, 2005, s. 152.

⁸ DLUGOŠ, F.: *Spišský seminár už dvesto rokov vychováva a vzdeláva kňazov*. Levoča : MTM, 2016, s. 167.

⁹ DLUGOŠ, F.: *Spišský seminár už dvesto rokov vychováva a vzdeláva kňazov*. Levoča : MTM, 2016, s. 168.

Publikačná činnosť

Vedecké monografie vydané v domácich vydavateľstvách:

- *Spoločné modlitby veriacich pre omše za účasti detí.*
- *Symbolický obraz v katechéze.*
- *Aktivizačné a tvorivé metódy vo vyučovaní náboženskej výchovy.*
- *Odva ha k viere :Katechézy o Svätom písme pre mládež.*
- *Katechéza o Ježišovi Kristovi v katechizmoch Spišskej diecézy vo svetle Katechizmu Katolíckej Cirkvi.*

Vysokoškolské učebnice vydané v domácich vydavateľstvách:

- *Katechetika : Dejiny katechézy, teológia katechézy.*
- *Didaktika v službách katechézy.*

Skriptá a učebné texty:

- *S Ježišom ideme k Otcovi 2.*
Pracovný zošit k učebnici katolíckeho náboženstva pre druhý ročník základnej školy.
- *S Ježišom ideme k Otcovi 3.*
Pracovný zošit k učebnici katolíckeho náboženstva pre tretí ročník základnej školy.
- *Radostná cesta s Pánom Ježišom.*
Pracovný zošit z náboženstva pre 1. ročník ZŠ.

– *Oslavujte Pána.*

Pracovné listy pre vyučovanie katolíckeho náboženstva pre 4. ročník ZŠ.

– *Oslavujte Pána.*

Pracovný zošit k učebnici katolíckeho náboženstva pre žiakov 4. ročníka ZŠ.

– *Môj Priateľ, Ježiš.*

Pracovný zošit k učebnici náboženstva pre 2. ročník ZŠ.

– *Spoločníčka na ceste - Cirkev v dejinách.*

Pracovný zošit k učebnici katolíckeho náboženstva pre 7. ročník základnej školy.¹⁰

¹⁰DLUGOŠ, F.: *Jubilujúci kňazi Spišskej diecézy v roku 2018*. Levoča : MTM, 2018, s. 182 – 189.

BIBLIOGRAFIA

- DLUGOŠ, F.: *Jubilujúci kňazi Spišskej diecézy v roku 2018*. Levoča : MTM, 2018.
- DLUGOŠ, F.: *Profily odvahy a viery. Spišskí mučeníci 1948 –1989*. Ružomberok : Verbum, 2013.
- DLUGOŠ, F.: *Spišský seminár už dvesto rokov vychováva a vzdeláva kňazov*. Levoča : MTM, 2016.
- SCHEMATIZMUS SPIŠSKEJ DIECÉZY 1996. Spišské Podhradie : Biskupský úrad Spišská Kapitula, 1996.
- SCHEMATIZMUS SPIŠSKEJ DIECÉZY 2005. Spišské Podhradie : Biskupský úrad Spišská Kapitula, 2005.
- Dostupné na: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20200204034>. Vyhľadané 6. októbra 2021.

HISTORICKÝ VÝVOJ KATOLÍCKEHO ŠKOLSTVA V RUŽOMBERKU S PRIHLIADNUTÍM NA JEHO OBNOVU PO ROKU 1989

PaedDr. Katarína Russinová, PhD.

odborný asistent na Katolíckej univerzity v Ružomberku

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je predstaviť vývoj katolíckych škôl na území mesta Ružomberok, priblížiť zaujímavé poznatky z dejín cirkevného školstva v tomto regióne. V úvode príspevku charakterizujeme pojem cirkevná škola, katolícka škola a základné prvky jej identity.

Všímame si osudy katolíckeho školstva v Ružomberku za prvej Československej republiky, situáciu počas slovenského štátu a obdobie povojnovej Československej republiky. Pomery v školstve po roku 1948 ovplyvnilo rozvíjanie socialistickej ideológie. Predstavitelia ružomerskej cirkevnej obce sa aj v nepriaznivých podmienkach zasahovania štátu do života Katolíckej cirkvi snažili udržať a rozvíjať katolícku výchovu detí a mládeže. Podobné nasadenie môžeme sledovať aj pri obnove katolíckych škôl po páde komunistického režimu.

Na záver príspevku podávame stručnú charakteristiku postavenia znovu obnoveného katolíckeho školstva v Ružomberku.

Kľúčové slová:

cirkevná škola, katolícka škola, história, Ružomberok, obnova

ABSTRACT

The aim of the paper is to present the development of Catholic schools in the city of Ružomberok, to present interesting findings from the history of church education in this region. In the introduction, we characterize the concept of church school, Catholic school and the basic elements of its identity. We note the fate of Catholic education in Ružomberok during the first Czechoslovak Republic, the situation during the Slovak state and the postwar period of the Czechoslovak Republic. Conditions in education after 1948 were influenced by the development of socialist ideology. Representatives of the Ružomberok ecclesiastical community tried to maintain and develop the Catholic education of children and youth, even in unfavorable conditions of state interference in the life of the Catholic Church. We can see a similar commitment in the renewal of Catholic schools after the fall of the communist regime. At the end of the article we present a brief description of the position of the renewed Catholic education in Ružomberok.

Key words:

church school, catholic school, history, Ružomberok, restoration

Úvod

Škola – miesto, ktoré každý z nás dobre pozná. Od útleho detstva sme jej súčasťou, formuje naše názory, postoje i osobnosť. Ovplyvňuje nás i naše konanie rovnako ako rodina, v ktorej vyrastáme a žijeme. Naše spomienky na školu boli vždy spojené s miestom či prostredím, kde sa škola nachádzala. Rovnako platí, že prostredie, v ktorom sú školy situované, zasa vplýva na život školy – jej rozmach alebo úpadok. Mesto Ružomberok si počas stáročí vytváralo jedinečný a neopakovateľný kolorit, formovaný významnými osobnosťami kultúrno-politického diania, vlastným duchovným rastom, kultúrou a tradíciami odlišnými od iných regiónov Slovenska. Bokom neostalo ani školstvo, ktoré sa prostredníctvom piaristov a ich gymnázia preslávilo aj za hranicami vtedajšej monarchie. Na dolnom Liptove však fungovali už v stredoveku aj iné, nemenej dôležité školy, prevažne nižšieho typu, tzv. elementárne školy. Cieľom tohto príspevku je predstaviť vývoj katolíckych škôl na území mesta Ružomberok, priblížiť zaujímavé poznatky z dejín cirkevného školstva v tomto regióne. Vďaka Katolíckej cirkvi položili tieto školy základný kameň pri výchove a vzdelávaní mladej generácie nielen v samotnom meste ale aj pre jeho okolie. Všímame si osudy katolíckeho školstva v Ružomberku za

prvej Československej republiky, situáciu počas slovenského štátu a obdobie povojnovej Československej republiky. Pomery v školstve po „vítaznom“ februári 1948 ovplyvnilo rozvíjanie socialistickej ideológie nielen na celoštátnej, ale aj na krajskej a okresnej úrovni školskej politiky. Viac ako štyridsaťročná nadvláda totalitného režimu v Československu spôsobila, že „výchova a prevýchova mládeže“ sa mala uskutočniť „v duchu ideológie marxizmu a leninizmu“. Na záver podávame stručnú charakteristiku postavenia znovu obnoveného katolíckeho školstva v Ružomberku.¹

Cirkevná škola

V roku 1989 sa na Slovensku zmenil politický režim. Demokratický, pluralitný systém nahradil vedúcu úlohu jednej strany presadzovanú komunistickým totalitným režimom. So zmenou spoločenskej situácie nástupom slobody, sa ľuďom otvárali nové obzory. Viacerí rodičia už nechceli svoje deti vzdelávať v systéme jednotnej štátnej školy. Z ich iniciatívy začali vznikať súkromné a cirkevné školy. Cirkevné dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu zdôrazňujú právo rodičov na výchovu svojich detí. Štát má zabezpečiť podmienky, aby rodič mohol toto právo uplatniť v praktickom živote a učiteľ má zasa pri svojej práci rešpektovať toto právo. Kódex kanonického práva uvádza v kán. 796 a kán. 797: „§ 1. Medzi prostriedkami na zveľaďovanie výchovy

¹ Porov. LUPČO, M. *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta, 2016, s. 6-8

*majú veriaci vysoko hodnotiť školy, ktoré sú rodičom pri plnení výchovnej úlohy hlavnou pomocou. ...Je potrebné, aby rodičia mali vo výbere škôl pravú slobodu; preto sa veriaci musia starať o to, aby občianska spoločnosť túto slobodu rodičom priznávala a pri zachovaní distributívnej spravodlivosti ju aj podporou chránila.*²

Kódex kánonického práva (KKP) vo svojej tretej knihe s názvom *Učiaci úloha Cirkvi*, zakotvuje základné právo Cirkvi zriaďovať vlastné školy v kán. 800: „§ 1. *Cirkev má právo zakladať a viesť školy akéhokoľvek odboru, druhu a stupňa.*“³ Uplatňovanie tohto práva v tej najväčšej miere napomáha aj slobodu svedomia, ochranu rodičovských práv a kultúrny pokrok.

Štátna legislatíva označuje termínom „cirkevná škola“ každú školu, ktorej zriaďovateľom je štátom uznaná cirkev alebo náboženská spoločnosť. Katolícka cirkev vo svojich dokumentoch používa termín „katolícka škola“. KKP definuje v kán. 803 katolícku školu: „§ 1. *...tú školu, ktorú vedie kompetentná cirkevná vrchnosť alebo verejná cirkevná právnická osoba alebo ktorú cirkevná vrchnosť písomným dokumentom za takú uznáva.* § 2. *Je nutné, aby sa výuka a výchova v katolíckej škole opierala o zásady katolíckej náuky; učitelia sa majú vyznačovať správnou náukou a bezúhonnosťou života.* § 3. *Nijaká škola, hoci skutočne katolícka, nemá niesť názov katolícka škola, ak na to nedala súhlas kompetentná cirkevná vrchnosť.*“⁴

² Kódex kánonického práva, kán. 796, 797.

³ Kódex kánonického práva, kán. 800.

⁴ Kódex kánonického práva, kán. 803.

Verejnými cirkevnými právnickými osobami sú napríklad farnosti, charita ale aj rehoľné inštitúty, ktoré k tomu nabáda aj KKP v kán. 801: „*Rehoľné inštitúty, ktorým je výchova vlastným poslaním, verne sa pridŕžiavajúce tohto svojho poslanca, majú sa snažiť venovať sa katolíckej výchove aj pomocou svojich škôl, založených so súhlasom diecézneho biskupa.*“⁵

Identita katolíckej školy

Deklarácia Druhého vatikánskeho koncilu *Gravissimum educationis* (o kresťanskej výchove) uvádza, že Cirkev pri plnení svojho poslanca, ktorým je zvestovať tajomstvo spásy všetkým ľuďom, musí venovať pozornosť životu človeka v jeho celosti. Práve preto má Cirkev svoj podiel aj na pokroku a rozvoji výchovy. Z toho dôvodu deklaruje niektoré základné zásady, týkajúce sa kresťanskej výchovy, najmä v školách.⁶

Všetci kresťania majú právo na kresťanskú výchovu. Úlohou kresťanskej výchovy je usilovať sa najmä o to, aby si pokrstení boli čím ďalej tým viac vedomí daru viery a správali sa vo svojom živote spravodlivo a naozaj sväto. Okrem toho sa majú učiť vydávať svedectvo o nádeji, ktorú nosia v sebe a napomáhať stvárňovaniu sveta v kresťanskom zmysle, v ktorom by prirodzené hodnoty boli na osoh celej

⁵ Kódex kanonického práva, kán. 801.

⁶ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: deklarácia *Gravissimum educationis*. (O kresťanskej výchove) In *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu II. Dekréty a deklarácie*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993, s. 286.

spoločnosti. Pri plnení svojho výchovného poslania Cirkev sa usiluje používať všetky vhodné prostriedky, ale najväčšiu pozornosť venuje vyučovaniu katechizmu.

Medzi všetkými výchovnými prostriedkami má osobitný význam škola. Pri naplňaní svojho poslania zakladá Cirkev vlastné školy, lebo v nich vidí – ak sú naozaj miestom, kde sa tvorí a sprostredkúva špecifické chápanie sveta, človeka a dejín – výborný prostriedok na všestrannú formáciu človeka. Škola vzdeláva, aby vychovávala, čiže aby človeka budovala zvnútra.⁷

Rodičia majú prvoradú povinnosť a neodcudziteľné právo vychovávať deti, a preto majú mať skutočnú slobodu vo výbere školy. Verejná moc je povinná chrániť a brániť občianske slobody, a teda súhlasne s požiadavkami distribučnej spravodlivosti sa má postarať, aby si rodičia mohli vybrať pre svoje deti školy naozaj slobodne, podľa svojho svedomia.⁸

Komplexnosť súčasného sveta nás privádza k presvedčeniu, že opäť treba poskytovať väčší priestor vedomiu o cirkevnej identite katolíckej školy. Má účasť na evanjelizačnom poslaní Cirkvi a je privilegovaným miestom, kde sa kresťanská výchova stáva skutočnosťou. Katolícka škola je miestom skúsenosti s Cirkvou, ktorej základom je kresťanské spoločenstvo. Z podstaty katolíckej školy vyplýva

⁷ Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: deklarácia *Gravissimum educationis*. (O kresťanskej výchove). In *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu II. Dekréty a deklarácie*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993, s. 287-290.

⁸ Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, deklarácia *Gravissimum educationis*. (O kresťanskej výchove). Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993, s. 287-290, s. 292.

aj jeden z najpôsobivejších prvkov originality jej výchovnej koncepcie: syntéza kultúry a viery. Keď sa poznanie postaví do horizontu viery, stáva sa múdrosťou a víziou života. Jednotlivé vyučovacie predmety poskytujú nielen poznatky, ktoré treba nadobudnúť, ale aj hodnoty, ktoré si treba osvojiť, a pravdy, ktoré treba objaviť.⁹

Katolícka škola sa predstavuje ako škola pre osobu a škola osoby. Toto vedomie vyjadruje centrálné postavenie osoby vo výchovnom pláne katolíckej školy, posilňuje jej výchovnú angažovanosť a robí ju schopnou vychovávať z ľudí silné osobnosti.¹⁰

Katolícka škola je v súčasnej dobe vyzvaná k odvážnej obnove. Naproti trendom modernej spoločnosti sa musí predstaviť účinnejším, presvedčivejším a aktuálnejším spôsobom. Nejde o jednoduché prispôbenie, ale o misionársky rozlet: ide o základnú povinnosť evanjelizovať, prichádzať za človekom, aby prijal dar spásy. Katolícka škola chce byť spoluzodpovednou za spoločenský a kultúrny vývoj rozličných spoločenstiev a národov, ktorých je ona súčasťou. Nesmieme zabudnúť na prínos katolíckej školy pre celkovú pastoračiu, najmä pre pastoračiu rodín. V tejto súvislosti musíme podčiarknuť diskkrétne zasahovanie do výchovnej

⁹ Porov. KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU: *Katolícka škola na prahu tretieho tisícročia*. Rím, 1997, s. 3-4. [online][cit. 13.12.2021] Dostupné na: < http://dsu.bbdieceza.sk/?wpfb_dl=6 >

¹⁰ Porov. KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU: *Katolícka škola na prahu tretieho tisícročia*. Rím, 1997. s.3. [online][cit. 13.12.2021] Dostupné na: < http://dsu.bbdieceza.sk/?wpfb_dl=6 >

dynamiky medzi rodičmi a deťmi, ako aj celkom špeciálnym spôsobom jednoduchú a hlbokú podporu.¹¹

Rozlišovacím znakom katolíckej školy bolo a je, že je to škola pre všetkých s osobitnou pozornosťou voči najslabším. História ukazuje, že väčšina katolíckych školských výchovných zariadení povstala ako odpoveď na výzvy tých vrstiev, ktoré v spoločenskom a hospodárskom rebríčku stáli nižšie. Katolícku školu nemožno chápať oddelene od ostatných výchovných zariadení a viesť ju ako nezávislú inštitúciu, lež treba ju udržiavať v styku so svetom politiky, hospodárstva, kultúry a spoločnosti v jej komplexnosti. Katolícka škola má teda povinnosť, rozhodne sa zaoberať novou kultúrnou situáciou, kriticky vystupovať voči parciálnym výchovným plánom.¹²

V katolíckej škole sa prednostne kladie zodpovednosť na to, aby v škole vládol vlastný kresťanský štýl u učiteľov. Učiteľská činnosť je aktivitou s mimoriadnou morálnou vážnosťou, je jednou z najvyšších a najtvorivejších činností človeka, pretože učiteľ nevtláča niečo do mŕtvej hmoty, ale do samého ducha človeka. Učители a vychovávateľa žijú špecifické kresťanské povolanie. Práve od nich podstatne

¹¹ Porov. KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU: *Katolícka škola na prahu tretieho tisícročia*. Rím, 1997, s. 1-2. [online][cit. 13.12.2021] Dostupné na: < http://dsu.bbdieceza.sk/?wpfb_dl=6 >

¹² Porov. KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU: *Katolícka škola na prahu tretieho tisícročia*. Rím, 1997, s. 5. [online][cit. 13.12.2021] Dostupné na: < http://dsu.bbdieceza.sk/?wpfb_dl=6 >

závisí, nakoľko môže katolícka škola uskutočniť svoje zá-
mery.¹³

Stručná história mesta Ružomberok

Hoci Dolný Liptov nebol prívetivým regiónom pre svojich prvých obyvateľov, stal sa ideálnym miestom pre nemeckých prisťahovalcov. Usudzujeme to z listiny ostrihomského arcibiskupa Tomáša z roku 1318, kde novými osadníkmi a budovateľmi osady (lat. villa) Rosumbergh boli kolonisti nemeckej národnosti. Do Ružomberka prišli pravdepodobne zo Spiša a Nemeckej Ľupče (dnes Partizánska Ľupča). Vznik mesta teda možno datovať na začiatok 14. storočia. V roku 1318 mesto obdržalo základné mestské práva. O dve desaťročia neskôr, v roku 1340, získal Ružomberok status kráľovského mesta. Stredoveké mestečko malo výhodnú geografickú polohu a nachádzalo sa na križovatke obchodných ciest. Zásadné politické a hospodárske zmeny v dejinách mesta i štátu prinieslo obdobie vrcholného novoveku. Mestá uhorského kráľovstva, vrátane Ružomberka, sa začiatkom 18. storočia nachádzali v ťažkej situácii. Prebiehali tu neustále politické a náboženské zápasy. Istú stabilizáciu pomerov prinieslo až 19. storočie. Revolučné roky 1848 – 1849, znamenali pre Ružomberčanov odstránenie poddanstva, zrušenie urbárskych povinností a slobodu od platenia cirkev-

¹³ Porov. KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU: *Katolícka škola na prahu tretieho tisícročia*. Rím, 1997, s. 6. [online][cit. 13.12.2021] Dostupné na: < http://dsu.bbdieceza.sk/?wpfb_dl=6 >

ných daní. Na konci 19. storočia začalo mesto hospodársky a kultúrne prekvitať. Ružomberok vo svojej novodobej histórii patril k významným kultúrno-spoločenským a politickým centráм Slovenska. Vďaka prudkému rozvoju drevárskeho, papierenského a textilného priemyslu a tiež pre pôsobenie významných postáv kultúrno-politického diania (Andrej Hlinka, Karol Sidor, Vavro Šrobár a ďalší) patril Ružomberok v medzivojnovom období k najvýznamnejším mestám Slovenska. Druhá svetová vojna však tento sľubne rozvíjajúci sa trend prerušila. Konsolidáciu pomerov priniesli až nasledujúce roky po druhej svetovej vojne. Nová spoločensko-politická situácia v krajinách oslobodených Červenou armádou predznamenala, akou cestou sa bude uberať aj ich vývoj. „Vítazstvo pracujúceho ľudu“ a s ním spojený nástup komunistickej diktatúry ovplyvnili ďalší vývoj štátu i mesta Ružomberok. Príchod „nežnej revolúcie“ v roku 1989 však začal písať novú etapu dejín mesta.¹⁴

Školstvo a vzdelanosť v meste Ružomberok

Výchova a vzdelávanie plnili a neustále plnia dôležitú úlohu v spoločnosti. Cirkev ako jedna z najdôležitejších inštitúcií v živote stredovekého človeka venovala veľkú pozornosť práve výchove a vzdelávaniu detí a mládeže. Na základe svojho misijného poslania: „Choďte teda, učte všetky národy ...“ (Mt 28, 19) zakladala a spravovala Cirkev

¹⁴ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 17-20.

školy rôzneho druhu a stupňa: od farských cez katedrálne a kapitulske školy až po univerzity. Základ vzdelanosti položila vďaka farským (elementárnym) školám, v ktorých bolo zabezpečené pravidelné vyučovanie detí.¹⁵

Už prvý uhorský kráľ Štefan I. nariadil, aby bola pri každej fare škola. Farár na dedine alebo v meste kontroloval prácu učiteľa alebo aj sám vyučoval. Aj preto bolo vyučovanie na stredovekých školách zamerané primárne na náboženstvo. Základná gramotnosť ako čítanie, písanie a počítanie, predstavovala až sekundárny cieľ vyučovania. Výraznou mierou k pozdvihnutiu celkovej vzdelanostnej úrovne obyvateľstva Uhorska prispeli cirkevné nariadenia z roku 1309, aby pri každom katedrálnom chráme bol magister, ktorý bude učiť žiakov gramatiku, logiku a cirkevné právo. Pre nemajetných žiakov malo byť vzdelávanie bezplatné.¹⁶

Typická farská škola v Ružomberku fungovala pravdepodobne už od konca 14. storočia. Faktom je, že na prelome 14. a 15. storočia študovalo nemálo Ružomberčanov na univerzitách v Prahe, Krakove a neskôr aj vo Wittenbergu. Domnievame sa, že títo nadaní študenti museli nadobudnúť základné vzdelanie vo svojom rodisku, čo odkazuje na kvalitu vzdelávania ružomerských elementárných škôl. Hlavnými aktérmi stredovekých elementárných škôl boli učitelia. Ich práca podliehala priamemu dohľadu duchovných v meste.¹⁷

¹⁵ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 21

¹⁶ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 18

¹⁷ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 19

Rozvoj školstva v Ružomberku osobitnou mierou ovplyvnila reformácia. Z pohľadu protestantov bola škola považovaná za „predsieň kostola“. Preto spolu so šírením reformačných myšlienok v Ružomberku vznikla ľudová reformačná škola. Jej počiatky siahajú pravdepodobne do roku 1528. Spočiatku škola sídlila v drevenej budove. V roku 1639 začali s výstavbou kamennej murovanej budovy, v ktorej by škola sídlila. Rekatalizáciou stratili evanjelici v meste v roku 1792 kostol aj školu.¹⁸ Školu podporovali zemepáni z Likavy. Dobrá povest' školy a rovnako aj úspechy žiakov priťahovali do Ružomberka množstvo vynikajúcich učiteľov. Väčšina pedagógov tejto reformačnej školy bola zároveň aj v duchovnej službe.¹⁹ Škola sa neskôr premenila na školu gymnaziálneho typu (*studia superiora*). Archívne materiály dosvedčujú, že žiaci sa učili náboženstvo, aritmetiku, geometriu, dejiny Uhorska, zemepis, prírodopis a cudzie jazyky (latinčinu, gréčtinu a nemčinu). Neskôr pribudlo aj vyučovanie základov filozofie a teológie. V roku 1596 zaviedol a dotoval gróf Štefan Ilešházi zahraničné štúdium pre ôsmich študentov.²⁰

Škola počas celého 17. storočia prosperovala. Opačnú situáciu priniesol začiatok 18. storočia. Z úpadku mal Ružomberok vyviesť Rád chudobných regulárnych klerikov Matky

¹⁸ Porov. HOUDEK, I. (edit): *600 rokov minulosti bývalého výsadného mesta Ružomberka 1318-1918*. Ružomberok, 1934, s.32-33.

¹⁹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 22

²⁰ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 22

Božej zbožných škôl (lat. Scholae Piae). Na pozvanie majiteľa panstva Strečno, grófa J. J. Löwenburga, prišli v roku 1727 do mesta piaristi. Od roku 1729 začali s vyučovaním v provizórnych učebniach v jednom z mestských domov, ktorý dočasne poskytlo mesto. Spôsob vyučovania sa riadil všeobecným školským poriadkom pre piaristické školy v Uhorsku.²¹ V roku 1735 bol postavený barokový kláštor, v ktorom bola kaplnka a aj škola. V roku 1790 túto piaristickú školu premiestnili do inej budovy a zmenili na gymnázium. Vyučovalo sa po latinsky.²²

Príchod jezuitov a piaristov, ako hlavných posíl rekatolizácie, priniesol zrušenie protestantského gymnázia a vznik farskej rímskokatolíckej školy, ktorá pravdepodobne existovala už v roku 1713. Podľa mestských protokolov bol najstarším známym učiteľom tejto školy Juraj Malatinský. Podľa vizitácie z roku 1732 vyučoval ako „ludimagister“ 69 detí z mesta a 30 detí z neďalekých usadlostí.²³

Nový organizačný poriadok pre školskú sústavu v Uhorsku, známy ako Ratio educationis, priniesol reformu všetkých stupňov škôl a zaviedol jednotnú školskú sústavu. Cieľom reformy malo byť materiálne pozdvihnutie národa, ktoré je podmienené jeho vzdelaním. Preto sa malo stať vzdelanie v Uhorsku prístupné pre každého. Nové organizácia

²¹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 23

²² Porov. HOUDEK, I. (edit): *600 rokov minulosti bývalého výsadného mesta Ružomberka 1318-1918*. Ružomberok, 1934, s.33.

²³ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 47

sa dotkla aj Ružomberka. Povinná školská dochádzka bola určená od šiesteho roku veku dieťaťa. Na konci 18. storočia bola už rímskokatolícka škola dvojtriedna a koedukačná – pre deti nielen z Ružomberka ale aj okolia.²⁴ Dôraz sa kládol predovšetkým na trívium (písanie, čítanie a počty). Za najväčšie negatívum školskej reformy Mária Terézie slovenská história považuje nadradenosť maďarčiny ako vyučovacieho jazyka aj v nemaďarských krajinách Uhorska. Maďarčina bola zavedená do vyučovacieho procesu ako povinný predmet a odporúčalo sa jej používanie aj pri výklade iných predmetov, hoci dovtedy bola vyučovacím jazykom latinčina a slovenčina.²⁵

Nástupom rokov „meruôsmych“ sa rímskokatolícka ľudová škola v Ružomberku rozšírila z trojtriednej na šesťtriednu, vďaka čomu sa zvýšil aj počet pedagógov. Revolučné roky 1848/1849 a rakúsko-uhorské vyrovnanie (1867) ešte viac rozbehlo proces rastúcej maďarizácie. Vyučovanie na školách malo viesť k uhorskému patriotizmu, pomadžarovaniu nemaďarských národov, nevynímajúc slovenské obyvateľstvo. Výsledkom bol pokles nemaďarských elementárnych škôl. Podobná situácia nastala aj v piaristickom gymnáziu v Ružomberku. Piaristi ako profesori boli prísni pedagógovia a úspešní učitelia ale rovnako tak boli horliví v službách maďarskej štátnej ideológie a neoblomní proti slovenčine. Rok 1869 priniesol vznik prvej školskej stolice

²⁴ Porov. DVORSKÝ, P. a kol.: *Ružomberok. Monografia mesta*. Banská Bystrica : Harmony, 2009, s. 177.

²⁵ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 27.

ako samosprávneho orgánu pre školy na Liptove a vo Zvolene. Školská stolica mala v právomoci voliť učiteľov na učiteľské miesta v obciach a dozorovala vyučovací proces v školách ako aj ich materiálne zabezpečenie. Čo sa týka rímskokatolíckej ľudovej školy v Ružomberku, od roku 1872 sa zrušila koedukácia. Vyučovanie prebiehalo v osobitných chlapčenských a dievčenských triedach. Slovenčina ako materinský jazyk sa stal trpeným. Naproti tomu maďarčina dominovala na všetkých typoch ružomberských škôl.²⁶

Napriek silnejúcej maďarizácii sa ružomberské katolícke školstvo na konci 18. a počas celého 19. storočia tešilo podpore zo strany vedenia mesta a aj z radov obyvateľov. Podľa výsledkov inšpekcie z roku 1785 požívali učitelia všeobecnú úctu a uznanie ich múdrosti a statočnosti. V ružomberských školách pôsobili učitelia pochádzajúci až z Moravy.²⁷

Zmeny v školstve sa diali neustále a tak sa pôvodná rímskokatolícka ľudová škola v roku 1872 rozdelila na dve školy: dievčenskú a chlapčenskú. Rímskokatolícka chlapčenská ľudová škola ďalej sídlila v nevyhovujúcej budove ešte z roku 1823 na hlavnom námestí neďaleko farského kostola, zatiaľ čo rímskokatolícka dievčenská škola bola premiestnená do budovy jedného zo starých mestských domov. Výročná správa za školský rok 1893/94 informuje, že školu navštevovalo 322 žiakov. Z toho bolo 308 katolíkov a 14

²⁶ Porov. HOUDEK, I.: *600 rokov z minulosti bývalého výsadného mesta Ružomberka 1318 – 1918*. Ružomberok: Nákladom vlastným, 1934, s. 64-65.

²⁷ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 29.

evanjelikov. V neskoršom období tvorili pedagogický zbor: správca školy, 5 vyučujúci a jeden katechéta.²⁸

S príchodom nového ružomerského farára a kanonika A. Kurimského v roku 1884 sa na ľudových školách ešte viac zintenzívnila výučba v maďarskom jazyku. Na tento trend však nestačili schopnosti pedagogického zboru zabezpečiť kvalifikovanú výučbu v maďarčine. Všimol si to aj A. Kurimský, ktorý po dohode so spišským biskupom Jurajom Császkom na zlepšenie situácie povolal zo Spišských Vlách do Ružomberka Milosrdné sestry sv. Vincenta (satmárky).²⁹

Satmárky už od svojho vzniku pôsobili ako učiteľky na všetkých stupňoch škôl – od základných až po učiteľské ústavy. Ich obetavá práca a pedagogické pôsobenie zanechali nezmazateľnú stopu v dejinách mnohých miest na Slovensku, ku ktorým nepochybne patrilo aj mesto Ružomberok.³⁰ Už 14. augusta 1885 prichádzajú do mesta, aby o mesiac na to spustili vyučovanie na dievčenskej škole, ktorej vedenie im mesto natrvalo zverilo. Pre veľký záujem o štúdium bola začiatkom školského roka 1884/1885 rímskokatolícka dievčenská ľudová škola rozšírená o ďalšie triedy.³¹ V školskom roku 1891/92 vznikla pri rímskokatolíckej dievčenskej ľudovej škole Rímskokatolícka meštianska dievčenská škola.

²⁸ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 49

²⁹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 33.

³⁰ Porov. HOVANCOVÁ, A.: *Dejiny Kongregácie Milosrdných sestier sv. Vincenta – Satmárok*. Diplomová práca. Baďín: RKCMBF UK, 2001, s. 18.

³¹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 35.

Vzdelávanie v nej trvalo štyri roky. Do starostlivosti satmárka patrila aj internát, ktorý sestry sv. Vincenta zriadili pre žiačky tejto dievčenskej meštianskej školy. Okrem nej satmárka zriadili v tom istom roku aj detskú opatrovňu. Milosrdné sestry sv. Vincenta v Ružomberku pôsobili v Ružomberku až do roku 1919, kedy v dôsledku politických udalostí museli školy opustiť. Rímskokatolícka chlapčenská ľudová škola naďalej ostala, podobne ako ostatné ľudové školy v Ružomberku, pod správou Cirkvi.³²

Ďalší ružomerský farár A. Hlinka (1864 – 1938) mal na preferovanie maďarčiny ako vyučovacieho jazyka v školách opačný názor ako jeho predchodca. Neskrýval rozhorčenie nad nelichotivou situáciou, v ktorej sa ocitli slovenské školy v meste: *„Deti učia sa ako papagáje maďarčinu, nerozumejú z nej nič, ale drviť sa ju musejú; lebo tak to chce mať pán direktor škôl, pán prepošt. Nuž nie div, že z našich škôl vychádzajú hotové telce? Ešte i ten prirodzený rozum v nich zabijú. [...] My, keď to zákon žiada, neprotivíme sa tomu, že sa deti naše učia maďarsky; ale žiadame, nech sa to učia ako ľudia, nie ako voly. Nech sa učia prirodzeným spôsobom, na základe materinskej reči. Nech naše deti naučia sa najprv myslieť, hovoriť, čítať a písať správne vo svojej reči. Na tom základe nech sa učia potom cudziu reč.“*³³

³² Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.37

³³ LETZ, R.: *Andrej Hlinka vo svetle dokumentov*. Bratislava : Post Scriptum, 2014, s. 24.

K úplnému pomad'arčeniu všetkých škôl na Slovensku nedošlo len vďaka rozpadu Rakúsko-Uhorska a vzniku samostatnej Československej republiky.³⁴

Situácia po vzniku prvej Československej republiky

Cesta rozpadu tak mnohonárodnostnej monarchie akou bolo Rakúsko-Uhorsko a rovnako aj získanie samostatnosti pre jednotlivé národy, nebolo jednoduché. Hoci v tom čase slovenskí katolíci nedisponovali vlastným kolégiom biskupov, na obranu národnostných práv Slovákov i práv Katolíckej cirkvi na území Slovenska, sa postavil práve ružomberský farár A. Hlinka. Slovenskí kňazi z jeho iniciatívy založili najprv Kňazskú radu a neskôr aj oficiálnu politickú stranu s názvom Slovenská ľudová strana. Proticirkevné razenie zo strany novej Československej republiky neustalo ani po slávnostnej vysviacke prvých troch slovenských biskupov v Nitre vo februári 1921. V novej republike naďalej pokračovalo pretláčanie sekularizmu, čo napokon viedlo k prerušeniu diplomatických vzťahov so Svätou stolicou v roku 1925. K určitej konsolidácii cirkevno-politických pomerov v Československu došlo až uzavretím konkordátu, známeho ako *Modus vivendi*, v roku 1928.³⁵

³⁴ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 32.

³⁵ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.39-41.

Kým v Čechách, na Morave a v Sliezsku pred rokom 1918 existovali všetky stupne vzdelávacích inštitúcií s vyučovacím jazykom českým, na Slovensku vyučovanie prebiehalo v maďarskom jazyku. V niektorých cirkevných ľudových školách sa výnimočne časť predmetov vyučovala po slovensky, čo sa však týkalo skôr výučby náboženstva.³⁶

Na Slovensku vznikol Referát Ministerstva školstva a národnej osvety, ktorý si za cieľ jednoznačne určil odstrániť negramotnosť, ktorá bola v šestnástich prevažne slovenských župách vysoká.³⁷ K ďalším prioritám patrilo zjednotenie školskej sústavy na celom území republiky a zavedenie slovenčiny ako vyučovacieho jazyka na všetkých slovenských školách. Zrušenie maďarčiny ako povinného vyučovacieho jazyka však prinieslo nový problém. Slovenské školstvo naliehavo potrebovalo vyplniť prázdne miesta po odchode maďarských učiteľov. Školský referát sa usiloval nájsť čo najviac učiteľov a profesorov slovenského pôvodu, ktorí nestratili ešte úplne cit pre slovenskú reč a kultúru.³⁸

³⁶ Porov. GABZDILOVÁ, S.: *Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918 – 1938)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, s. 10.

³⁷ V priemere bol počet analfabetov na Slovensku 34,90 % a v župách s rusínskym obyvateľstvom dokonca 65,90 %. Pre porovnanie: v českých krajinách bol počet negramotných osôb spomedzi Čechov 2,34 % a Nemcov 2,19 %. Porov. MAGDOLENOVÁ, A.: *Slovenské školstvo v prvých poprevratových rokoch*. In *Historický časopis*. Bratislava: Historický ústav SAV. roč. 29, 1981, č. 4, s. 483.

³⁸ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.43.

Keďže Slovensko malo v roku 1919 k dispozícii iba približne 1 200 slovenských pedagógov, rozhodlo sa situáciu riešiť pozvaním asi 1 400 učiteľov z Čiech. V podrobnej dobovej korešpondencii medzi županom a školskými inšpektormi o situácii v ružomberských školách možno okrem iného zachytiť, že koncom apríla 1919 chýbalo mestu 12 učiteľov. V Ružomberku a jeho okolí pracovalo 71 učiteľov, ktorí zložili sľub vernosti novovzniknutej republike. Na vlastnú žiadosť alebo pre nevyhovujúci postoj k novej štátnej správe odišli 7 učitelia.³⁹

Nedostatok kvalifikovaných slovenských učiteľov, školských budov, učebných pomôcok a slovenských učebníc predstavovali hlavné prekážky, s ktorými muselo slovenské školstvo bojovať. Slovenskí učitelia v dôsledku nedostatočnej jazykovej prípravy pôsobili zväčša na ľudových a meštianskych školách. Hoci sa slovenčina stala úradným vyučovacím jazykom, na gymnáziách a odborných školách vyučovali po roku 1918 výlučne českí pedagógovia.⁴⁰

Negatívom ich prístupu k vyučovaniu bolo aj vyučovanie v češtine, zavádzanie akejsi etickej výchovy ako alternatívy k náboženskej výchove, vynechávanie modlitby pred vyučovaním alebo dokonca odhovárание od niektorých náboženských úkonov, ktoré údajne nepatria ku školskému náboženskému vyučovaniu.⁴¹

³⁹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s.35-36.

⁴⁰ Porov. MARTULIAK, P.: *Dejiny Slovenska v rokoch 1914-1945*. Banský Bystrica: D. Majer, 1998, s. 70

⁴¹ Porov. BOBÁK, J.: *Slovenská republika 1939 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 161.

Pôvodne piaristické gymnázium v Ružomberku bolo jediné svojho druhu na Liptove. Gymnázium bolo výberovou školou. Študenti museli prejsť prijímacími skúškami a ich štúdium bolo ukončené maturitou. Počas trvania piaristického gymnázia (1729-1918) študovalo na škole 22 775 žiakov. Študovali na ňom také významné osobnosti ako napríklad: Anton Brnolák, Ľudovít Fulla, Andrej Hlinka, Vendelín Javorka, Milo Urban, Ján Vojaššák a ďalší. Na Slovensku bolo po rozpade Rakúsko-Uhorska 21 katolíckych gymnázií. Všetky boli poštátnené. Od roku 1919 bolo teda gymnázium financované a spravované štátom. Počas tzv. prvej Slovenskej republiky sa gymnázium krátko volalo Slovenské gymnázium Andreja Hlinku.⁴²

Po vzniku samostatného Československa počet žiakov na rímskokatolíckych školách v Ružomberku pravidelne klesal. Preto bola chlapčenská ľudová škola spojená s učňovskou a hospodárskou ľudovou školou. Úbytok žiakov na cirkevných školách súvisel so vznikom nových štátnych škôl ako alternatív k tým cirkevným. Ich cieľom bolo prakticky previesť novú školskú reformu, znížiť vplyv Cirkvi na riadenie školstva a celkovo oslabiť jej pozíciu v krajine. V roku 1919 preto vznikla v Ružomberku Štátna meštianska škola pre chlapcov a dievčatá. V škole vyučovali českí učitelia a každoročný nárast počtu žiakov sa rýchlo stal svedectvom o kvalite výučby. Táto meštianska škola sa neskôr sa rozšírila o štátnu ľudovú školu. Od roku 1925 znel teda jej oficiálny názov: Štátna ľudová a meštianska škola. V škol-

⁴² Porov. TRSTENSKÝ, V.: *Sila viery, sila pravdy*. Bratislava: Senefeld- R. 1990, s. 115-116.

skom roku 1922/23 ju navštevovalo spolu 493 žiakov (337 z Ružomberka a 156 z blízkeho okolia), ktorí boli rozdelení do 4 tried.⁴³

Treba povedať, že v tomto období aj tak prevažovalo na Slovensku konfesiónálne školstvo. Tvorilo takmer 80% z celkového počtu elementárnych škôl. K tomu treba dodať fakt, že Ružomberok patril spomedzi slovenských miest k silne religióznym. Vzdelávanie prebiehalo v troch typoch cirkevných škôl – rímskokatolíckej, evanjelickej a. v. a židovskej. Krátko po vzniku Československa však zvädzala štátna správa s cirkvami tvrdý zápas o poštátnenie cirkevných škôl. Mestská rada v Ružomberku v máji 1919 v tesnom pomere hlasov 8:6 odobrila ich poštátnenie.⁴⁴ O poštátnenie cirkevných dievčenských škôl, ktoré mali vo svojej správe Milosrdné sestry sv. Vincenta (satmárky) sa zástupcovia vlády pokúsili počas neprítomnosti ružomberského farára A. Hlinku. Realizácia ich plánu nebola úspešná, pretože so zásahmi štátnej moci do cirkevného školstva nesúhlasili samotní obyvatelia mesta. V septembri 1919 prijalo mesto rezolúciu, ktorá zabránila poštátneniu rímskokatolíckych ľudových škôl v meste a v jeho okolí. No práve spomínané odmaďarčovanie slovenského školstva vyústilo pod tlakom úradov a verejnej mienky v auguste 1919 do odchodu satmárok z Ružomberka do Rožňavy. V ich práci ich nahradili Školské sestry sv. Františka.⁴⁵

⁴³ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 57.

⁴⁴ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.44-45.

⁴⁵ Porov. MARTÁK, M.: *Ružomberské katolícke školstvo v medzivojnovom*

Školské sestry sa vďaka svojej charizme zamerali na vzdelávanie a výchovu mládeže. Koncom augusta 1919 prišlo do Ružomberka 11 sestier. Krátko na to prevzali správu rímskokatolíckej ľudovej a meštianskej dievčenskej školy. Náboženstvo vyučoval vo všetkých triedach meštianskej aj ľudovej školy katechéta. V škole prebiehala aktívna duchovná formácia. Začiatok školského roka pravidelne začínal svätou omšou „Veni Sancte“, pri ktorej prosili o pomoc Ducha Svätého počas celého nasledujúceho školského roka. Udeľovanie prvého svätého prijímania a sviatosti birmovania sa stali slávnosťami celej školy. Žiačky pravidelne absolvovali duchovné cvičenia ako súčasť školskej výchovy. Spoločná modlitba bola stálou súčasťou školského režimu. Záver školského roka bol zase spojený s ďakovnou svätou omšou „Te Deum“.⁴⁶

V roku 1922 zriadili Školské sestry sv. Františka O. S. F. pri dievčenskej ľudovej a meštianskej škole i tzv. detskú opatrovňu, ktorá bola v podstate predchodcom dnešnej materskej školy.⁴⁷ Ružomerské školy si každoročne pripomínali i výročia národa a štátu, pričom nezabudli náležite osláviť aj jubileá významných štátnych predstaviteľov. Napríklad počas trvania prvej ČSR si žiaci spolu pod vedením učiteľov pripomínali vznik samostatného štátu Čechov

Československu. In ZMÁTLO, P.(ed.). *Ružomerský historický zborník I.* Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, 2007, s. 264-265.

⁴⁶ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.45-47.

⁴⁷ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.48

a Slovákov (28. októbra), narodeniny prezidenta T. G. Masaryka (7. marca), neskôr E. Beneša (28. mája). Pamätali aj na tragickú smrť M. R. Štefánika (4. mája) a po zmene politických pomerov vznikom Slovenskej republiky oslavovali narodeniny prezidenta J. Tisa (13. október).⁴⁸

Nové politické a spoločenské zmeny, ktoré so sebou pri niesol prelomový rok 1939 výraznou mierou ovplyvnili aj pôsobenie školských sestier v Ružomberku. Mestská rada v Ružomberku začiatkom apríla 1939 rozhodla o ich prepustení z rímskokatolíckej ľudovej a meštianskej dievčenskej školy i rímskokatolíckej detskej opatrovne a povolala do nich opäť Milosrdné sestry sv. Vincenta – satmárky.⁴⁹

V medzivojnovom období naďalej pretrvával na Slovensku nedostatok kvalifikovaných slovenských pedagógov. Tento problém riešili štátne orgány zriaďovaním stredných pedagogických škôl - tzv. Učiteľských ústavov, ktoré v školskom vzdelávacom systéme patrili medzi stredné školy. Prvý takýto učiteľský ústav bol zriadený v roku 1922 v Prešove ako Ústav učiteliek domácich náuk. Druhý ústav založili o osem rokov neskôr v Levoči. V Ružomberku zriadili prvý Ústav pre vzdelávanie učiteliek materských škôl s oficiálnym názvom – Rímskokatolícky verejný československý ústav pre vzdelávanie pestúnok materských škôl. V medzivojnovom období na Slovensku existovali len dva takéto ústavy.

⁴⁸ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II.* Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 63.

⁴⁹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku.* Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.49-50.

Druhý bol zriadený v roku 1931 v Cíferi. Správou ružomerského ústavu boli poverené Školské sestry sv. Františka O. S. F. Do prvého ročníka prijali 40 dievčat z celého Československa, z toho šesť dievčat priamo z Ružomberka. Ústav mal aj vlastný dievčenský internát. Študentkami učiteľského ústavu mohli byť dievčatá od šestnástich rokov. Štúdium trvalo dva roky. Od školského roka 1935/36 mal katechézu v učiteľskom ústave na starosti dr. Ladislav Hanus (1907 – 1994), ružomerský kaplán, ďalšia významná osobnosť slovenských cirkevných dejín. Učiteľské ústavy, ktoré vznikli po roku 1918 patrili k stredným školám. Boli koedukačné. Štúdium trvalo 4 roky a končilo sa maturitou. Absolvent bol potom dočasne poverený vyučovaním na niektorej ľudovej škole. Po úspešnom zložení skúšky učiteľskej spôsobilosti získal tzv. definitívu. Cvičnou školou pre budúce učiteľky bola rímskokatolícka materská škola (detská opatrovňa), spomenutá vyššie. V dôsledku odchodu Školských sestier sv. Františka O. S. F. v apríli 1939, bol napokon Ústav pre vzdelávanie učiteliek materských škôl premiestnený do Žiliny.⁵⁰

Nedostatočné materiálne vybavenie a nevyhovujúci stav budov ružomerských rímskokatolíckych škôl sa dlhodobo podpisoval pod úbytok žiakov v dvadsiatych rokoch. Stavby rímskokatolíckych ľudových škôl (napr. v Ružomberku, Bielom Potoku, Černovej a inde) boli v dezolátnom stave, niektoré mali viac ako sto rokov. Školský inšpektorát ich označil za nevyhovujúce tak po stránke pedagogickej ako

⁵⁰ Porov. MARTÁK, M.: *Katolícke školstvo v Ružomberku v rokoch 1918-1948*. Rigorózna práca. Ružomberok: FF KU, 2004, s. 12-13.

aj hygienickej. Problém sa mesto snažilo riešiť výstavbou nových školských budov. Rímskokatolícka školská stolica v Ružomberku o danej situácii vedela a na svojom zasadnutí dňa 20. mája 1932 väčšinou hlasov odobrila výstavbu nových budov pre rímskokatolícke školy v meste a blízkom okolí. Prevzala na seba plnú zodpovednosť za stavebné práce, ktorá zahrňovala aj odkúpenie rodinných domov, na mieste ktorých mala nová budova stáť. Nová Rímskokatolícka chlapčenská ľudová škola chcela spĺňať moderné požiadavky.⁵¹ Novostavba jedenásťtriednej školy bola dokončená s príchodom nového školského roka 1933/34. Žiaci spolu s učiteľmi mohli začať s vyučovanie v nových priestoroch. Nová školská budova bola vybavená šatňami a priestrannými chodbami. Mala ústredné kúrenie, parkety a vo všetkých triedach ventiláciu. Škola mala i rozhľadňu, z ktorej bolo vidieť celú panorámu mesta Ružomberka. Slávnostná posviacka novej školskej budovy sa konala 7. októbra 1933 za účasti spišského biskupa J. Vojaššáka. Na budovu školy bola umiestnená socha Krista – Učiteľa, ktorú posvätil a škole venoval A. Hlinka.⁵²

Dátum 14. marec 1939 sa výraznou mierou zapísal do dejín slovenského národa. Tento „medzník“ bol pre Slovákov časom veľkých zmien. So zmenou štátneho zriadenia sa mení aj štruktúra školského systému vojnovéj Slovenskej republiky. Zákon o ľudových školách č. 308/1940 Sl. z.

⁵¹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 78.

⁵² Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 82.

znížil problematický počet štyroch typov ľudových škôl (štátnych, cirkevných, obecných a súkromných), na dva typy – obecné a cirkevné. Prijatý zákon ukladal ľudovým školám „...*vychovávať školopovinnú mládež za mravných a verných občanov Slovenskej republiky na podklade kresťansko-národnom.*“ Náboženstvo sa stalo povinným predmetom s dvojhodinovou časovou dotáciou. V nižších ročníkoch sa vyučovanie náboženstva zameriavalo na prípravu na svätú spoveď a prvé sväté prijímanie. Vo vyšších ročníkoch na prijatie sviatosti birmovania. K ďalším zmenám patrilo zrušenie koedukácie.⁵³

Povojnové obdobie v školstve – nástup socializmu

Vojnový školský rok 1939/40 začal na Rímskokatolíckej chlapčenskej ľudovej škole o čosi neskôr ako obvykle - 9. septembra 1939, keďže v jej budove boli od konca augusta do začiatku septembra 1939 ubytovaní nemeckí vojaci. Na základe zákona o ľudových školách č. 308/1940 Zb. z. bol pozmenený i samotný názov školy na Rímskokatolícku päťtriednu chlapčenskú ľudovú školu. Pohnuté časy zažilo katolícke školstvo v Ružomberku aj v závere druhej svetovej vojny, krátko po vypuknutí Slovenského národného povstania. Keďže Ružomberok sa stal centrom bojov medzi nemeckými oddielmi a partizánskymi skupinami, vyučovanie v školách začalo až 6. novembra 1944, po upokojení

⁵³ Porov. KÁZMEROVÁ, Ľ. a kol.: *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2012, s. 32.

situácie ale v skrátrenom režime. Novinkou bolo zavedenie nového povinného predmetu – ruštiny, ktorá nahradila pôvodnú nemčinu. Počas vianočných prázdnin 1944 bola jedna zo škôl obsadená nemeckým vojskom ako nemocnica pre ľahko ranených, až do apríla 1945.⁵⁴ Záver školského roka 1944/45 začal písať novú etapu dejín školstva na našom území. Cirkevné školstvo bolo poštátnené a Rímskokatolícka päťtriedna chlapčenská ľudová škola bol premenovaná na Prvú národnú školu.⁵⁵

Začala sa písať nová etapa, ktorej výsledkom bola ateizácia školstva. Pod diktátom Moskvy malo dôjsť k urýchleniu socializácie a ateizácie spoločnosti. Na Slovensku boli razom poštátnené školy všetkých kategórií a stupňov od detských opatrovní (materských škôl) až po vysoké školy. Zmena pomerov so sebou priniesla aj personálnu očistu učiteľského zboru na každej škole. Pochopiteľne sa poštátnenie cirkevného školstva stretlo s vlnou odporu zo strany cirkví. Snaha komunistov o zjednotenie a poštátnenie školskej sústavy v Československu bol definitívne zavŕšený prijatím zákona č. 95/1948 Zb.z. Poštátnenie škôl postihlo aj rímskokatolícku dievčenskú ľudovú a meštiansku školu, a rovnako tak i detskú opatrovňu. Stali sa z nich: Štátna škola dievčenská, Štátna dievčenská meštianska škola/Štátna obvodná dievčenská meštianska škola a Štátna detská opatrovňa. Zmeny sa dotkli aj personálneho obsadenia - rehoľníčky museli

⁵⁴ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.59.

⁵⁵ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 60

z vedenia ružomerských škôl odísť. Katechétom v tomto období bol Štefan Náhalka, no iba do januára 1946, keď bol ako „politicky nespoľahlivý“ prepustený z pracovného pomeru na všetkých ružomerských školách. Vlnu nespokojnosti spustili praktiky, ktoré zavádzali noví dosadení riaditelia škôl. Práve Š. Náhalka kritizoval ich otvorené útoky na Katolícku cirkev a vyjadril nesúhlas s odstránením krížov a ďalších náboženských predmetov zo škôl. Ďalší rozruch medzi rodičmi a vedením školy spôsobilo ubytovanie riaditeľa M. Lenka, školského inšpektora E. Zahoranského a rovnako tak i školníka v priestoroch dievčenskej meštianskej školy. Budova kláštora nikdy nebola oddelená a tvorila so školou jeden celok. Spomínaní muži bezohľadne porušili pravidlá ženskej rehole.⁵⁶ Katolícke spolky, pôsobiace v Ružomberku, predložili začiatkom septembra 1946 memorandum, ktoré adresovali Povereníctvu školstva a osvety v Bratislave. Opísali v ňom rozhorčenie nad situáciou, ktorá nastala po poštátnení Rímskokatolíckej meštianskej dievčenskej školy v Ružomberku a nespokojnosť nad pomermi, aké panujú v kláštore Milosrdných sestier sv. Vincenta. Postoj nového vedenia školy k rehoľným sestrám začal byť otvorené nepriateľský.⁵⁷

Koncom leta 1946 zorganizovala Katolícka školská rada poradný orgán slovenského episkopátu, rozsiahlu podpisovú akciu proti poštátňeniu cirkevných škôl na Slovensku.

⁵⁶ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 60-64.

⁵⁷ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 66.

K celoštátnemu boju za zachovanie cirkevných škôl sa pripojili aj katolíci z Ružomberka. Memorandum za cirkevné školy z októbra 1946 podpísali predstavitelia ružomberských katolíckych spolkov: Katolícky kruh, Jednota katolíckych mužov, Jednota katolíckych žien, Mariánska kongregácia atď. Rovnako ako ďalšie pokusy aj toto memorandum skončilo neúspechom. „Pokrokové sily“ na úseku kultúry a osvety prešli od defenzívy k útoku. Zákon č.95/1948 zaviedol tzv. jednotnú školu podľa sovietskeho typu. Školská dochádzka sa predĺžila na 9 rokov. Opätovne sa zaviedla koedukácia a školskej správy bolo dovolené užívať hnutel'ný i nehnuteľný majetok, ktorý bol vlastníctvom predchádzajúceho udržiavateľa školy, ktorý však nemal nárok na náhradu zaň.⁵⁸

V počiatočnej etape budovania socializmu prešla aj pôvodne chlapčenská rímskokatolícka škola viacerými zmenami. Pri zmene na koedukovanú Prvú národnú školu disponovala jedenástimi učebňami. V praxi však mala k dispozícii iba desať učební, keďže v jednej bola zriadená materská škola. V školskom roku 1952/53 navštevovalo Prvú národnú školu 245 žiakov, ktorých vyučovalo osem učiteľov.⁵⁹ Podľa sovietskeho modelu vzdelávania schválilo Národné zhromaždenie Československej socialistickej republiky v apríli 1953 nový školský zákon pod č. 31 (Zákon o školskej sústave a vzdelávaní učiteľstva), ktorým sa Prvá národ-

⁵⁸ Porov. MARTĎÁK, M.: *Katolícke školstvo v Ružomberku v rokoch 1918-1948*. Rigorózna práca. Ružomberok: FF KU, 2004, s.18.

⁵⁹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 86-87.

ná škola zmenila na Tretiu osemročnú strednú školu, pričom priestorovo pozostávala z trinástich tried – prvý až piaty ročník tvorilo osem tried a zase päť tried zastupoval šiesty až ôsmy ročník. Celkový počet chlapcov a dievčat na začiatku školského roka 1953/54 bol 562. Povinné vzdelanie bolo na prvom stupni päťročné a na druhom trojročné.⁶⁰ S príchodom tzv. „predjaria“ (1960 – 1967) pozorujeme zmeny aj v oblasti školstva. Prijatím nového školského zákona bola znovu zavedená deväťročná povinná školská dochádzka. Na základe týchto legislatívnych krokov sa Tretia osemročná stredná škola pretvorila na Tretiu základnú deväťročnú školu. To podstatné ostalo nezmenené – učitelia a žiaci. Stav pedagogického zboru bol viac-menej stabilný. Pohyboval sa na úrovni dvadsiatich až dvadsiatich dvoch pedagógov. Plán aktivít a podujatí sa niesol v duchu doby. Učitelia viedli svojich žiakov vo výchove k „ideálom socializmu a vlastenectvu, majúc na zreteli úctu k revolučným tradíciám.“⁶¹

Pri dejinách cirkevného školstva v Ružomberku je nutné venovať pozornosť udalostiam zo začiatku päťdesiatych rokov. Politický vývoj v Československu v tomto období vyústil do priamych perzekúcií kňazov a rehoľníkov v podobe tzv. akcií: Akcie „K“ a po Prešovskom sobore Akcie „R“, ktoré sledovali len jediný cieľ. Išlo o zrušenie mužských a ženských kláštorov a rehoľného života v Československu vôbec. Politicky motivované kroky na odstránenie ženských

⁶⁰ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 74-75.

⁶¹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 89.

reholí a rehoľných sestier prebehli aj v Ružomberku. Deň pred realizáciou Akcie „R“, teda 27. augusta 1950 boli provinciálne predstavené všetkých reholí pozvané na Slovenskú úrad pre veci cirkevné (SLOVÚC). Bez možnosti diskusie prevzali dekréty o presťahovaní svojich rehoľných domov. Už 29. augusta 1950 okolo deviatej hodiny ráno obsadili kláštor Milosrdných sestier sv. Vincenta v Ružomberku policajné zložky. Prinútili sestry, aby si v krátkom čase zbalili najnutnejšiu batožinu a nastúpili do autobusu bez toho, aby im povedali, kam idú. Spolu 193 satmárok bolo odvezených do internačného kláštora v Rožňave. V priebehu roka 1951 boli presťahované do českého pohraničia poväčšine pre potreby textilného priemyslu. Väčšina spomínaných rehoľníčok pracovala v továrni Velveta na výrobu plyšu a zamatu v meste Varnsdorf, na sever Čiech.⁶²

Počnúc novým školským rokom 1948/1949 sa už viac nestretávali žiaci a študenti ružomerských škôl na slávnostnej svätej omši „Veni Sancte“. Pre pedagogický zbor bolo zaužívané jednotné oslovenie „súдруh“ alebo „súdružka“ učiteľka. Všetky tieto aktivity mali vytlačiť náboženstvo a kresťanskú vierouku z myslenia ľudí. Komunisti počítali so spoločnosťou bez Boha a bez náboženského cítenia. Duchovný život sa mal dostať na okraj záujmu jednotlivca.⁶³

V Ružomberku bola pôvodne Rímskokatolícka dievčenská meštianska škola, na krátko zmenená na Štátnu dievčen-

⁶² Porov. HOVANCOVÁ, A.: *Dejiny Kongregácie Milosrdných sestier sv. Vincenta – Satmárok*. Diplomová práca. Bańín: RKCMBF UK, 2001, s.50

⁶³ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.73.

skú meštiansku školu a od 1. septembra 1948 na Strednú školu dievčenskú. Úspešným prevedením Akcie R získala de facto škola ďalšie voľné priestory. Stredná škola dievčenská zmenila na Druhú Osemročnú strednú školu v Ružomberku, pričom škola pozostávala z jedenástich tried, ktoré boli koedukačné. Od roku 1960 ju opäť premenovali na Základnú deväťročnú školu.⁶⁴

Nové stredné školy vznikli v prevažnej miere premenou bývalých meštianskych škôl. Pri týchto školách tretieho stupňa vrátane odborných škôl trvalo štúdium tri až päť rokov. Učiteľské ústavy sa premenili najprv na učiteľské akadémie a neskôr na gymnáziá.⁶⁵

S budovaním socializmu úzko súvisel aj plán aktivít a podujatí školy. Začiatok školského roka bol už tradične spojený s poľnohospodárskymi prácami (tzv. zemiakovými brigádami). Pravidelne sa konali besedy venované pamätnému „Dňu československej armády“ alebo oslavy vypuknutia „Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie“. December bol neodmysliteľné spätý so slávením sviatku „Deda Mráza“, ktorý mal nahradiť kresťanské Vianoce. Počas sviatku práce a sviatku víťazstva nad fašizmom (1. a 9. máj) žiaci a rovnako aj učitelia absolvovali slávnostný sprievod ulicami mesta. Nielen školské ale i mimo školské aktivity mali pestovať žiaduce politické cítenie žiakov. Rafinovane na to slúžili rôzne súťaže, ktoré mali žiakov oboznámiť so životopisom Stalina, Gottwalda a s ich myšlienkami. Vyučovanie nábo-

⁶⁴ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.75.

⁶⁵ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 42.

ženstva v týchto rokoch naoko prebiehalo ale prihlasovanie detí naň znamenalo pre rodičov veľké komplikácie nielen v práci ale hlavne s riaditeľmi škôl. Samotná realizácia vyučovania náboženstva bývala permanentne podkopávaná či už po stránke organizačnej alebo materiálno-technickej.⁶⁶

Nástupom roka 1984 nastala ďalšia zo série zmien v rámci školskej legislatívy: základné deväťročné školy sa pretransformovali na základné školy s osemročnou výučbou. S demokratizáciou pomerov v školstve však bolo nutné počkať ešte niekoľko rokov.⁶⁷

Obnova školstva po páde komunistického režimu

V histórii Československa patrí rok 1989 k výrazným periodizačným medzníkom. Nielen kvôli udalostiam spätým s „nežnou revolúciou“ ale aj pre obnovu náboženských slobôd veriacich a slobodného fungovania jednotlivých cirkví. Nový politický vývoj sprevádzaný príchodom demokracie a slobody priniesol aj ideu obnovy cirkevného školstva. Po štyridsiatich rokoch náboženskej neslobody prišla zmena. Prvým krokom bolo prijatie novej legislatívy, ktorá obsahovala okrem iného aj Vyhlášku Ministerstva školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky a Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o zriaďovaní a činnosti cirkevných

⁶⁶ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 76.

⁶⁷ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 42.

škôl pod č. 536/1990 Zb. Vďaka nej mohli cirkvi a náboženské spoločnosti na Slovensku zriaďovať cirkevné školy všetkých stupňov a druhov. Na prelome rokov 1999 až 2000 existovalo na Slovensku už 161 cirkevných materských, základných a stredných škôl, čo predstavovalo približne 5 % z celkového počtu všetkých vzdelávacích inštitúcií v krajine.⁶⁸

V neistých prvých rokoch po zmene režimu na Slovensku sa ponúknutej šance na náboženskú slobodu v Ružomberku zhostila neveliká skupinka aktivistov z Kresťansko-demokratického hnutia pedagógov s cieľom založiť v meste cirkevnú základnú školu po vzore jej predchodkýň. V súčinnosti s Kongregáciou Milosrdných sestier sv. Vincenta (satmárky) vo Vrúcku a za aktívnej pomoci správcu ružomberského dekanátu vdp. Alojza Kostelanského, rodičov ako aj niektorých predstaviteľov mesta, rozbehla sa iniciatíva za „znovuobnovenie“ cirkevnej školy. Výsledkom bolo zriadenie Základnej školy sv. Vincenta v Ružomberku. Už 1. septembra 1991 sa uskutočnila slávnostná svätá omša, ktorú celebroval vdp. Alojz Kostelanský. Medzi spomienkami tých, ktorí stáli pri obnove školy rezonujú slová ako radosť, sprevádzaná vďačnosťou Bohu a tiež veľké dojatie, keď k oltáru kráčali učitelia so svojimi žiakmi, ktorí niesli kríž na posvätenie. Posvätené kríže si po svätej omši zanesli do svojich tried, aby ich mohli zavesiť na čestné miesto.⁶⁹

⁶⁸ Porov. RUSSINOVÁ, K.: *Obnova cirkevného školstva po roku 1989*. Diplomová práca. Ružomberok: Pedagogická fakulta KU, 2013, s. 37-40

⁶⁹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s. 78-79.

Základná škola sv. Vincenta realizuje výchovno-vzdelávaciu činnosť ako jediná katolícka škola s primárnym a nižším sekundárnym vzdelávaním na území mesta Ružomberok už viac ako dvadsaťpäť rokov.⁷⁰

Pre každú základnú školu je veľkou výhodou, ak disponuje aj vlastnou materskou školou. Od svojho vzniku - 29. januára 2011 je Materská škola sv. Lujzy de Marillac (ďalej MŠ sv. Lujzy) samostatným predškolským zariadením, nezávislým od ZŠ sv. Vincenta. Svoju činnosť zahájila v novovybudovaných priestoroch 1. februára 2011. Základná škola sv. Vincenta spolu s MŠ sv. Lujzy však predstavujú istú kontinuitu kresťanskej výchovy, ktorá chce pomôcť rodičom pri formovaní ich detí. Obidve školy sa naplno etablovali do siete primárneho a predprimárneho vzdelávania na Slovensku. Na inšpiratívnom príklade života svojich svätých patrónov ponúkajú obidve výchovno-vzdelávacie inštitúcie tie pravé hodnoty na ceste k zrelosti viery.⁷¹

V júni 1992 boli slávnostne uvedené do pôsobenia ďalšie katolícke školy v meste: Gymnázium sv. Andreja (GSA) a Stredná zdravotnícka škola Márie Terezie Schererovej. Vznik cirkevného gymnázia je spojený s dátumom 22. jún 1992. Zriaďovateľom GSA sa stal Rímskokatolícky biskupský úrad v Spišskom Podhradí – Spišskej Kapitule. Spočiatku GSA sídlilo na Štiavnickej ulici neďaleko Vojenskej nemocnice.⁷²

⁷⁰ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.84.

⁷¹ Porov. LUPČO, M.: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta. 2016. s.88.

⁷² Porov. LUPČO, M. *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s. 94

O dva roky neskôr, na základe reštitučného zákona o prinavrátaní cirkevných majetkov získala škola súčasne priestory na Námestí A. Hlinku, v blízkosti Kostola sv. Ondreja apoštola a Mestskej radnice v Ružomberku. Za týmito veľkými činmi stáli záujem a iniciatíva rodičov a učiteľov, vychovávať a vzdelávať budúce generácie v katolíckom duchu. Ďalším faktorom bola podpora a ochota Farského úradu sv. Ondreja apoštola v Ružomberku v zastúpení dekana Alojza Kostelanského, ktorý urobil pre vznik GSA nesmierne veľa. Rovnako tak aj spišského biskupstva, na čele s diecéznym biskupom Františkom Tondrom.

Začiatky vzniku GSA boli náročné. Budova, v ktorej malo gymnázium sídliť prvé roky, nedisponovala žiadnym materiálnym vybavením. Začínalo sa prakticky od nuly. Bolo potrebné zadovážiť všetko od tabúl, cez lavice, stoličky až po učebnice a ďalšie pomôcky. V tejto dvojposchodovej budove sa okrem dvoch tried cirkevného gymnázia (začiatkom šk. roka 1992/93 bol počet žiakov 45, neskôr vzrástol na 56) nachádzali aj študenti spomínanej Strednej zdravotníckej školy Márie Terézie Schererovej (v šk. roku 1992/93 nastúpilo v odbore všeobecná sestra 48 žiakov). Po slávnostnom otvorení školského roka 1991/92 nasledovalo 14. septembra 1992 na sviatok Povýšenia sv. Kríža posvätenie nových školských priestorov so slávnostnou svätou omšou.

K povinným predmetom v oboch školách patrí aj náboženská výchova pri celkovom počte 30 vyučovacích hodín do týždňa. Víziou nového cirkevného gymnázia bolo vzdelávanie a výchova v rodinnej atmosfére.⁷³

⁷³ Porov. LUPČO, M. *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s.95-98.

Základnou myšlienkou identity školy je „v pravde, vernosti a svätosti privádzame bližšie ku Kristovi.“ Atribút svätosti chce povzbudiť žiakov i učiteľov k vydávaniu svedectva o prijatých kresťanských hodnotách a vzťahoch. Ako každé spoločenstvo – aj GSA prechádza svojou cestou vývoja. Úlohou tejto cesty je byť vzorom a príkladom, hodným nasledovania. Patrón školy – sv. Andrej, má byť zasa pre žiakov a pedagógov, inšpiráciou pre hľadanie vlastných ciest viery a zrelosti.⁷⁴

Po tzv. nežnej revolúcii sa ukázala nevyhnutná potreba zriaďovať nielen základné a stredné katolícke školy, ale vynaložiť všetko úsilie aj na zriadenie katolíckej univerzity, ktorá by pomáhala celej spoločnosti k duchovnej obrode a k formovaniu vyspelej inteligencie na Slovensku v duchu opravdivého humanizmu a kresťanského svetonázoru. Na Slovensku boli vytvorené podmienky pre vznik Katolíckej univerzity až po páde totalitného komunistického systému a nástupom demokracie v krajine po roku 1989, kedy sa slovenskí biskupi usilovali vytvoriť pedagogickú fakultu, ktorá by pripravovala katolíckych učiteľov. Zakladacia listina Pedagogického inštitútu sv. Ondreja v Ružomberku bola podpísaná 29. júna 1995 v Dolnej Krupej. Riaditeľom inštitútu sa stal prof. RNDr. J. Ďurček, CSc. Spišský sídelný biskup Mons. F. Tondra sa 15. februára 1995 listom obrátil na rektora Trnavskej univerzity so žiadosťou o zriadenie „Katolíckej pedagogickej fakulty“ v Ružomberku. Navrhovaná fakulta mala patriť pod Trnavskú univerzitu s

⁷⁴ Porov. LUPČO, M. *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II.* Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. s.99-100.

tým, že v jej štatúte by bolo zakotvené právo cirkevnej vrchnosti dohliadať na dodržiavanie katolíckeho ducha fakulty. Výsledkom rokovania zástupcov Konferencie biskupov Slovenska, mesta Ružomberok a predstaviteľov Trnavskej univerzity a jej Pedagogickej fakulty zo dňa 18. marca 1995 bola dohoda o zriadení Pedagogického inštitútu sv. Ondreja pri Trnavskej univerzite, ktorý na rozdiel od fakulty nepotreboval vopred akreditáciu. Úloha inštitútu mala spočívať vo vedeckej a pedagogickej činnosti s dôrazom na prípravu pedagógov odborného a osobnostného kresťanského profilu. Riaditeľom inštitútu bol prof. J. Ďurček, ktorého menoval rektor univerzity. V roku 1996 Akademický senát Trnavskej univerzity zriadil Katecheticko-pedagogickú fakultu sv. Ondreja TU (KPF) transformáciou z Pedagogického inštitútu sv. Ondreja. Od 1. novembra 1997 bola Katecheticko – pedagogická fakulta začlenená do Žilinskej univerzity. Neskôr na jej základe vznikla Katolícka univerzita v Ružomberku. Národná rada SR zákonom 167/2000 zo dňa 10. mája 2000 *o zriadení Katolíckej univerzity v Ružomberku* stanovila zrod tejto neštátnej cirkevnej inštitúcie mimoriadneho historického významu dňom 1. júla 2000.

Slávnostná inaugurácia novej univerzity sa uskutočnila 20. septembra 2000. Katolícka univerzita začala svoju činnosť s dvoma fakultami: Pedagogickou fakultou KU a Filozofickou fakultou KU. Ich úlohou je poskytovať ucelené poznanie človeka, sveta a Boha a tak vychovávať študentov, aby boli schopní vyučovať a rozvíjať kresťanskú kultúru a viesť plodný dialóg s ľuďmi dnešnej doby. Teologická fakulta KU so sídlom v Košiciach bola zriadená v roku 2003,

štvrtá fakulta KU – Fakulta zdravotníctva KU začala svoju činnosť v roku 2005.⁷⁵

Záver

Zámerom príspevku bolo podať stručný pohľad na existenciu a fungovanie katolíckych škôl v Ružomberku od najstarších čias po súčasnosť. Predovšetkým v medzivojnovom období tvorilo katolícke školstvo v Ružomberku významnú a početnú alternatívu voči vládou protežovaným štátnym školám. Predstavitelia ružomerskej cirkevnej obce na čele s vtedajším farárom A. Hlinkom si aj v nepriaznivých podmienkach zasahovania štátu do života Katolíckej cirkvi udržali a ďalej rozvíjali svoje katolícke školy. Podobné nasadenie môžeme sledovať aj pri obnove katolíckych škôl po páde komunistického režimu. Úspech vzdelávania detí a mládeže stojí na otázke aké vzdelanie sú vyučujúci schopní svojim žiakom poskytnúť. Aj preto bolo akiste dôležitým krokom zriadenie Ústavu pre výchovu a vzdelanie učiteliek materských škôl. Problémom opakujúcim sa v histórii ružomerského katolíckeho školstva bol nedostatok vhodných budov. Napokon však ich výstavba a obnova tvorí jedinečný kolorit mesta Ružomberok i dnes. Ponovembrová obnova katolíckeho školstva v Ružomberku nesie so sebou pečať významnej osobnosti – dekana farnosti doc. A. Kostelanského. Nemałym úsilím sa zaslúžil o to, aby *de facto* v priebehu piatich

⁷⁵ Porov. RUSSINOVÁ, K.: *Obnova cirkevného školstva po roku 1989*. Diplomová práca. Ružomberok: Pedagogická fakulta KU, 2013, s.54-57.

rokov vznikol v jednom meste kompletný systém katolíckych škôl – od základnej školy až po vysokoškolskú fakultu. Je na mieste položiť si otázku čo motivovalo A. Kostelanského a jeho spolupracovníkov k takýmto smelým plánom, ktoré sa za krátky čas stali skutočnosťou? Podľa svedectva jeho súčasníkov išlo predovšetkým o schopnosť vidieť ďalej, za ponúkané možnosti a rovnako tak i odvaha budovať, aj keď úplne od základov.

BIBLIOGRAFIA

- Kódex kanonického práva*. Trnava: SSV, 1996, 893s.
ISBN 80-7162-061-0.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2008, 845s. ISBN 978-80-7162-738-8
- BOBÁK, Ján: *Slovenská republika 1939 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2000, 290s. ISBN 80-7090-576-X.
- DVORSKÝ, Peter a kol.: *Ružomberok. Monografia mesta*. Banská Bystrica: Harmony, 2009, 283s. ISBN 978-80-89151-22-6.
- GABZDILOVÁ, Soňa: *Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918 – 1938)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, 80s. ISBN 978-80-8152-347-2.
- HOUDEK, Ivan: *600 rokov z minulosti bývalého výsadného mesta Ružomberka 1318 – 1918*. Ružomberok: Nákladom vlastným, 1934, 72s.
- HOVANCOVÁ, Alena: *Dejiny Kongregácie Milosrdných sestier sv. Vincenta – Satmárok*. Diplomová práca. Badín: RKCMBF UK, 2001.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica a kol.: *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2012, 142s. ISBN 978-80-970302-5-4.
- LETZ, Róbert: *Andrej Hlinka vo svetle dokumentov*. Bratislava : Post Scriptum, 2014, 357s. ISBN 978-80-89567-36-2.
- LUPČO, Martin: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku*. Martin: Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta, 2016, 168s. ISBN 978-80-972314-2-2.

- LUPČO, Martin: *Z dejín katolíckeho školstva v Ružomberku II*. Martin: Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku. 2017. 202s. ISBN 978-80-972687-3-2.
- MARTULIAK, Pavol: *Dejiny Slovenska v rokoch 1914-1945*. Banský Bystrica: D. Majer, 1998, 132s. ISBN 80-967833-1-9.
- MARŤÁK, Michal: *Katolícke školstvo v Ružomberku v rokoch 1918-1948*. Rigorózna práca. Ružomberok: FF KU, 2004, 78s.
- RUSSINOVÁ, Katarína: *Obnova cirkevného školstva po roku 1989*. Diplomová práca. Ružomberok: Pedagogická fakulta KU, 2013, 63s.
- TRSTENSKÝ, Viktor: *Sila viery, sila pravdy*. Bratislava: Senefeld- R. 1990, 407s. ISBN 80-85222-00-0.
- ZMÁTLO, Peter (edit): *Ružomberský historický zborník I*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, 2007, 381s. ISBN 978-80-8084-144-7.
- Historický časopis*. Bratislava: Historický ústav SAV. roč. 29, 1981, č. 4, ISSN 0018-2575
- KONGREGÁCIA PRE KATOLÍCKU VÝCHOVU: *Katolícka škola na prahu tretieho tisícročia*. Rím, 1997, s. 3-4. [online][cit. 13.12.2021] Dostupné na: < http://dsu.bbdieceza.sk/?wpfb_dl=6 >

**SYMBOL AKO CESTA K SVÄTÉMU
VÝSLOVNÉMU A NEVÝSLOVNÉMU
S PRIHLIADNUTÍM NA PRÁCU
ALOJZA KOSTELANSKÉHO
*SYMBOLICKÝ OBRAZ V KATECHÉZE***

Doc. ThDr. PaedDr. Róbert Sarka, PhD.
Docent na Katolíckej univerzite v Ružomberku

ABSTRAKT

Príspevok predstavuje symbol ako prostriedok k zachyteniu duchovných právd. Pri analýze jeho podstaty sa príspevok opiera o prácu zosnulého Alojza Kostelanského *Symbolický obraz v katechéze*.

Centrom príspevku sú tri teórie o vzniku symbolu: konvenčná, ontologická a psychologická. Symbol chápaný na úrovni duchovnej sa stáva mostom, prítomnosťou, univerzálnym jazykom. Symbol ukazuje dvojitú realitu: všeobecnú posvätnú realitu týkajúca sa tej, alebo onej témy a tiež zvlášť realitu zapadajúcu do konkrétnej doby. Skúmanie symbolických paralel umožňuje pochopiť univerzálne ľudské správanie vo vzťahu s realitou, ktorá sa obyčajne nazýva Bohom. V závere príspevku možno nájsť zhodnotenie prínosu doc. A. Kostelanského o symbole. Ako katechéta

s bohatými skúsenosťami zanechal vo svojej publikácii predovšetkým to, ako so symbolom pracovať.

Kľúčové slová:

symbol, znak, katechéza, psychológia, komunikácia

ABSTRACT

The article presents a symbol as a means of capturing spiritual truths. In analyzing its nature, the paper is based on the work of the deceased vdp. Alojza Kostelanský Symbolic image in catechesis. The paper focuses on three theories about the origin of the symbol: conventional, ontological and psychological. The symbol understood at the spiritual level becomes a bridge, a presence, a universal language. The symbol shows a double reality: a general sacred reality on one or another topic, and also a reality that fits into a specific time. Exploring symbolic parallels makes it possible to understand universal human behavior in relation to reality, which is usually called God. At the end of the article you can find an evaluation of the contribution of doc. A. Kostelanský on the symbol. As a catechist with rich experience, he left in his publication mainly how to work with the symbol.

Key words:

symbol, sign, catechesis, psychology, communication

Úvod

V príspevku predstavím symbol ako prostriedok k zachyteniu duchovných právd s prihliadnutím na prácu nedávno zosnulého doc. Alojza Kostelanského *Symbolický obraz v katechéze*.¹ V úvode sa budem zaoberať vznikom symbolu, uvediem tri teórie: konvenčnú, ontologickú a psychologickú. Práve ontologická je využívaná ako jedna z možných ciest pre vyjadrenie sacrum. V tomto kontexte predstavím spomínané dielo vdp. Kostelanského a jeho prínos k téme.

Konvenčné znaky - syntéma

Paul Ricoeur píše vo svojej eseji *Existencia a hermeneutika*: „Symbolom nazývam akúkoľvek významovú štruktúru, v ktorej zmysel priamy, primárny, doslovný poukazuje navyiac k inému zmyslu, nepriamemu, druhotnému, prenesenému, ktorý nemôže byť uchopený inak než skrze zmysel prvý.“² Takto možno označiť každý pokus vyjadriť k inému zmyslu. Symboly, ale nemajú vždy rovnaké obsah vyjadrovania zmyslu.

René Alleau rozlišuje medzi symbolom a **syntémou**. Základná povaha symbolov je pozdvihnúť ľudskú dušu do nadľudskej oblasti, vlastný pohyb symbolického poznania zodpovedá vzostupu od pozorovaného javu k nestvo-

¹ KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, Ružomberok: Pedagogická fakulta katolíckej univerzity v Ružomberku, 2008.

² RICOEUR, P.: *Život, pravda, symbol*, Praha: OIKOYMENH 1993, s. 176.

renej podstate svetla. **Syntéma** sa môže stať predmetom koherentnej vedy: synteatiky. Je na rozdiel od symbolu opísateľná, prístupná intelektu a rozumovej analýze.³ Symbol je vyhradený pre také znaky, ktoré cirkev alebo náboženstvo pokladá za posvätné (mystériá, mystický jazyk, sviatosti, kultické predmety, náboženské obrady, posvätné texty). Syntéma je vyhradená pre konvenčné znaky (písmená, číslice, skratky slov, chemické vzorce, vojenské heslá, pokriky, mapy),⁴ prostredníctvom ktorých sa stanovuje vzájomné puto, či už medzi ľuďmi; medzi ideou a nejakou vecou, či ich pôsobením; medzi dvoma bodmi v priestore, okamihmi v čase, alebo medzi vecami, na ktoré tieto znaky pôsobia. Alleua symbol vyhradzuje len náboženstvu, pre ostatné oblasti života navrhuje syntému. Symbol je spojený s imagináciou. Ona nie je obyčajnou reprodukciou percepčnej skúsenosti, ale je schopnosťou prekonať zmyslové vnímanie. Oslobodiť sa od spomienok. Má moc transformačnú a invenčnú na toho, kto so symbolom pracuje. Je to určitý typ intuície, ktorý sa rozvíja mimo špekulatívnej fantázie, avšak nie je ani svojvoľnou ani nelogickou. Podľa neho symbol nemožno svojvoľne interpretovať, jeho výklad je založený na rovnorodej symbolike tradície z ktorej vyšiel a v ktorej sa nachádza. Tak kresťanský symbol musí byť vykladaný v kontexte kresťanstva. Podľa Alleua väčšina symbolov vylučuje komparatívnu metódu pre svoju viacvýznamovosť či

³ Porov. ALLEAU, R.: *O povaze symbolů. Úvod do obecné symboliky*, Malvern 2014, s. 23; „...v logicko-vedeckom svete je treba slovo „symbol“ nahradiť slovom „syntéma“ (tamže, s. 8). ALLEAU, R.: *Věda o symbolech. Příspěvek ke studiu principů a metod obecné symboliky*, Malvern 2014, s. 93 – 105.

⁴ Rôzne typy syntémat porov. ALLEAU, R.: *O povaze symbolů*, s. 27 – 31.

skôr viaczmyslovosť. Syntéma naopak musí byť založená na porovnávaní rôznorodej syntematiky. Je potrebné zobrať do úvahy zmeny syntémy. Symbol vzniká z náboženskej skúsenosti, zodpovedá syntetickému súdu, ktorý je vždy skúsenostný experienciálny.⁵

Alleua medzi syntémy zaradil aj konvenčné znaky vyučujúce stručným, iba obrazným a často enigmatickým spôsobom určitému množstvu filozofických či vedeckých poznatkov, ktoré nesmú byť šírené zjavným spôsobom. Sú to alchymistické, astrologické a magické značky, ktoré nazval didaktické syntémy. Z hľadiska ezoterizmu sú ešte zaujímavé filozofické syntémy, obsahujúce gestá, pozdravy, heslá, rôzne details, pomocou ktorých jedinec môže poznať ostatných členov nejakej diskkrétnej či tajnej skupiny.⁶

⁵ Porov. ALLEAU R.: *O povaze symbolů*, s. 24 – 25.

⁶ Porov. ALLEAU, R.: *O povaze symbolů*, s. 29 – 30. Tieto syntémy sa viac menej stotožňujú s Berloquinovým kódom. Tak napr. v slobodomurárskom šifrovaní majú „symboly“ na slobodomurárskej zástere rovnaký význam, ktorých obsah je prístupný aj bežným členom. Napr. úľ – evokuje pracovitosť; vševediace bdelé oko – odkazuje k Bohu či k Veľkému architektovi, slúži l tomu, aby mal v úcte všetky vierouky naraz; červený, biely a modrý len zástery reprezentuje odvahu, čistotu a vernosť; dúha pripomína deviaty oblúk pod Šalamúnovým chrámom podopieraný stĺpmi múdrosti a sily; hlavné stĺpy symbolizujú Henochove stĺpy, vztýčené, aby sa nezabudlo na umenie a vedu; holubica je odkaz na Noemovu holubicu nosiacu posolstvo, že potopa končí; Jakubov rebrík stelesňuje vzostup po jednotlivých stupňoch poznania; olovnica, murárska lyžica, uholník, kružidlo -, čo sú vlastne spolu so zásterou základné symboly nástrojov slobodomurárov – teoretikov, symbolický ekvivalent slobodomurárov – praktikov; päť cipa hviezda, symbolizuje spojenie s pytagorejcami; Šalamúnova mozaika na zemi pripomína podlahu Šalamúnovho chrámu a symbolizujú dobré a zlé v živote človeka. Porov. BERLOQUIN, P.: *Skryté kódy a veľkolepé projekty Tajné jazyky od staroveku po súčasnosť*, Universum 2011, s. 150.

Nie sú to však všetky systémy. Niektoré sú zrozumiteľné len zasväteným.

Ontologický pôvod symbolu

Pre pochopenie symbolu je dobré vychádzať z konceptu znamenia, pri ktorom, podľa scholastickej filozofie, jedna vec poukazuje na druhú. Symbol je jednou z foriem znamenia, keď nielen ukazuje, ale aj predstavuje realitu o ktorej referuje. Symbol, podľa Tilicha, nemožno vymyslieť a nemôže byť svojvoľne vymenený niečím iným, nie je vytvorený, symbol sa rodí.⁷ Vovádza do mystéria, vytvára intímny vzťah s realitou významov a obsahuje alebo skôr vyvoláva v tom, kto ho vníma energiu, preto sa symbol využíva pri iniciačných obradoch, v liturgii. So symbolom prichádza aj nové poznanie, preniknutie do hlbšieho pochopenia vecí. Symbol akoby vnáral „korene“ do podvedomia, žije v podvedomí a otvára človeka trans – vedomiu (Eliade) či nad – vedomiu (Bachelard). Podľa Corbina symbol privádza do hry inú úroveň vedomia než racionálna evidencia, je „šifrou“ nejakého tajomstva a jediným spôsobom, ako povedať niečo, čo nemôže byť vyjadrené inak. Nie je nikdy úplne „vysvetlený“, je vždy potrebné znovu ho dešifrovať, rovnako ako notovú partitúru, ktorá tiež nie je nikdy definitívne prečítaná, ale vždy si vyžaduje novú interpretáciu.⁸

⁷ Porov. ZUANAZZI, G.: *Simbolismo ed esperienza religiosa*, s. 9 – 10.

⁸ Porov. CORBIN, H.: *Tvůrčí imaginace v sufismu Ibn 'Arabiho*, Malvern 2010, s. 25.

„Symbol... analogicky mnohohlasným spôsobom evokuje..., zoskupuje a sústredí mnohosť zmyslov, ktorý nemožno redukovať na jediný význam, ba ani na niekoľko významov. Ani nota nemá v hudbe raz a navždy určený zmysel... Úzko závisí na svojom rytmickom a zvukovom kontexte, rovnako ako symbol závisí na mýtickom a rituálnom kontexte s ktorým je spojený.“⁹ Preto môže mať symbol viac významov dokonca aj protirečiacich. Uvediem príklad. V prvom liste sv. Petra uvádza autor ručiaceho leva ako symbol diabla (porov. 5, 8). U proroka Joela je zasa PÁN symbolizovaný ako revúci lev a v Zjavení sv. Jána je Lev z Judey (Zj 5,5) symbolom Krista. Panna Mária je často umelecky zobrazená ako nová Eva, ktorá šliape po hlave hada. V Nazarete je socha z Taiwanu, kde Panna Mária sedí na drakovi. Drak má pre Číňanov pozitívny význam, je symbolom múdrosti a sily. Táto socha vyjadruje draka ako pozitívny symbol, mocnej žena a je krásnou katechetickou ukážkou inkulturácie do čínskeho myslenia.

Táto nejednoznačnosť symbolov ponecháva priestor pre tajomstvo a neustálu sviežosť symbolu. Upozorňuje na naše neúplné poznanie, ako to poeticky vyjadril filozof: „Zapečatená kniha univerza sa nenecháva čítať nahlas. Príroda uniká pred znásilnením prostredníctvom evidencie, svoje tajomstvá zverila len šepotu a šeru. Jej krajiny odhaľujú svoje hĺbky iba na svitaní či za súmraku skrze opary a hmlu. Vedieť neznamenať poznať, ale vychutnať si to, čo človek vzhliadol napol ceste. Realita nepožaduje, aby sme ju redukovali do hraníc nášho myslenia, skôr nás vyzýva, aby sme sa roz-

⁹ ALLEAU, R.: *Věda o symbolech* 4, s. 7.

plynuli v absencii jej hraníc, a tak nás vždy zahalená reč symbolov môže uchrániť pred najhorším omylom, ktorým by bolo odhalenie definitívneho a konečného zmyslu vecí a súcien.“¹⁰

René Alleau tvrdí, že preniknúť do sveta symbolov je určitým odhadovaním hudby vesmíru, že nestačí iba intuícia, je potrebné istého daru, ktorý je možný rozvíjať cvičením, ktorý nie je možné získať. Rovnako ako existuje hudobný sluch, existuje aj „symbolický sluch“.¹¹ Možno ho vybadať u prírodných národov. U tzv. civilizovaných národov bol sluch narušený technickým rozvojom. Citlivosť na symbol je možné obnoviť a rozvíjať meditáciou a som presvedčený, že i prostredníctvom *Lectio divina*.

Predpokladom pre vznik symbolov je, že ***existuje poriadok vesmíru***. Túto skutočnosť rešpektuje veda, hoci nevie tento poriadok svojimi prostriedkami dokázať, on je však predpokladom, aby vôbec nejaké vedecké poznanie existovalo. Je predpokladom jej poznávania sveta. Tak možno aj do sveta symbolov aplikovať tento predpoklad. Druhým je predpoklad ***pravdepodobnej analógie*** alebo ***homológie (súhlas, zhoda) štruktúr*** medzi čiastočným a celkovým poriadkom.¹² Je tu ešte duchovný predpoklad skutočnosť, že ***sme stворení na obraz a podobu Božiu, o Bohu potom možno hovoriť v symboloch a analógií***.¹³

¹⁰ ALLEAU, R.: *Věda o symbolech*, s. 16 – 17.

¹¹ ALLEAU, R.: *Věda o symbolech*, s. 7

¹² Porov. ALLEAU, R.: *Věda o symbolech*, s. 10.

¹³ Aj veľký teológ Sergej Bulgakov vedel o tomto predpoklade. Vo svojej kristológii napísal. „...definícia božskej prirodzenosti, ako aj predvečného ľudstva, alebo a to je v tomto prípade to isté Bohočlovečenstva sa odráža

Filozofická skupina perenialistov sa snažila vyložiť vznik symbolov nie na základe komparácie symbolu s vecou, ale z presvedčenia, že existovala akási prvotná tradícia, ktorá je vo fragmentoch vystopovateľná vo všetkých kultúrach. Videli rovnaké pravdy vyjadrené rôznymi symbolmi. Medzi popredných predstaviteľov perenializmu patrili René Guenon, Ananda Coomaraswamy (1877 – 1947), Frithjof Shuon (1907 - 1998), Julius Evola (1898 – 1974), Louis Charbonneau-Lassay (1871 – 1946) a ďalší. Perenialisti boli predstavitelia filozofickej školy, charakteristický svojou kritikou modernej doby ako úpadkovej pseudo-civilizácie, ktorá predstavuje tzv. Kali Yugu, temný vek podľa hinduistickej kozmológie. Spoločnou myšlienkou perenialistov bolo tvrdenie, že Západ sa nachádza v kríze, lebo sa stratila pôvodná tradícia, prežíva krízu zmyslu a posledného cieľa. Prepadol materializmu, takže nemá smerovanie.¹⁴ Súčasná EÚ s jej nihilizmom potvrdzujú stále tento (ne)trend. V opozícii pokrokárskemu modernizmu postavenému predovšetkým na vedeckej faktografii perenialisti stavajú múdrosť božské-

od stvoreného sveta a od stvoreného človečenstva. V tomto zmysle je analógiou, samozrejme chápanou realisticky, teda nie len v zachovaní všetkých rozdielov v stave, ale tiež sa zachováva totožnosť v podstate. My človeka máme len ako stvorenie, preto nám môže pripadať ťažké od stvorenia vystupovať k pochopeniu Boha. No jednako možno sa vydať tiež opačnou cestou: „Ako hore, tak dole.“ Menovite tým, že budeme vychádzať z Božstva, môžeme človeka chápať ako kryptogram Božstva. Zjavenie to tým prikazuje, keď hlása, že človek v sebe má Boží obraz. Človečenstvo vo svete teda predpokladá tiež Bohočlovečenstvo.“BULGAKOV, S.: *Beránek Boží (O boholidství)*, Olomouc: Refugium Velehrad – Řím 2011, s. 168.

¹⁴ Porov. COOMARASWAMY, A.: *La danza di Siva*, Milano: Adelphi 2011, s. 13.

ho pôvodu, „primordiálnej Tradícii“ nazývanú sophia perennis (Guenon), alebo transcendentálnou jednotou (Schuon). V minulosti sa podobné názory objavovali pod názvom *philosophia perennis*, patristická *Lex primordialis*, islamská *Din an Fitra*, či hinduistická *Sanantha Dharma*. Táto múdrosť sa zachovala v modernej dobe v spoločnej symbolike, ktorá sa nachádza v spoločných témach rozličných kultúr vo svete. Guénon napísal o nej knihu *Symboly posvätnéj vedy*.¹⁵ Na príklade kríža v diele *Symbolika kríža* dokazuje ako je tento symbol prítomný v rôznych kultúrach.¹⁶ Zaujímavou je kniha *Bestiár Krista* (1940)¹⁷ od Louisa Charbonneau – Lassaya (1871 – 1946) ktorý sa tiež na krátky čas dostal pod vplyv Guénona, ale ostal katolíkom. *Le Bestiare du Crist* zhromaždil ohromné množstvo rozličných vyobrazení Krista prostredníctvom symbolov z rastlinnej, živočíšnej ríše, symboly prebraté od gnostikov, z folklóru, dielo *Physiologus* pôvodne pripisovaná sv. Ambrózovi, prirodzene z Biblie a pod.. Tvrdil, že pôvodný bohatý symbolizmus kresťanstva zničila renesancia.¹⁸ Primordiálna Tradícia bola prednášaná od prapočiatku ľudstva a čiastočne sa vždy obnovuje pri založení nového rýdzeho náboženstva. Prvotná Tradícia však nie je tradicionalizmus v zmysle niečoho konzervatívneho. Tradicionalizmus sa usiluje o návrat k niečomu, čo sa stratilo. Perennialimus hovorí, že táto múdrosť sa

¹⁵ Porov. GUÉNON, R.: *Simboli della scienza sacra*, Adelphi Ed. 2001.

¹⁶ Porov. GUÉNON, R.: *Symbolika kríža*, Bratislava: Hronka 2016.

¹⁷ CHARBONNEAU – LASSAY, L.: *Il bestiario del Cristo I. - II.* Edizione Arkeios 1994.

¹⁸ Porov. CHARBONNEAU – LASSAY, L.: *Il bestiario del Cristo I.*, s. 78 – 80.

dá preniesť len iniciáciou prostredníctvom symbolov. Jeden z perenialistov prirovnáva k védskému textu, kde sa opisuje „rola symbolov a vonkajších foriem /ako napr. sochy s duchovným obsahom – pozn. autora/ vo všeobecnosti, že sú ako kôň, ktorý dovolí jazdcovi dosiahnuť cieľ rýchlejšie a ľahšie ako akýkoľvek iný prostriedok.“¹⁹ Táto múdrosť podľa Guénona nie je ľudského pôvodu, ale skôr zjavený dar z nebies. Všetky tradície v histórii majú však nielen rovnaký božský základ, ale aj rovnaké metafyzické princípy. Symbol podľa Guénona korešponduje s jazykom, slovom. Vidieť to napríklad v ideogramoch čínskeho písma. Zaujímavou je napr. hlaholika, malo to byť kresťanské písmo. Jej abeceda mala byť kombináciou troch symbolov jednotlivých písmen: ○ symbolizujúci večnosť Boha; Δ symbolizujúci Najsvätejšiu Trojicu a + symbol Krista.²⁰

Jazyk a symboly sú komplementárne. Podľa Guenona má symbol podstatu v ontológii. Odvoláva sa na Prológ v evanjeliu podľa Jána, na počiatku bolo Slovo. Píše: „...Logos je Myšlienka a Slovo. Je v sebe samom božím intelektom...ktorý sa vo vzťahu k nám prejavuje a vyjadruje skrze Stvorenie, v ktorom realizuje aktuálnu existenciu.../veci/ od večnosti obsiahnutej v Ňom. Stvorenie je dielom Slova, on je tiež... Jeho manifestáciou, jeho vonkajším potvrdením toho, že svet je rečou božou, pre tých ktorý chcú rozumieť /v zmysle žalmu/: Nebesia ohlasujú slávu Boha (Žl XIX, 2). Filozof Berkeley sa nemýlil, keď tvrdil, že svet je „rečou, ktorou

¹⁹ GUÉNON, R.: *Simboli della scienza sacra*, s. 22.

²⁰ Porov. ŠUBIAKOVÁ, E.: *Hlaholika. Posvätné dedičstvo Slovákov*, 2010.

nekonečný Duch hovorí duchom konečným. "...Ak Logos je vo vnútri Myšlienkou a navonok Slovo, a ak má svet pôvod v Božom slove vyslovenom na počiatku časov, potom aj samotná príroda môže byť chápaná /vnímaná/ ako symbol nadprirodzenej reality."²¹

Psychologické teórie pôvodu symbolu

Je potrebné sa zmieniť o nepresnom chápaní vzniku a obsahu symbolov, ktoré preniklo do štúdií o symboloch v 20. storočí a jej nie vždy šťastnom uplatňovaní pri výklade Písma. Otcovia modernej psychológie (Freud, Jung) vniesli do chápania symbolu istý zmätok. Freudove chápanie symboliky je obmedzené na rozličné prenesené spodobenie potlačeného sexuálneho obsahu. Vidí všade narážky na falus, pohlavný styk a sexualitu. Určite to v niektorých prípadoch sedí, ale Freud v symbolike evidentne precenil význam sexu v ľudskom živote na účet iných dôležitých oblastí života, ako sú emócie, náboženský život, estetický cit a pod. Jung zasa zmiešal iracionálne a symbolické vo svojich archetypov. Obaja prestali pôvod symbolu vnímať v kontexte metafyziky a ontológie, ale ako psychologický produkt. Symbol však nezatajuje psychický obsah ani kvôli výčitkám ako si to myslel Freud, ani nie je výsledkom archetypálneho vývoja (Jung), pretože zjavuje prežitú pravdu. Symbol je neoddeli-

²¹ GUÉNON, R.: *Simboli della scienza sacra*, s. 22.

teľným od skúsenosti, ktorá tuší za zvláštnym výrazom prenesený odkaz na niečo iné.²²

Moderná psychológia nemá jasné učenie o duši, ktorá podľa nej nie je ani nezávislá od tela, ani nesmrteľná, len chápaná ako akási iracionálna danosť. Jungovým „hriechom“ je, že archetypy pochádzajú z kolektívneho nevedomia, ktoré je psychickým prejavom, ktorý stotožnil so štruktúrami mozgu bez toho, aby podal o tom vedecký dôkaz. Mýty a symboly majú tak len výraz zdedených psycho-fyzickými vlohami siahajúcimi až k prapredkom a spájajúcich človeka so zvierat'om.²³ Zatiaľ čo Jungovo chápanie symbolu má charakter psychologický (psyché) ako vrozený komplex, ktorý robí z človeka kolektívnu postavu, ezoterické chápanie vidí jeho pôvod v duchu.²⁴ Ľudská duša nie je múzeom prastarých po predkoch zdedených vzorov, ktoré ovládajú človeka.²⁵

Okrem toho Jungove archetypy majú stereotypné významy. Niet tam priestor pre viacvýznamovosť. Zatiaľ čo symbol vyjadruje viac zmyslov, pri archetypoch je to naopak. Vopred stanovený význam archetypu môžu byť vyjadrený v rôznych kultúrach rôznymi formami a podobami archetypu.

²² Porov. ZUANAZZI, G.: *Simbolismo ed esperienza religiosa*, s. 24 – 26.

²³ BURCKHARDT T.: *Zrcadlo moudrosti (eseje o tradiční vědě a posvátnému umění)*, Malvern 2018, s. 89 – 90.

²⁴ „Archetypy v platónskom zmysle slova sú...prameňom bytia a poznania a nie ako to chce Jung nevedomé predpoklady jednania a imaginácie.“ BURCKHARDT T.: *Moderní psychologie a tradovaná moudrost* in ID.: *Zrcadlo moudrosti*, s. 93.

²⁵ Porov. BURCKHARDT T.: *Zrcadlo moudrosti*, s. 97.

Prínos docenta Kostelanského

Doc. Kostelanský uvádza vo svojom diele ako sa v dejinách kresťanstva používal symbol. Zameral sa predovšetkým na symbolický obraz. Prvé svedectvá symboliky nachádzame v katakombách. Objavujú sa tu obrazy: Mojiš udierajúci palicou do skaly z ktorej vytryskla voda; traja mládenci v peci, obraz Noemovej archy; cnostná Zuzana a hriešny starci; symbol vtáka Fénixa; oživenie Lazára. Medzi symbolické obrazy uvádza aj ikony. Ďalej popisuje štyri roviny symbolu:

- všeobecnú, reálnu napr. chlieb;
- prenesenú, chlieb ako to, čo potrebuje človek k životu: „Chlieb náš každodenný, daj nám dnes.“
- náboženskú, nielen chlebom sme živí, ale každým slovom, ktoré vychádza z Božích úst;
- liturgickú, kresťanskú, chlieb ako Ježiš Kristus: „Toto je moje Telo.“

Symbody možno rozdeliť na: *reálne symboly* ako napr. chlieb, soľ, strom a.i.; *pojmové symboly* sem patria abstraktné: spravodlivosť, pravda, čistota a.i. Sem patria i gestá, rôzne formuly, znaky, ríty, rituály a metafory; symbolické konanie, napr. zázraky Pána Ježiša, ktoré odkazujú na niečo hlbšie, vyššie; *rituál* – napr. ranné vstávanie s hygienou, rozcvičkou a pod. Možno sem zaradiť oslavy sviatkov štátnych, rodinných, ktoré sa periodicky opakujú. Sú spojené s dôstojným priebehom; rítus je prísnejší. Musí sa presne dodržiavať podľa poriadku, ktorý zaväzuje.²⁶

²⁶ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, s.9.

Ďalej opisuje znaky symbolu, že je všeobecne zrozumiteľným, otvoreným pre viac zmyslov a vysvetlení. Aby bol symbol symbolom musí byť celostným, nedeliteľným, jednotným vyjadrujúcim nejakú vnútornú jednotu. Má obsahovať dejinnosť, historickosť (čas a večnosť). Symbol sa časom môže meniť, v rozličných kultúrach mať rôzne zmysly. Napr. v našej kultúre je biela farba symbolom radosti vo východných krajinách je symbolom smútku a pod.²⁷

Alojz Kostelanský sa nepokúsil o nejakú vlastnú definíciu symbolu. Vyšiel z tradičného chápania, že symbol môže byť každá vec, za ktorou sa skrýva zážitok alebo životná skúsenosť. Že nesie v sebe skrytý zmysel vecí, ktoré obklopujú náš život, ale majú objektívny obsah, teda jestvujú aj pred tým, ako ich človek objaví.²⁸ Jeho prínos vidím v opise ako symbol pôsobí na človeka. Vie, že zmysel symbolu nie je daný raz a navždy.²⁹ Vychádza zo svojej bohatej skúsenosti katechéty. Je praktik, ktorý zanechal vo svojej publikácii predovšetkým ako so symbolom pracovať, na čo sa pri jeho použití zamerať. Viac ako strohé jednoduché symboly volí v katechéze symbolický obraz. Pri práci so symbolmi určenými pre katechézu uvádza, že symboly musia mať posvätný charakter. Nemajú byť len posvätné a teologicky presné, ale musia akceptovať aj psychológiu dieťaťa. Deťom sa páčia obrazy pravdivé, bez deformácii; nekomplikované, farebné a majú mať veľa podrobností. Pri výbere je dôležité vidieť umeleckú i obsahovú hodnotu. Symbolický obraz možno

²⁷ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, s. 9 – 10.

²⁸ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, s. 8.

²⁹ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, s. 50.

použiť kedykoľvek počas hodiny, teda na začiatku, v strede alebo na konci hodiny. Má byť zvolený tak, aby bezpečne viedol k cieľu vyučovacej hodiny, bol na úrovni poslucháčov. Symbolický obraz môže mať meditatívny charakter.³⁰ Pri výbere obrazu sa nemá pridŕžať len starých majstrov, ale aj moderných diel. Rozhodne to ale nesmú byť gýče. Symbolický obraz možno počas hodiny použiť ako prostriedok na dosiahnutie niečoho, alebo jeho výklad môže zabráť obsah celej vyučovacej hodiny; môže byť použitý aj ako úvod do hodiny a tiež meditačná téma. Symbolický obraz má spĺňať úlohu reči, teda medziľudskú komunikáciu.³¹ Kostelanský uvádza tri spôsoby ako obraz pôsobí na človeka, ktorý ho vníma.

„Prvej roviny zodpovedá vnímavosť, ktorá je pasívna (človek vníma a nemôže nevnímať postavu, farby, svetlo, zvuk atď.. ktoré pôsobia na zmysly).

Druhej zodpovedá predstavivosť, ktorá je činná (človek si „premieta“ v sebe pomocou obrazotvornosti obraz a jeho prvky, ktoré vidí a dáva ich do súvisu s inými obrazmi, ktorými je už naplnené jeho vedomie a ktoré sa „natočili“ v jeho predchádzajúcom živote).

Tretej zodpovedá uvažovanie, ktoré je tiež činné (človek používa svoj um, aby pozoroval a pýtal sa, prečo tvorca urobil obraz práve tak, ako ho urobil, a nie inak...Aký je zmysel obrazu, prípadne jeho jednotlivých častí? atď.).

Človek, ktorý pozerá na nejaký obraz, dopĺňa svoju predstavivosť napr. postavu nejakej osoby, aj keď tá je znázor-

³⁰ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, s. 46 – 47.

³¹ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, s. 48.

nená len napoly alebo náznakovo. Vo všeobecnosti máme sklon vidieť, lepšie povedané „predstaviť si“ obsah v jeho prirodzenej úplnosti. Nikto nevidí nikdy presne to isté na danom obraze. Ľudia často domýšľajú to, čo na obraze nie je, premietajú do obrazu svoje túžby, svoj vnútorný stav, spoločenské postavenie, atď. Ešte výraznejšie je to pri deťoch... Predstavivosť teda spája práve vnímaný obraz s inými, ktoré sú dávno zapísané do pamäti. Sceľuje celý vnútorný život okolo práve prežívaného vnemu (obrazu). Je preto pochopiteľné, že spôsobuje práve oživenie citov, sprostredkúva citové zážitky...Do týchto niekoľkonásobných prechodov od predstavivosti k citovosti a naopak, zasahuje tvorivosť človeka a pridáva k obrazu niečo vlastné tomu, ktorý sa prizera. Príbeh vnímania obrazu...je vo väčšine prípadov neuvedomelý. Ešte viac to platí pre deti, ktoré žijú predovšetkým vo svete predstáv.“³²

Docent Kostelanský zanechal pomerne rozsiahle pomôcky pre katechétoch v ktorých uvádza množstvo príkladov k využitiu symboliky na hodinách náboženstva.

Záver

Čo povedať na záver. Symbol chápaný na úrovni duchovnej sa stáva mostom, prítomnosťou, univerzálnym jazykom, životom pominuteľným chápanom v celkom zvláštnom poriadku. Symbol duchovný vnímaný telesným človekom

³² KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, s. 52 – 53.

v ňom nezarezonuje, zostáva v tieni, nepochopený. Pre duchovného človeka sa symbol otvára. Stáva sa slovom, hierofániou a teofániou a odкрýva závoj, ktorým prikrýva posolstvo. Symboly sú vyhradené pre obmedzený počet ľudí s vylúčením väčšiny. Tento počet závisí od ich prianí, kvality ich lásky, slobody, zmyslu pre hľadanie. Symbol je zriedka kedy chápaný vo svojej hĺbke, pretože ľudia si ho nevšímajú, nemajú o poznanie jeho obsahu záujem. Podľa Davy svet symbolu zachraňujú mystici, proroci a umelci kvôli ich zmyslu pre hľadanie. Filozof môže pochopiť obsah symbolu vtedy, keď sa stanú skutočne priateľmi múdrosti v tradičnom zmysle. Intelektuál sa síce zháňa za vedomosťami, ale to nemusí viesť k poznaniu, a vôbec nie k múdrosti.³³ Tvrdí, že symbol môže byť zároveň prostriedkom univerzálnym i konkrétnym. Je univerzálnym, pretože prekračuje dejiny, teda môžu ho dešifrovať aj budúcnosti. Okrem toho, či sa už jedná o symbol primitívnych národov, židov či kresťanov, každý nezávisle na tradícii obsahuje niečo univerzálne. Symbol je aj konkrétny, pretože sa prispôsobuje konkrétnej dobe. Ukazuje tak dvojitú realitu: všeobecnú posvätnú realitu týkajúcu sa tej, alebo onej témy a tiež zvlášť realitu zapadajúcu do konkrétnej doby. Skúmanie symbolických paralel umožňuje pochopiť univerzálne ľudské správanie vo vzťahu s realitou, ktorá sa obyčajne nazýva Bohom.³⁴ Duchovný symbol sa javí ako znamenie. Odhaľuje tajomstvo a zároveň ho chráni pred nepovolanými očami. Funkcia symbolu je

³³ Porov. DAVY, M.-M.: *Románska symbolika. Duch 12. storočia*, Malvern 2014, s. 104 – 105.

³⁴ Porov. DAVY, M.-M.: *Románska symbolika. Duch 12. storočia*, s.121.

spojiť vysoké a nízke a vytvára medzi božským i ľudským kontakt, ktorý umožňuje spojenie jedného s druhým.³⁵

Symbolické obrazy môžu byť prirovnané k zrkadlám, hádankám, vyjavujú síce nedokonale, ale predsa niečo z božského tajomstva. Symbol je zvláštny spôsob vnímania slov, obrazov, gest, ktorými sa človek usiluje preniknúť za oponu reality. Jeho mnohovýznamovosť udržiava našu myseľ v napätí, pozornosti, ale aj v pokore pred mystériom, ku ktorému nás symbol priblížil, ale zároveň nastolil ďalšie otázky. Jeho sila spočíva ešte viac v tom, že nezasahuje len nejakú faktografickú, často cynickú vedeckú myseľ, ale pohýna celým naším bytím, ktoré je zvlášť spirituálnym symbolom pohltené a existenciálne prežíva niečo, čo nemožno vyjadriť slovami, a predsa vie, že ide o pravdu.

³⁵ Porov. DAVY, M.-M.: *Románska symbolika. Duch 12. storočia*, s. 118.

BIBLIOGRAFIA

- ALLEAU, R.: *O povaze symbolů. Úvod do obecné symboliky*, Malvern 2014.
- BERLOQUIN, P.: *Skryté kódy a velkolepé projekty Tajné jazyky od starověku po současnost*, Universum 2011.
- BULGAKOV, S.: *Beránek Boží (O boholidství)*, Olomouc: Refugium Velehrad – Řím 2011.
- BURCKHARDT T.: *Zrcadlo moudrosti (eseje o tradiční vědě a posvátnému umění)*, Malvern 2018.
- BURCKHARDT T.: *Moderní psychologie a tradovaná moudrost* in ID.: *Zrcadlo moudrosti*.
- CORBIN, H.: *Tvůrčí imaginace v sufismu Ibn 'Arabiho*, Malvern 2010.
- COOMARASWAMY, A.: *La danza di Siva*, Milano: Adelphi 2011.
- DAVY, M.-M.: *Románska symbolika. Duch 12. storočia*, Malvern 2014.
- GUÉNON, R.: *Simboli della scienza sacra*, Adelphi Ed. 2001.
- GUÉNON, R.: *Symbolika kríža*, Bratislava: Hronka 2016.
- CHARBONNEAU – LASSAY, L.: *Il bestiario del Cristo I. - II.* Edizione Arkeios 1994.
- KOSTELANSKÝ, A.: *Symbolický obraz v katechéze*, Ružomberok: Pedagogická fakulta katolíckej univerzity v Ružomberku, 2008.
- RICOEUR, P.: *Život, pravda, symbol*, Praha: OIKOYMENH 1993.
- ŠUBIAKOVÁ, E.: *Hlaholika. Posvätné dedičstvo Slovákov*, 2010.
- ZUANAZZI, G.: *Simbolismo ed esperienza religiosa*.

KATECHETICKÉ DIELO ALOJZA KOSTELÁNSKEHO

Doc. ThDr. Branislav Kľuska, PhD.
Docent na Katolíckej univerzite v Ružomberku

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je predstaviť katechetické dielo Alojza Kostelánskeho na pozadí vývinu katechézy a katechetiky v 20. storočí na Slovensku a zahraničí.

Ambíciou tejto publikácie nie je komplexné a detailné štúdium diela Alojza Kostelánskeho v oblasti katechézy, katechetiky a didaktiky náboženskej výchovy.

V prvej časti príspevku je načrtnutý kontext jeho katechetického diela, najskôr teda stručne predstavený vývin katechetiky v 20. storočí a na počiatku 21. storočia a následne rozvoj katechetiky na Slovensku.

V záverečnej časti príspevku je opísané to, ako na tieto vývinové tendencie reagoval Alojz Kostelánsky vo svojom diele a sú bližšie predstavené jeho kľúčové diela v oblasti katechetiky a didaktiky náboženskej výchovy.

ABSTRACT

The aim of the paper is to present the catechetical work of Alojz Kostelánský against the background of the development of catechesis and catechetics in the 20th century in Slovakia and abroad. The ambition of this publication is not a comprehensive and detailed study of Alojz Kostelánský's work in the field of catechesis, catechetics and didactics of religious education. The first part of the article outlines the context of his catechetical work, first of all, a brief introduction to the development of catechetics in the 20th century and at the beginning of the 21st century and subsequently the development of catechetics in Slovakia. The final part of the article describes how Alojz Kostelánský reacted to these developmental tendencies in his work and presents his key publications in the field of catechetics and didactics of religious education.

Úvod

Alojz Kostelánsky sa nezameniteľným spôsobom zapísal do dejín katechézy, katechetiky a didaktiky náboženskej výchovy, nielen v Spišskej diecézy, ale v celej Cirkvi na Slovensku. Základné teologické kňazské štúdiá (v roku 1972 – 1977), vysvätenie za kňaza (roku 1977) i prvých viac než desať rokov realizovania svojho kňazského povolania absolvoval v období, keď celá činnosť Katolíckej cirkvi bola na Slovensku ako súčasť Československej socialistickej republiky prísne pod kontrolou totalitného režimu. Až po

politickom prelome v roku 1989 mohol naplno prejať svoje schopnosti a zapojiť sa do obnovy katechézy na Slovensku. Urobil tak najmä po svojom nástupe roku 1991 za farára rímskokatolíckej farnosti sv. Ondreja v Ružomberku.

Týmto príspevkom mu chcem vzdať hold ako svojmu vysokoškolskému pedagógovi a neskôr kolegovi a zároveň pripomenúť jeho najdôležitejšie aktivity a diela v období katechézy.

Ambíciou tejto publikácie nie je komplexné a detailné štúdium diela Alojza Kostelánskeho v oblasti katechézy, katechetiky a didaktiky (najmä náboženskej výchovy),¹ to prenechávam pre rozsiahlejšie práce, ale chcem poukázať na to, čo podľa môjho subjektívneho názoru nesie najosobnejšiu pečať Alojza Kostelánskeho v katechetike. V prvej časti príspevku chcem načrtnúť istý kontext jeho katechetického diela, najskôr teda stručne načrtnem vývin katechetiky v 20. stor. a na počiatku 21. stor., následne sa pokúsím o priblíženie toho, ako sa katechetika v tomto období rozvíjala na Slovensku. Následne v záverečnej časti príspevku chcem poukázať na to, ako na tieto vývinové tendencie reagoval Alojz Kastelánsky vo svojom diele, bližšie predstavím jeho kľúčové diela v oblasti katechetiky a didaktiky náboženskej výchovy a následne sa pokúsím o abstrahovanie kľúčových vektorov katechetického myslenia Msgr. Kostelánskeho.

¹ Preto v tomto príspevku neprezentujem ani zoznam všetkých publikovaných i nepublikovaných diel Alojza Kostelánskeho, ale zameriavam sa na tie najdôležitejšie, pričom si samozrejme uvedomujem, že tento výber je veľmi subjektívny.

Tendencie vývinu katechetiky v 20. a na počiatku 21. storočia

Alojz Kostelánsky absolvoval svoje základné i postgraduálne teologické štúdiá v 20. storočí, pre ktoré je charakteristický intenzívny dynamizmus v katechéze ako činnosti Cirkvi i v jej teologickej metareflexii – katechetike. Pri pohľade na 20. storočie môžeme povedať, že sa v ňom objavilo viac rozdielnych katechetických prístupov ako v predchádzajúcich piatich storočiach.² Súvisí to s veľkými spoločenskými zmenami, na ktoré reaguje Cirkev ako živé spoločenstvo, ako i so zmenami v teológii, spoločenských a pedagogických vedách.

V predchádzajúcich storočiach v Cirkvi dominovala doktrínálna katechéza, ktorá bola podmienená apologetickými dôvodmi a potrebou jasne definovať obsah viery v polemike s protestantskými cirkvami. Na túto jednostrannosť katechézy zareagovala v devätnástom storočí dejinno-spásna koncepcia teológie, ktorá zdôrazňovala, že Božie zjavenie neprišlo na svet ako statický doktrínálny systém, ale Boh sa zjavil v dejinách Božieho ľudu. Tento teologický koncept, ktorý v katechéze priniesol naratívny spôsob ohlasovania

² Medzi hlavné katechetické koncepcie v 20. storočí patria: didaktická, pedagogická, kerygmatická, antropologická, biblicko-hermeneutická, politická, existenciálno-interpretačná, terapeutická, korelačná a integrálna. Porov. PANUŠ, T.: *Współczesne kierunki katechetyczne*. In: Stala, J. (red.): *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna* (Academica 83). Tarnów: Biblos, 2010, s. 111-112. MILLER, G.: *Geschichte ist Gegenwart - Religionspädagogische Konzeptionen der letzten 50 Jahre: ein Überblick im Schnellverfahren für die Fortbildung von Religionslehrern*. Katechetische Blätter, 1977, roč. 102, č. 11, s. 913-918.

sa stal vážnym prekursorom tzv. kerygmatickej katechézy, ktorá sa výrazne presadzovala od 30-tych rokov dvadsiateho storočia. Dejinno-spásni pastoralisti a teológovia, ku ktorým patrili napr. Johann Michael Sailer (1751-1832) Johann Baptist Hirscher (1788-1865) a Augustín Grüber (1763-1835) zdôrazňovali na to, že Katolícka cirkev nemá byť strážcom dogiem, ale má ohlasovať Božie dielo spásy, ktoré v priebehu dejín prichádza k človeku a oslovuje ho. Môžeme však povedať, že tento pokus bol pribrzdený znovuzrodenou scholastikou a presadil sa až spolu s kerygmatickou katechézou.³

Práve v devätnástom a na začiatku 20. storočia sa výrazne presadila neoscholastická koncepcia katechézy, podľa ktorej obsah ohlasovania má byť určený teológiou pestovanou v súlade s metódami a postulátmi neoscholastiky. Ideálom je katechéza ako kompendium kresťanského učenia. V tomto zmysle bola katechéza ponímaná ako zostrúchnená a zjednodušená teologické vyučovanie, ktoré využívalo presné teologické definície a pojmy. Bolo zacielené predovšetkým na intelekt človeka a ako také nebolo ohlasovaním, ale formovaním svetonázoru a jemu zodpovedajúceho morálneho systému človeka. Intelekt bol v súlade so zásadami pedagogiky Johanna Friedricha Herbarta (1776-1941) ponímaný za rozhodujúci v duchovnom živote a preto môžeme hovoriť o náboženskom intelektualizme v katechéze.⁴

³ Porov. ARNOLD, F. X.: *Pastoraltheologie Ducharbliche*. Freiburg : Herder, 1965, s. 254-257.

⁴ Porov. ARNOLD, F. X.: *Dienst am Glauben: das vordringlichste Anliegen heutiger Seelsorge*. Freiburg : Herder, 1948, s. 53-54.

Na konci 19. a na začiatku 20. storočia sa veľmi dynamicky paralelne s inými hnutiami (biblické, misijné, či ekumenické), vyformovalo aj hnutie katechetickej obnovy, nazývané tiež mníchovskou školou,⁵ či formálno-metodicou obnovou. Vznik tohto hnutia bol podmienený spoločensko-občianskymi zmenami ale aj rozvojom pedagogiky a psychológie.⁶ Toto hnutie, ako prezrádza jedno z jeho designátov, sa zameralo predovšetkým na obnovu metódy katechézy, obsah katechézy bol stále určovaný katechizmom. Účinnosť katechézy mala byť zvýšene aplikovaním nových poznatkov psychológie a didaktiky, ako to postuloval nemecký pedagóg J. F. Herbart a najmä jeho žiaci: T. Ziller a W. Rein. Vypracovali tzv. metódu formálnych stupňov, ktorá presne určovala priebeh vyučovania.⁷ Hlavným predpokladom tejto koncepcie, známej tiež ako pedagogický prístup v katechéze,⁸ bolo presvedčenie, že všetko poznanie sa začína od zmyslov, preto na začiatku každého vyučovania stojí predstavenie témy prostredníctvom zmyslami vnímateľného objektu, nasleduje vysvetlenie látky zacielené na intelekt a nakoniec jej aplikácia v živote a konaní človeka.⁹

⁵ Porov. KUTARŇA, J. „*Id'te a ohlasujte...*“ : *Úvod do katechetiky*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1994, s. 53.

⁶ Porov. veľmi detailný opis tohto hnutia: OFFELE, H. W.: *Geschichte und Grundanliegen der sogenannten Münchener katechetischen Methode : Die methodische Erneuerung im katechetischen Unterricht*. München : Deutscher Katechetenverein, 1961.

⁷ Porov. PANUŠ, T.: *Współczesne kierunki katechetyczne*, s. 118-121.

⁸ Porov. REIMER, T.: *Základy katechetiky*. Bratislava : RKCMBF, s. 36-37.

⁹ Porov. WEBER, A.: *Die Münchner Katechetische Methode*. München : Kösel, 1905, s. 130-153.

Toto dielo katechetickkej obnovy bolo zamerané primárne na zmeny týkajúce sa metódy a didaktiky v katechéze, jej obsah bol stále doktrinálny (tak ako bol obsiahnutý v katechizme), ale teológovia v tomto období zároveň aj v nadväznosti na dielo dejinno-spásnych teológov poukázali na fakt, že katechéza sa nemá sústreďovať len na odovzdávanie vedomostí o pravdách viery, ale na ohlasovanie posolstva spásy. Najvýraznejším impulzom tejto obnovy pre katechézu, známej aj ako kerygmatická katechéza, bolo dielo J. A. Jungmanna.¹⁰ Podľa neho katechetická služba slova nemá byť popularizáciou a zjednodušeným podávaním teológie, ale autentickým ohlasovaním blahozvesti v duchu Božieho zjavenia.

Predstavitelia hnutia (najmä Klemens Tilman, Franz Schreibmayer, Joseph A. Jungmann) pripomínali, že kresťanstvo „neprišlo na svet“ ako teologický systém, ale ako Dobrá zvesť o Božom kráľovstve. Katechéza a náboženské vyučovanie by mali namiesto abstraktného učenia ohlasovať reálne posolstvo blahozvesti (kerygmu). Preto je síce potrebné poznať teológiu, ale ohlasovaná má byť práve kerygma, ktorá má svoj vlastný jazyk a vlastnú logiku.¹¹

Kerygmatická katechéza, ohlasujúca Božie slovo, sa snažila viesť katechizovaného do sakramentálneho živo-

¹⁰Porov. najmä: JUNGSMANN, J. A. *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*. Regensburg : Pustet, 1936. Porov. PRANJIC, M.: *Jungmann Josef Andreas*. In *Dizionario di Catechetica*. Torino : Elle Di Ci, 1987, s. 83-84. ZIMMERMANNOVÁ, M.: *Josef Andreas Jungmann a kerygmatický prístup ke katechezi*. In *Cesty katecheze : Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2011, roč. 3, č. 1, s. 11-13.

¹¹Porov. KUSZ, G.: *Biblia w katechezie wczoraj i dzisiaj*. In *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*. Lublin : KUL, 1991, s. 94.

ta. Týmto problémom sa zaoberala tzv. *mystagógia*, ktorej úlohou bolo vytvorenie katechézy (ohlasovania), ako formy vovádzajúcej do plného zúčastnenia sa liturgického života.¹² Takto orientovaná didaktika si kladla základnú otázku: Čo máme ohlasovať? Čo je centrom, jadrom obsahu toho, čo majú kresťanské kázanie a katechéza sprostredkovať?¹³ Podľa Jozefa A. Jungmanna obnova katechézy, o ktorú sa snažil, sa musí zamerať na obsah katechézy, pretože hlavný dôvod jej neúčinnosti katechézy mala byť podľa neho absencia chápania kresťanského posolstva. Ono musí vychádzať predovšetkým zo Svätého písma a musí byť zamerané na stred, ktorým je vykúpenie Ježiša Krista.¹⁴

V roku 1955 vyšiel prvý katechizmus podľa kerygmatickej koncepcie.¹⁵ Zostavili ho Klemens Tilman, Franz

¹² Porov. BLACHNICKI, F.: *Katechetyka fundamentalna*. Lublin : KUL, 1970, s. 243n. Porov. taktiež: NOVÁKOVÁ, C. *Katechetika*. Olomouc : MCM, 1997, s. 12. „Dle kerygmatické koncepce se má dosáhnout obnovy seznámení se s dějinami spásy jako spásonosné Boží činnosti vůči člověku a uvedením do liturgie (mystagogie).“

¹³ Porov. LANGER, W.: *Kerygma und Katechese : Theologische und didaktische Neubegründung des Bibelunterrichts*. München : Kösel-Verlag, 1966, s. 153.

¹⁴ ZIMMERMANNOVÁ, M.: *Josef Andreas Jungmann a kerygmatický přístup ke katechezi*. In *Cesty katecheze : Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2011, roč. 3, č. 1, s. 11-12.

¹⁵ *Katolischer Katechismus der Bistümer Deutschlands*. Freiburg : Herder, 1955. Veľmi rýchlo bol preložený až do tridsiatich jazykov. Kvôli svojej tmavozelenej plátenej väzbe bol nazývaný „Zelený katechizmus“. O jednásť rokov neskôr ho nasledoval, tzv. „Holandský katechizmus“ (*Holländischer Katechismus. Glaubensverkündigung für Erwachsene*. Utrecht : Dekker & van de Vegt, 1964.), ktorý napriek tomu, že bol schválený kard. Alfrinksom, si vyžadoval doktrínálne spresnenia a korektúry. Napriek tejto slabosti, má svoje metodologické prednosti. Porov. NOVÁKOVÁ, C. *Katechetika*. Olomouc : MCM, 1997, s. 13. „...z hľadiska metodologického se mu nedalo nic vytknout“.

Schreibmayer, Joseph A. Jungmann. Základná štruktúra kerygmatickej katechézy, podľa ktorej bol vytvorený aj spomínaný katechizmus, mala tri časti: a) ohlasovanie Božieho slova; b) vysvetľovanie slova; c) realizácia slova v živote katechizovaného.¹⁶ Zameranie na obnovu obsahu katechézy bolo v tomto katechizme viditeľné najmä v tom, že metodicky bol vydaný podobne ako novoscholastické katechizmy formou *otázka / odpoveď*, no obsah otázok a odpovedí sa snažil vychádzať z potrieb pre život viery.

Predstavené katechetické koncepcie sa snažili nájsť čo najefektívnejší prístup katechetической činnosti, ktorá by pribrzdila nastupujúci sekularizmus ako dôsledok industriálnej premeny spoločnosti.¹⁷ Zároveň však sa čoraz viac ukazovalo, že katechéza musí obrátiť svoju pozornosť ešte viac na svoj subjekt, na adresáta katechézy. Týmto smerom sa pohyboval Druhý vatikánsky koncil, ktorý síce žiadane zo svojich dokumentov nevenoval problematike katechézy, ale svojím pastoračným zameraním obrátil pozornosť na spoločenstvo Božieho ľudu, ako pravého adresáta pastoračnej starostlivosti.¹⁸ Učenie koncilu však integrálnym

¹⁶ Porov. FINKE, M.: *Jednostka v katechezie kerygmatycznej*. In *Katecheta* 1963, roč. 7, s. 226-231. Túto istú štruktúru si pre svoj katechizmus *Život z víry : Katolícky katechismus*. (Praha : ČKCH, 1968.) zvolil aj kardinál Tomášek. Rehoľná setra Consilie Nováková (*Katechetika*. Olomouc : MCM, 1997, s. 13.) uvádza jednu zaujímavosť – klasický scholastický katechizmus mal 877 otázok a odpovedí, katechizmus kardinála Tomáška už len 285 a Zelený katechizmus 248.

¹⁷ Porov. PANUŠ, T.: *Współczesne kierunki katechetyczne*, s. 118.

¹⁸ Porov. REIMER, T.: *Základy katechetiky*. Bratislava, RKCMBF, s. 37-38. Alojz Kostelanský (*Katechetika*. Ružomberok : PF KU, 2008, s. 67-69.) bližšie predstavuje čiastkové zmienky koncilových dokumentov o katechéze.

pohľadom na podstatu a poslanie Cirkvi pevne ukotvenej v Božom zjavení zreteľne určilo ďalšie smerovanie katechetickej služby slova. Koncil taktiež spresnil, aké vzťahy existujú medzi Cirkvou, jej Učiteľským úradom a Bibliou a načrtol smer používania Svätého písma v teológii. Medzi kľúčové koncilové idey, ktoré sa stali smerodajné pre katechetické poslanie Cirkvi patria najmä: tajomstvo Božieho slova; tajomstvo viery; tajomstvo Cirkvi ako Božieho ľudu; nový pohľad na vzťah Cirkvi a sveta.¹⁹ Práve vďaka týmto dôrazom koncil otvoril priestor na rozvoj ďalších koncepcií v katechéze a to menovite antropologickej (svojím dôrazom položeným na subjekt pastoračnej starostlivosti Cirkvi), hermeneuticko-exegetickej (dôrazom položeným na Božie slovo) a korelatívnej (dôrazom na súvzťažnosť medzi existenciálnou situáciou človeka a ponukou Božej spásy, tomuto človeku adresovanej).

Koncom 60-tych a začiatkom 70-tych rokov minulého storočia získala biblická katechéza podnety najmä od dynamickej sa rozvíjajúcej biblickej exegézy, ktorá sa aj vďaka učniu Druhého vatikánskeho koncilu mohla slobodne rozvíjať a prinášať plody. Dynamický rozvoj biblických vied a exegézy v 20. storočí spôsobil, že aj v biblickej katechéze sa začala obracať pozornosť na potrebu využívať výsledky exegézy textov Svätého písma. Heslo „od exegézy do katechézy“²⁰

Podľa Eugena Valoviča (*Náčrt katechetiky I*. Bratislava : TF TU, 2000, s. 51) sa koncil zameral na štyri rozmery Cirkvi v jej službe ohlasovania Božieho kráľovstva: 1) Diakonia; 2) Koinonia; 3) Martýria; 4) Liturgia.

¹⁹ Porov. ORCZYK, A.: *Wokół natury, koncepcji i treści katechezy*. Warszawa : Wydawnictwo UKSW, 2009, s. 130-131.

²⁰ Porov. najmä: FRANKEMOLLE, H.: *Von der Exegese zur Katechese*. In *Theologische Revue Münster* 1979, roč. 75, č. 2, s. 89-98.

sa začalo používať najskôr v didaktike vyučovania Biblie v protestantskej katechéze. Dôraz bol položený na prácu s textom a celý priebeh katechézy bol podriadený normám vedeckej exegézy. Na biblický text zameraná biblická katechéza začala preberať výsledky a postupy historicko-kritickej metódy (napr. synoptické porovnanie) a vďaka tomu začala lepšie chápať štruktúru biblického vyjadrovania a biblických literárnych foriem. Poznatky biblickej introdukcie a prehĺbené poznanie originálnych textov umožnili katechédom lepšie rozumieť poslanstvo biblických textov. Hermeneutická didaktika dosiahla svoj vrchol (no zároveň aj hranicu) v téze jej hlavného predstaviteľa Hubertusa Halbfasa: „Kresťanská katechéza je zásadne biblickou katechézou“.²¹ Nedostatkom tejto koncepcie katechézy bolo najmä nerešpektovanie individuálnych, psychomotorických a religióznych aspektov vývinu človeka a prílišné prehistorizovanie poslania katechézy súvisiace s dominujúcou historicko-kritickou metódou aplikovanou v tom čase v biblickej exegéze. I keď táto koncepcia priniesla objektivizáciu v snahe o odkrývanie biblického poslania, nedokázala ho bližšie priblížiť jeho adresátovi a jeho existenciálnym problémom.²²

Na tieto deficity reagovala antropologická koncepcia katechézy, nazývaná aj antropocentrickou, či problémovou katechézou. Východiskom sa stali v katechéze otázky,

²¹ Porov. HALBFAS, H.: *Fundamentalkatechetik : Sprache und Erfahrung im Religionsunterricht*. Düsseldorf : Patmos, 1968, s. 106.

²² Porov. KLUSKA, B.: *Písmo ako duša katechézy : podoby a výzvy súčasnej biblickej katechézy*. In Lichner, M. (ed.): *Sväté písmo ako duša teológie*. Trnava : Dobrá kniha, 2015, s. 278-279.

problémy a skúsenosti katechizovaných reflektované vo svetle zjavenia. Vznik tohto typu biblickej katechézy bol podmienený spoločenskými a kultúrnymi zmenami v západnej Európe. Tomuto úplne novému spoločensko-náboženský kontextu hermeneutická didaktika už nezodpovedala. Kultúrna revolúcia roku 1968, ktorá bola výrazne ľavicovo orientovaná, priniesla so sebou aj spochybnenie akejkoľvek autority, a teda aj autority Cirkvi a jej učenia. Rastúcemu počtu ľudí opúšťajúcich Cirkev – najmä vo Francúzsku a Nemecku – ako dôsledku detradicionalizácie spoločenského a náboženského života, zodpovedal v týchto krajinách aj podobný počet žiakov a študentov, ktorí prestali navštevovať vyučovanie náboženstva.²³

Predpokladom tohto typu katechézy je téza, že súčasný človek sa otvára na Božie Slovo predovšetkým tam, kde pod ťarchou nevyriešených problémov a konfliktných situácií sa rúca jeho „hermeticky uzavretý malý svet“. Katechéze je veľmi potrebné poznanie týchto „boľavých miest“ ľudskej existencie, tým viac, že do nej v momente Vtelenia definitívne a navždy vstúpil Ježiš Kristus. V ňom, to čo je Božské, i to, čo je ľudské sa navzájom spojilo. Ľudský život tak získal nový rozmer. A tento nový rozmer ľudského života treba mať na zreteli pri realizovaní katechézy.²⁴ Súčasný hovorenie o Bohu a ohlasovanie jeho slova jeho pochopiteľné len

²³ Porov. KARL, G.: *Christentum zwischen Tradition und Moderne*. Freiburg : Herder, 1992, s. 53.

²⁴ Tibor Reimer (*Základy katechetiky*, s. 38) tézu antropologicky zameranej katechézy vyjadruje nasledovným spôsobom: „Kresťanské posolstvo musí vychádzať z ľudskej skúsenosti a jeho ohlasovanie musí byť s ňou prepojené“.

vtedy, keď obsahuje konkrétnu odpoveď na otázky kladené dnes Bohu a Cirkvi. Obsahové zameranie na antropologicky orientovanej katechézy sa radikálne zmenilo:

„Cieľom a východiskom vyučovania náboženstva [...] je nasmerovanie katechizovaného na jeho aktuálne ťažkosti zoči-voči množstvu spoločenských požiadaviek a problémy v čase narastajúceho sociálneho odcudzenia, aby sme mu tak pomohli rozvíjať „hermeneutiku bytia“ (*Hermeneutik des Daseins*).“²⁵

Napriek nepochybným pozitívam problémovej katechézy, jej nedostatkom je predovšetkým to, že ohraničuje úlohy katechézy na čisto pragmatické. Takýto druh funkcionalizácie a inštrumentalizácie Písma a celkovo kresťanského posolstva nerešpektuje jeho vlastný charakter.²⁶

Na druhej strane nie je možné marginalizovať ľudskú skúsenosť ale ani kresťanské posolstvo obsiahnuté v Božom slove a v Tradícii a interpretované učením Cirkvi, na čo poukázala tzv. korelatívna katechéza. Jej základnou požiadavkou bolo to, aby biblické posolstvo nebolo osvojované katechizovanými len tak popri riešení ľudských problémov a zaoberaní sa aktuálnymi životnými skúsenosťami, ale aby sa posolstvo a životné skúsenosti didakticky i hermeneuticky navzájom prelínali.²⁷

²⁵NEUENZEIT, P.: *Bibel und Exegese im Religionsunterricht*. In *Katechetische Blätter* 1970, roč. 95, s. 140.

²⁶Porov. KEUSKA, B.: *Písmo ako duša katechézy : podoby a výzvy súčasnej biblickej katechézy*. In Lichner, M. (ed.): *Sväté písmo ako duša teológie*. Trnava : Dobrá kniha, 2015, s. 279-280.

²⁷Porov. ZILLESEN, D.: *Glaube und Erfahrung*. In *Religionspädagogisches Werkbuch*. Frankfurt am Main : Diesterweg, 1972, s. 179-183.

Dlhší čas hľadali katechetici a teológovia vo všeobecnosti koncept, ktorý by čo najlepšie realizoval tieto požiadavky. Predovšetkým mal by on teologicky správnym spôsobom (a nielen antropologicky výstižne) poňať a prepojiť medzi Zjavením a životnou skúsenosťou človeka. Preto bol navrhnutý koncept „korelácie“.²⁸ Metóda korelácie sa snaží vyhnúť nesprávny postojom vystupujúcim v ohlasovaní viery; kladie si za cieľ prekonanie rozluky v súčasnom svete medzi vierou a životom. Korelatívna katechéza sa zaoberá rozličnými aspektmi a úlohami katechézy v snahe o naštartovanie takého procesu katechizácie, ktorá by dokázala prepojiť Bibliou a tradíciou nesené Božie zjavenie s ľudskou skúsenosťou.

Aplikovanie zásady teologickej korelácie vyjadrujúcej vzájomnú závislosť medzi biblickým Zjavením a skúsenosťami ľudského života, vedie k novému pohľadu na katechézu. Predovšetkým treba prijať, že obsahom biblickej katechézy už nie je len samotné kresťanské poslanstvo, ale aj ľudská skúsenosť. A preto sa treba v katechéze z didaktického pohľadu usilovať o to, aby sa - keď je to len možné - vchádzalo do životných skúseností a problémov katechizovaných a neskôr k nim opäť vracalo, po ich osvetlení a zinterpretovaní prostredníctvom kresťanského poslania.²⁹

²⁸ Porov. WERBICK, J.: Correlazione (Principio della). In *Dizionario di Catechetica*. Torino : Elle Di Ci, 1987, s. 178-181. Pojem korelácie prenikol do katechézy zo systematickej teológie, najmä z diela Paula Tillicha (Porov. POWELL, J. C.: Was heißt „Korrelation“ bei Paul Tillich? In *Katechetische Blätter* 1980, roč. 105, s. 184-186.) a Eduarda Schillebeeckxa (Porov. SCHILLEBEECKX, E.: Offenbarung, Glaube und Erfahrung. In *Katechetische Blätter* 1980, roč. 105, s. 84-95.)

²⁹ Porov. LANGE, G.: Zwischenbilanz zum Korrelationsprinzip. In *Katechetische Blätter* 1980, roč. 105, s. 152-153.

Nevyhnutnosť korelácie je teda nespochybniteľná, problematickou zostáva jej realizácia, pretože korelatívna katechéza nevypracovala žiaden metodologický postup, ani modelovú štruktúru takejto katechézy.³⁰ Viacerí autori poukazovali taktiež na to to, že korelatívna katechéza je jednostranne orientovaná na racionalistické hľadanie spoločných bodov posolstva a ľudskej skúsenosti, pričom katechéza vo všeobecnosti je zacielená na celú osobnosť katechizovaného, nie len na jej kognitívnu dimenziu, ale aj na afektívnu a volitívnu. Ďalej sa korelatívnej katechéze vyčíta, že človeka poníma len v abstraktne všeobecných kategóriách; konkrétny človek, jeho témy, životné skúsenosti a problémy sa v navrhovaných konceptoch katechézy vyskytujú len zriedkavo.³¹ Napriek tomu požiadavka korelácie zostáva v katechéze základným postulátom i pre 21. storočie.³²

³⁰ Podľa M. Raske'ho (*Glaubenserfahrung – Gesellschaftskritik – schöpferische Aneignung : Drei Fragen zur Didaktik der Korrelation*. In *Katechetische Blätter* 1981, roč. 106, s. 346) zásada korelácie nevyžaduje žiadne špeciálne metódy, ktoré by v takto ponímanej katechéze boli preferované. V podstate v nej môže byť aplikovaná každá metóda, ako dokáže prepojiť posolstvo Zjavenia s ľudskou skúsenosťou.

³¹ Porov. OTT, R.: *Lernen in der Begegnung mit der Bibel*. In GOTTFRIED, A., et al. (ed.): *Bibeldidaktik : Ein Lese- und Studienbuch*. Berlin : LIT Verlag, 2009, s. 18.

³² Porov. REIMER, T.: *Základy katechetiky*, s. 38. Na Slovensku sa okrem autora tejto publikácie venuje téme korelatívnej katechézy aj Tibor Reimer: Porov. REIMER, T.: *Korelácia vo vyučovaní náboženstva na školách*. In *ACTA facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*, 2015, roč. 12, č. 1, s.73-85.

Katechéza a katechetika na Slovensku v 20. a na počiatku 21. storočia

Rozvoj katechézy a katechetiky na Slovensku bol výrazne determinovaný, ba dokonca limitovaný, nestabilnými spoločensko-politickými podmienkami na území Slovenska, ktoré bolo súčasťou rôznych štátnych útvarov, v ktorých prevládali rozmanité politické režimy. Táto nestabilita a taktiež absencia teologickej fakulty na území Slovenska, na ktorej by prebiehala teoretická reflexia nad katechetickou činnosťou, alebo aspoň by sa realizovala percepcia zahraničných výskumov, mali veľký vplyv na to, že dynamický rozvoj katechetiky v zahraničí a rozmanité katechetické koncepcie nachádzali len slabú odozvu na Slovensku.

Treba taktiež poznamenať, že v súčasnej slovenskej cirkevno-historickej či katechetickej spisbe je otázka dejín vyučovania náboženskej výchovy, čo sa týka didaktických prístupov a katechetických koncepcií v nej uplatňovaných, spracovaná nedostatočne. Je pomerne dobre spracovaná otázka výučby náboženskej výchovy na Slovensku v 20. storočí z pohľadu právnych úprav,³³ no chýba historické zhodnotenie toho, aká bola na Slovensku percepcia zahraničných

³³ Porov. KIČKOVÁ, A.: K problematike výučby náboženstva v Československu po roku 1918. In *Konštantínove listy 2018*, roč. 11, č. 2, s. 190-198. HANESOVÁ, Dana. *Náboženská výchova v školách*. 2. prepracované a rozšírené vyd. Banská Bystrica : PF UMB, 2005, s. 32-36. DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi 5: Od Benedikta XV. po Benedikta XVI. – Cirkev na Slovensku 1914 – 1970, I. diel*. Levoča : Verbum, 2010, s. 25, 80-83, 141, 178-181.

katechetických tendencií, eventuálne vlastný didaktický rozvoj.

Na začiatku 20. storočia bolo celkovo Školstvo na Slovensku poznačené tzv. Apponyiho zákonmi, ktoré vovádzali silnú maďarizáciu na území Slovenska.³⁴ Hoci bolo teda vyučovanie náboženskej výchovy od Ratio Educationis v r. 1777 povinným školským predmetom, realizovanie jeho výučby v materinskom jazyku ako nevyhnutný predpoklad efektívnej katechézy bolo výrazne limitované.

Po rozpadnutí Rakúsko-Uhorska a vzniku Československej republiky v r. 1918 organizácia vyučovania náboženskej výchovy bola neľahká z dôvodu nejednotných právnych úprav a len postupnom formovaní sa právneho procesu a taktiež z dôvodu zložitej konfesijnej situácie, ktorá bola podmienená dvomi faktormi – do istej miery anti-katolíckom nastavení vlády v Prahe³⁵ a absenciou vlastnej cirkevnej provincie (slovenské diecézy spadali pod právnu jurisdikciu maďarských arcidiecéz).

Vyučovanie náboženskej výchovy bolo v podstate počas fungovania prvej Česko-slovenskej republiky povinné, i keď rozsah povinnosti sa postupne jednotlivými právnymi úpravami menil. Napríklad podľa výnosu ministra školstva z 11. 08. 1919 č. 26.183 bolo vyučovanie náboženstva v cirkev-

³⁴ Porov. GABZDILOVÁ, S.: *Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918-1938)*: Vysokoškolské učebné texty. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, s. 6-9. DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi* 5, s. 25-26.

³⁵ Porov. DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi* 5, s. 38-40. Heslom týchto anti-katolíckich tendencií je výrok pripisovaný T. G. Masarykovi: „Pryč od Říma“.

ných školách povinné a v iných bolo zaradené do vyučovania len vtedy, keď on prejavilo záujem minimálne 20. žiakov. V roku 1922 podľa zákona č. 226, § 1 bolo vyučovanie náboženstva povinné na všetkých ľudových a meštianskych školách. Iné zákonné úpravy uvádzali viacero dôvodov na oslobodenie od účasti na vyučovaní náboženskej výchovy.³⁶ Rozsah výučby bol spravidla 2. hodiny týždenne a do rozvrhu bol predmet zaradený spravidla ako prvé alebo posledné hodiny. Do obsahu predmetu sa radili biblické dejiny, katechizmus a cirkevné dejiny,³⁷ čo indikuje výrazne neoscholasticky zamerané vyučovanie náboženskej výchovy. Poľský katechetik Tadeusz Panuś³⁸ uvádza, že v Československu sa v tomto období presadzuje aj tzv. „*Gadowskische Methode*“, čo bola vlastne adaptovaná a o iné didaktické prístupy rozšírená mníchovská metóda, ktorú prepracoval poľský teológ Walenty Gadowski. Keďže neuvádza žiadne argumenty, toto jeho tvrdenie nedokážeme zatiaľ ani potvrdiť, ani vyvrátiť.

Hoci na Slovensku prebiehala teologická formácia v diecéznych a rehoľných duchovných seminároch, na Slovensku chýbala teologická fakulta. Tá bola zriadená až v r. 1936, najskôr mimo rámca univerzity.³⁹

³⁶ Porov. KIČKOVÁ, A.: *K problematike výučby náboženstva v Československu po roku 1918*, s. 190-193.

³⁷ Porov. KIČKOVÁ, A.: *K problematike výučby náboženstva v Československu po roku 1918*, s. 193.

³⁸ PANUŚ, T.: *Współczesne kierunki katechetyczne*, s. 123, pozn. č. 64.

³⁹ Ako súčasť univerzity bola inkorporovaná v r. 1939. DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi* 5, s. 65-66.

Medzi šiestimi (traja riadni a traja mimoriadni) profesor-mi, ktorí začali vyučovať na teologickej fakulte, nie je ani jeden profesor katechetiky, či náboženskej pedagogiky, čo len odzrkadľuje fakt, že v tomto období na Slovensku neprebíhala výraznejšia reflexia katechetického bádania.

Politické smerovanie Slovenska koncom 30-tych rokov 20. stor., ktoré bolo založené na náboženských a národných základoch, prispeli k tomu, že povinné vyučovanie náboženskej výchovy sa postupne rozšírilo postupne aj na priemyslové, odborné a učňovské školy a neskôr aj na štátne stredné školy a učiteľské ústavy. O čo viac náboženská formácia bola posilnená napr. aj povinnou modlitbou na začiatku a konci vyučovania.⁴⁰

Po druhej svetovej vojne však dochádza k opačným tendenciám. V období socializmu bolo povinné vyučovanie náboženskej výchovy zrušené, ale Zákon č. 218/1949 povoľoval výučbu náboženskej výchovy ako voliteľného predmetu. Treba však poznamenať, že toto vyučovanie bolo výhradne pod kontrolou ideovo nepriateľsky naladených štátnych orgánov. Snaha o maximálnu kontrolu celej katechetickej činnosti Cirkvi sa prejavovala v tom, že výučba náboženskej výchovy mohla prebiehať výhradne v priestoroch štátnych škôl, a teda pod dohľadom komunistickou vládou dosadených riaditeľov škôl. Katechéza mimo škôl bola ponímaná ako štátom nedovolená. Výučbu náboženskej výchovy mohli

⁴⁰ Porov. KIČKOVÁ, A.: *K problematike výučby náboženstva v Československu po roku 1918*, s. 195-196.

realizovať bez nároku na odmenu len osoby so štátnym súhlasom.⁴¹

Po krátkom politickom odmäku a nevýraznom nádychu došlo opäť k právnym úpravám, ktoré výrazne kontrolovali vyučovanie náboženskej výchovy. Dňa 28.4.1970 bola vydaná Smernica MŠ a MK SSR pre vyučovanie náboženstva, ktorá bola platná až do skončenia totality. Tá umožňovala nepovinné vyučovanie náboženstva výlučne v 2.-7. ročníku základných škôl. Na vyučovanie náboženstva museli prihlásiť dieťa obidvaja rodičia, prihláška sa podávala riaditeľom škôl, ktorí museli viesť prísne kontrolovanú evidenciu. Takto sa rodičia, ktorí prihlásili svoje dieťa na náboženstvo stávali často objektom represálií a dieťaťu sa to zapísalo do osobného záznamu, čo mu neraz znemožňovalo neskôr prijatie na strednú školu s maturitou alebo gymnázium.⁴²

Takto kontrolovaná a limitovaná náboženská výchova sa nemohla ani riadne pedagogiky či teologicky rozvinúť⁴³ a nebola možná ani riadna teologická a pedagogická metareflexia, keďže teologická fakulta v Bratislava bola po r. 1945 vyňatá z riadneho univerzitného rámca a na Slovensku počas celého komunizmu mohla prebiehať teologická výučba len v jednom generálnom duchovnom seminári,⁴⁴ v ktorom pôsobili profesori pod kontrolou štátnych orgánov a neraz takí, ktorí priamo s komunistickou mocou kolaborovali.

⁴¹ Porov. DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi* 5, s. 176-179. HANESOVÁ, D.: *Náboženská výchova v školách*, s. 33.

⁴² Porov. DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi* 5, s. 179.

⁴³ Porov. HANESOVÁ, D.: *Náboženská výchova v školách*, s. 34.

⁴⁴ Porov. DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi* 5, s. 184.

Preto sa nemožno čudovať, že zmeny po roku 1989 znamenali na Slovensku veľa pre katechetiku a vyučovanie náboženskej výchovy. Začalo sa otvorene poukazovať na dôležitú úlohu náboženskej výchovy vo formovaní mladej generácii. Po rôznych čiastkových právnych úpravách výrazným prelomom bolo Rozhodnutie Ministerstva školstva a vedy SR zo dňa 19. 8. 1993 o zaradení náboženskej a etickej výchovy ako povinne voliteľných predmetov vo všetkých ročníkoch II. stupňa štátnych základných škôl a v 1. –2. ročníku stredných škôl (v rozsahu jednej hodiny týždenne). V cirkevných školách bola stanovená dotácia náboženskej výchovy o jednu hodinu týždenne viac. Okrem II. stupňa základných škôl bolo možné zvoliť si náboženskú výchovu aj na I. stupni, ale už len ako výberový predmet.⁴⁵

Zároveň však treba povedať, že táto nová a do istej miery vytúžená situácia bola pre Cirkvou aj veľkou výzvou, pretože nebol dostatok kvalifikovaných učiteľov, ani učebníc, či špeciálnych výučbových priestorov. Chýbali riadne pripravené učebné osnovy. Toto všetko boli výzvy pre kňazov a teológov zapálených pre katechetickú činnosť Cirkvi a k nim rozhodne patrila aj Alojz Kastelánsky.

⁴⁵ HANESOVÁ, D.: *Náboženská výchova v školách*, s. 34.

Hlavné katechetické a didaktické diela Alojza Kostelánskeho

Alojz Kostelánsky ako katechét i katechetik dobre poznal jednotlivé katechetické koncepcie prezentované v 1. časti tohto príspevku. Teoreticky sa im venoval vo svojich viacerých dielach a náležite ich kriticky spracoval, pričom ako múdry teológ bol podobný biblickému „hospodárovi, ktorý vynáša zo svojej pokladnice veci nové i staré“ (Mt 13,52). Dokázal veľmi trefne zhodnotiť pozitíva i negatíva jednotlivých koncepcií a následne ich aj vo svojej katechéze využiť.

Z bohatej publikačnej činnosti Alojza Kostelanského v oblasti katechetiky, didaktiky náboženskej výchovy, predškolskej a elementárnej pedagogiky a didaktiky voľného času sa zameriam na tri monografie, ktoré podľa môjho názoru najlepšie reprezentujú katechetické jeho myslenie. Za istú výzvu považujem od budúcnosti preskúmanie jeho učebníc a pracovných zošitov predmetu náboženstvo, ktoré môže ešte viac odhaliť to, ako dokázal Alojz Kostelánsky svoje teoretické reflexie v katechetickej praxi. Osobitnú pozornosť by si zaslúžili taktiež jeho homílie adresované deťom.

Prvé dielo, ktoré chceme bližšie predstaviť, je vedecká monografia *Katechéza o Ježišovi Kristovi v katechizmoch Spišskej diecézy vo svetle Katechizmu katolíckej Cirkvi*.⁴⁶

⁴⁶ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Katechéza o Ježišovi Kristovi v katechizmoch Spišskej diecézy vo svetle Katechizmu katolíckej Cirkvi*. Ružomberok : PF KU, 2008, 116 s.

Táto vedecká monografia je aktualizovaná a prepracovaná verzia licenciátskej práce Alojza Kostelánskeho, ktorú obhájil na Katolíckej univerzite v Ľubline v r. 1997. Práca má štyri časti.

V prvej kapitole predstavuje Katechizmus Katolíckej cirkvi ako základný katechetický dokument, ktorého cieľom je sprostredkovanie človeku posolstva „*katolíckej náuky tak, aby mu mohol porozumieť a aby na jeho základe mohol nájsť zmysel svojho života vo svete*“.⁴⁷ Postupne predstavuje prípravu Katechizmu Katolíckej cirkvi na podnet biskupskej synody, z r. 1985, následne adresátov katechizmu, osnovu a obsah Katechizmu katolíckej cirkvi a v stručnosti i niektoré pripomienky k tomuto základnému dokumentu Cirkvi, ktoré zaznievali po jeho vydaní.

V druhej kapitole následne sa zameriava na kristologickú kerygmu v Katechizme katolíckej Cirkvi. Pomenovanie tejto kapitoly poukazuje na fakt, že Alojz Kostelánsky dobre pozná základné postuláty kerygmatického hnutia v katechéze a preto, hoci sa zameriava na katechizmus, nepristupuje k nemu z pohľadu doktrínálnej alebo neoscholastickej katechézy, a nevníma katechizmus ako depozitum či kompendium kresťanskej doktríny, ktorá má naplňovať obsah katechézy, ale vníma ho predovšetkým ako vyjadrenie živej viery Cirkvi, ktorá je odpoveďou na hlásanú kerygmu a ktorú táto kerygma formuje.⁴⁸

⁴⁷ KOSTELÁNSKÝ, A.: *Katechéza o Ježišovi Kristovi*, s. 8.

⁴⁸ Veľmi trefne to vyjadruje Peter Tirpák (Zásady katechézy podľa exhortácie *Catechesi Tradendae*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020,

Postupne rozpracúva kerygmu o Ježišovi Kristovi v štyroch oblastiach živého spoločenstva Cirkvi, ktoré zodpovedajú štyrom základným častiam katechizmu – vo viere, v liturgii, v praktickom živote a v modlitbe.

Tretia kapitola sa snaží predstaviť na základe analýzy, ako je kerygma o Ježišovi spracovaná v učebniciach katolíckeho náboženstva vydávaných v XX. stor. na Slovensku. Najobšiahlejšie sa venuje v tejto časti katechizmom vydávaným v 90. rokoch XX. stor., ktoré boli pripravené a vydané kňazmi spišskej diecézy, ktorí sa už v 80-tych rokoch, teda ešte počas komunizmu začali stretávať a pracovať nad katechizmami – učebnicami náboženstva pre deti. Snažili sa zaplniť prázdne miesto, ktoré vzniklo v období materialistického a ateistického systému, ktorý obmedzoval vydávanie kvalitnej náboženskej a teologickej literatúry, ba dokonca aj prenasledoval za jej šírenie. Preto takéto predsavzatie bolo aj riskantné a odvážne, no ako sa ukázalo časom i pastoračne predvídateľné. Katechizmy boli pripravované neoficiálnou spišskou katechetickou komisiou, ktorej predsedal Jozef Škantár a jej členmi boli Pavol Janáč, Anton Oparty, Jozef Bielák, Andrej Filipek, Jozef Kasan, Štefan Koma, Pavol Mikluščák, Štefan Sečka, František Žolondek a v neposlednom rade Alojz Kostelanský.⁴⁹

Keď následne došlo k zmene politického režimu bolo už na vydanie pripravených štrnásť ucelených, teologicky i pe-

s. 56): „Ak v pastoračnej službe oddeľujeme kerygmu od katechézy, stavíme dom na piesku. Naše ohlasovanie musí mať pevný základ. Tým základom musí byť živý Ježiš Kristus, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych“.

⁴⁹ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Katechéza o Ježišovi Kristovi*, s. 38.

dagogicky kvalifikovane spracovaných učebníc náboženskej výchovy. Tie boli následne knižne vydané Spolkom sv. Vojtecha v rokoch 1990-1993 a následne aj zavedené do vyučovania náboženskej výchovy na základných školách na základe súhlasného stanoviska Konferencie biskupov Slovenska.⁵⁰ Po predstavení učebníc sa Alojz Kostelánsky následne podrobne venuje analýze ich obsahu. Najskôr, ako sa venujú tajomstvám Ježišovho života od vtelenia až po nanebovstúpenie. Následne analyzuje liturgickú aktualizáciu Paschy Ježiša. Poukazuje tiež na kresťanskú morálku ako spôsob šľachtetnej ľudskej odpovede na dôstojnosť kresťanskej kerygmy o Ježišovi a tiež na to, ako je katecheticky spracovaná v predmetných učebniciach. A nakoniec venuje pozornosť modlitbe, ktorou človek aktívne buduje svoj vzťah s Kristom. Ako vidieť i v týchto analýzach sa Kostelánsky pridŕža základnej štruktúry Katechizmu Katolíckej cirkvi.

Nakoniec v poslednej kapitole svojej práce sa snaží o predstavenie modelov katechézy o Ježišovi Kristovi na Slovensku, ktoré podľa neho na jednej strane najslepšie korešpondujú s kristologickou kerygmou Katechizmu Katolíckej cirkvi. Píše o cieľoch a úlohách katechézy o Ježišovi Kristovi na Slovensku. Zvýrazňuje, že tajomstvo Krista má byť v centre slovenskej katechézy. Následne predstavuje metodické propozície pre katechézu na Slovensku. Ako veľmi hodnotné vnímam charakterizovanie kultúrno spoločenských podmienok katechézy na Slovensku, najskôr po roku 1989

⁵⁰ Kompletný zoznam učebníc uvádza: KOSTELANSKÝ, A.: *Katechéza o Ježišovi Kristovi*, s. 39.

a neskôr aj po roku 2000. V týchto častiach sa Alojz Kostelánsky prejavuje nielen ako dobrý znalec katechézy a učenia Cirkvi, ale tiež ako veľmi vnímavý pozorovateľ spoločenskej situácie. Môžeme tak vidieť, že na jednej strane Alojz Kostelánsky teoreticky i prakticky veľmi zrelým spôsobom aplikuje stále platné postuláty kerygmatickej katechézy, na druhej strane je badateľný aj vplyv antropologickej katechézy, ktorá žiada, aby katechetik i katechéta vnímali aktuálne problémy spoločnosti i existenciálne problémy jednotlivých ľudí, pretože posolstvo ohlasovania neprichádza do vzduchoprázdna, ale oslovuje konkrétnych ľudí v konkrétnych životných situáciách. Alojz Kostelánsky teda i na úrovni teoretickej reflexie veľmi dôsledne uplatňuje zásadu rovnakej vernosti Bohu i človeku.

V závere svojej práce Kostelánský poznamenáva, že na základe analýzy Spišských katechizmov vo svetle Katechizmu katolíckej Cirkvi dospel k uzáveru, že tieto katechizmy sledujú „*podobnú líniu výkladu tajomstva viery v Ježiša Krista ako je to v novom Katechizme katolíckej cirkvi*“.⁵¹ Je to zaujímavé uzáver, ak si uvedomíme, že tzv. spišské katechizmy boli pripravované a vydané skôr, než Samotný Katechizmus. Svedčí to o tom, že i keď podmienky neboli priaznivé, ba priam naopak, v Katolíckej cirkvi na Slovensku sa našli odborníci, ktorí sledovali aktuálne teologické i katechetické tendencie, i keď nemohli svoje reflexie oficiálne publikovať a zapojiť sa do patričného odborného diskurzu. K takýmto osobám patrili i Aloj Kostelánsky.

⁵¹ KOSTELANSKÝ, A.: *Katechéza o Ježišovi Kristovi*, s. 107.

Druhé dielo, na ktoré sa chcem zamerať je dielo ***Katechetika: dejiny katechézy – teológia katechézy***.⁵² Táto knižná publikácia dlhé roky slúžila i naďalej slúži ako základná študijná literatúra pre predmet katechetika študentom študijného odboru učiteľstvo náboženskej výchovy. Je to typický manuál fundamentálnej katechetiky (s elementami špeciálnej katechetiky), tak ako bola vyčlenená v rámci meta-teoretickej katechetickej reflexie v období kerygmatického hnutia. Najskôr spôsobom typickým pre úvody do jednotlivých vedných disciplín vymedzuje katechetiku ako teologickú disciplínu – jej základné pojmy, jej rozdelenie, a jej prienik s pedagogickými vednými disciplínami.

Následne v piatich relatívne samostatných podčastiach sa venuje postupne jednotlivým etapám v dejinách katechézy počnúc apoštolskou katechézou až po katechézu v 20. storočí.

V druhej časti knihy predstavuje súčasné katechetické smery, ktoré sa rozvinuli v 20. storočí, tak ako boli taktiež predstavené v 2. časti tohto príspevku. Postupne opisuje, didaktický, pedagogický, kerygmatický, antropologický, biblicko-hermeneutický, politický a integrálny smer v katechéze. Pri predstavovaní dejín katechézy i súčasných smerov v katechéze je výrazne pod vplyvom poľskej katechetiky, keďže čerpá predovšetkým z teoretických diel T. Panuša⁵³

⁵² Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Katechetika: Dejiny katechézy – teológia katechézy*. Ružomberok: PF KU, 2008, 168 s.

⁵³ Porov. PANUŚ, T.: *Współczesne kierunki katechetyczne*. In Stala, J. (red.): *Historia katechezy i katechetyka fundamenetalna (Academica 83)*. Tarnów: Biblos, 2010, s. 109-196.

a R. Murawského.⁵⁴ Alojz Kostelanský však nebol takým katechetikom, ktorý by mal zúžený pohľad, čo je viditeľné v tom, že nesiaha len po publikáciách z oblasti katechetiky, ale aj z všeobecnej pedagogiky a didaktiky,⁵⁵ čím dokazuje, že v jeho prípade ponímanie katechetiky ako interdisciplinárnej vedeckej disciplíny, ktorá musí čerpať z teologickej i pedagogickej vedeckej reflexie, nezostáva len frázou. Je zaujímavé, že hoci nepoužíva termín korelácia, jej požiadavka je pre neho samozrejímavá a ukazuje ju hneď v dvoch smeroch - v antro-po-kerygmatickom modeli katechézy a v tzv. integrálnnej katechéze. Zároveň sa snaží v tejto časti ukázať ako jednotlivé katecheteické smery korešpondujú s požiadavkami kladenými na katechézu vo svetle učenia Druhého vatikánskeho koncilu a v katechetických dokumentoch Cirkvi. Samostatnou časťou je snaha o charakterizovanie katechézy od roku 1948 až po súčasnosť. Alojz Kostelanský sa tak snaží ukázať, že katechetické ohlasovanie posolstva spásy sa neuskutočňuje v spoločenskom vzduchoprázdne, ale v konkrétne sociálnych a politických reáliách a zároveň ukazuje, že štyridsať rokov komunistickej totality – materializmus a totality - zanechalo na Slovensku v mentalite ľudí veľkú stopu, s ktorou sa musí katechéza vysporiadať.

Je zaujímavé, že až po týchto reflexiách sa venuje cieľom, úlohám a zásadám katechézy. Pritom sú to otázky, ktoré patria skôr na úvod. Takéto usporiadanie materiálu však

⁵⁴ Porov. MURAWSKI, R.: *Historia katechezy*. In Stala, J. (red.): *Historia katechezy i katechetika fundamenetalna (Academica 83)*. Tarnów: Biblos, 2010, s. 19-108.

⁵⁵ Porov. napr. Zelina, M.: *Alternatívne školstvo*. Bratislava : IRIS, 2020.

prezrádza, že Alojz Kostelanský chápe, že ciele katechézy a jej zásady nie je možné stanoviť *a priori*, bez zohľadnenia aktuálnej spoločenskej situácie, teologického myslenia i aktuálnej katechetickej reflexie.

Následne predstavuje adresátov katechézy rozdelených podľa veku. Píše o katechéze detí predškolského, mladšieho školského a staršieho školského veku, katechéze mladých, dospelých i starých ľudí. Na jednej strane to poukazuje na jeho univerzálne a globálne ponímanie katechézy, ktorá nesie posolstvo spásy pre každého človeka. Na druhej strane jednoznačne vníma, že ak má byť katechéza naozaj verná človeku, musí zohľadňovať osobitosti jednotlivých období jeho psychomotorického a religiózneho vývinu.

V poslednej štvrti časti píše najskôr o katechéze v špeciálnych situáciách a prostrediach. Táto sa realizuje ako katechéza postihnutých a nespôsobilých, ale tiež ako katechéza ľudí na okraji spoločnosti. Zároveň uvádza, že katechézu treba diferencovať v závislosti od špecifických skupín ľudí i od prostredia, v ktorom sa realizuje.

Posledný celok štvrti časti je venovaný katechéze v spoločensko-náboženskom kontexte. Tento kontext nie je homogénny a preto súčasná katechéza musí prijať viacero výziev aké pred ňu stavia súčasný pluralizmus a sekularizmus, ale i nevyhnutnosť ekumenizmu a medzináboženského dialógu, či vnímanie nových náboženských hnutí. Len tak môže byť následne katechéza skutočnou inkulturáciou viery.

Táto publikácia napriek svojmu introduktívnemu charakteru nie je jednoduchou vysokoškolskou učebnicou, ale uceleným katechetickým traktátom, ktorý sa dotýka viacerých problémov katechézy na diachrónej i synchrónnej úrovni

a zároveň umožňuje svojím čitateľom poznávať katechézu ako veľmi komplexnú činnosť Cirkvi.

V tretej vybranej publikácii *Didaktika v službách katechézy: didaktika náboženskej výchovy*⁵⁶ je najbadateľnejšia pragmatická stránka Alojza Kostelanského ako katechétu, a konkrétne ako učiteľa náboženskej výchovy, keďže sám dlhé roky aktívne vyučoval náboženskú výchovu na základných i stredných školách a zároveň učebný proces následne aj reflektoval ako didaktik. Táto učebnica teórie vyučovania náboženskej výchovy ponúka rozsahovo i obsahovo veľmi bohatý a diferencovaný materiál, rozdelený do devätnástich častí. Najskôr predstavuje didaktiku náboženskej výchovy ako disciplínu predmetovej didaktiky, ktorá však vzhľadom na svoje predmetové zameranie má interdisciplinárny charakter a vo svojom výskume uplatňuje teoretické postuláty i metodologické prístupy nielen pedagogických ale i teologických vedeckých disciplín.

V ďalšej časti prezentuje vybrané súčasné koncepcie vyučovania, ako napr. model lasalianskej školy, Alternatívnu škola Celestína Freineta alebo celostnú pedagogiku, čím ukazuje, že didaktika náboženskej výchovy môže rovnocenne s inými predmetovými didaktikami preberať nové didaktické impulzy a zároveň aj svojím špecifickým pohľadom vstupovať do didaktického dialógu.

V ďalších častiach sa venuje žiakovi ako subjektu náboženskej výchovy a učiteľovi náboženskej výchovy. Tu by

⁵⁶ Porov. KOSTELANSKÝ, A.: *Didaktika v službách katechézy : Didaktika náboženskej výchovy*. Ružomberok: PF KU, 2008, 246 s.

som chcel poznamenať, že Alojz Kostelánsky používa dva termíny učiteľ náboženskej výchovy a katechéta, ktoré poníma vo veľkej miere ako synonymá. Ukazuje tým, že pre neho vyučovanie náboženskej výchovy nie je obyčajným školským vyučovaním, ale vzhľadom na to, že na Slovensku sa realizuje ako konfesné vyučovanie,⁵⁷ je dôležitou súčasťou katechetickej činnosti Cirkvi.

Následne v súlade s koncepciou všeobecnej didaktiky predstavuje problematiku cieľov výchovy a vzdelávania, pričom sa nevenuje čisto didakticky len cieľom vzdelávania, ich taxonómii a postupu pri určovaní, ale poukazuje aj na špecifické ciele náboženskej výchovy v oblasti kognitívnej, afektívnej i psychomotorickej.

V šiestej časti sa venuje zásadám vyučovania predmetu náboženská výchova, medzi ktoré na jednej strane zaradzuje základné didaktické zásady a na druhej prezentuje i teologické zásady vyučovania náboženskej výchovy.

V siedmej časti predstavuje štyri základné modely katechézy, ktoré môžu slúžiť tiež ako konštitutívne modely vyučovacej hodiny náboženskej výchovy, ktorá tak nemusí byť členená podľa typického didaktického cyklu, ale môže zohľadňovať fázy modelu formálnych stupňov, kerygmatického modelu katechézy, antropologického modelu alebo antropologicko-kerygmatického modelu katechézy.

Okrem toho v nasledujúcich častiach predstavuje rozmanité metódy vyučovacieho procesu, ich rôznorodosť, pričom

⁵⁷ Ku konfesionálnemu, respektíve nekonfesionálnemu modelu vyučovania náboženskej výchovy porov. HANESOVÁ, D.: *Náboženská výchova v školách*, s. 37-38.

sa špecificky venuje biblickým metódam v katechéze, liturgickým metódam, ale aj metódam práce s obrazom, metóde kreslenia v katechéze, rozličným tvorivým metódami s rozličnými technikami a materiálom a nakoniec aj metódam práce s učebnicou a pracovnými listami. Treba povedať, že metódam vo vyučovaní v katechéze venuje naozaj rozsiahlu časť svojej publikácie, konkrétne viac ako 80 strán z celkovo 240 strán celej publikácie, teda jednu tretinu. Vďaka tomu má študent náboženskej výchovy, ale aj učiteľ náboženstva v podobe tejto publikácie v rukách množstvo metód a nástrojov. Chcel by som obrátiť pozornosť na to, že pri jednotlivých metódach Alojz Kostelanský obracia pozornosť na dva aspekty – po prvé, na interaktívnosť a tvorivosť týchto metód, ktoré na jednej strane zatriktívňujú priebeh vyučovania náboženskej výchovy, no na druhej strane aj stimulujú proces učenia sa žiakov.; po druhé, na teologickú adekvátnosť a správnosť – či už pri biblických alebo liturgických metódach, ale aj pri metódach práce s obrazom. I to zvýrazňuje jeho neustále, vedomé zohľadňovanie požiadavky vernosti Bohu i človeku v katechéze.

Na nadprirodzený aspekt vyučovania náboženskej výchovy poukazuje, keď sa v ďalšej časti venuje otázke modlitby v katechéze, pričom poukazuje na rôzne aspekty ako napr.: všeobecné zásady vzťahu k modlitbe, druhy modlitieb, miesto a čas modlitby, gestá a hudba pri modlitbe, ťažkosti pri modlitbe, postoj katechéta pri modlitbe.

V troch záverečných častiach práce sa venuje témam rozhodujúcim pre naplánovanie a realizovanie vyučovacej hodiny náboženskej výchovy, a to organizačným formám vyučovacieho procesu náboženská výchova, učivo, učebné

osnovy a štandardy predmetu náboženská výchova a učebné pomôcky a didaktická technika na hodinách náboženskej výchovy.

Táto publikácia je najkomplexnejším vedeckým spracovaním didaktiky vyučovania katolíckeho náboženstva na Slovensku. Alojz Kostelanský v ňom využil svoje praktické skúsenosti, ale aj dobré teoretické vedomosti na úrovni teológie, katechetiky i pedagogických vied vo všeobecnosti.

Záver

Na záver svojho príspevku by som chcel zacitovať úryvok z knihy Sirachovcovho syna: „*Chváľme slávných mužov a našich otcov dávnych pokolení. Pán prejavil svoju veľkú slávu, svoju odvekú vznešenosť... Oni viedli ľud svojimi premyslenými zámermi, schopnosťou rozumieť múdrosti ľudu a múdrymi slovami pri ich výchove*“ (Sir 44,1). Tento príspevok nevznikol s cieľom ucelenej kritickej analýzy, ale s cieľom posilnenia pamäte a chvály o Alojzovi Kostelánskom, ktorý sa svojím katechetickým dielom zapísal do života katolíckej Cirkvi na Slovensku. Ku katechéze pristupoval s veľkou vážnosťou a zápalom, vždy dbal na vernosť Bohu a človeku, snažil sa aby katechéza nebola obyčajným vyučovaním, ale ohlasovaním. Zároveň dbal na to, aby náboženská výchova bola atraktívna a ako súčasť katechetického činnosti Cirkvi pomáhala človeku dozrievať vo viere, no zároveň aby ako riadny školský predmet spĺňala všetky didaktické nároky kladné na všetky školské predmety. Pamätám si ho ako pedagóga s otvorenou myslou, zapáleného, tvorivého a vedecky i pedagogicky zvedavého.

Zoznam použitej literatúry

- ARNOLD, F. X.: *Dienst am Glauben: das vordringlichste Anliegen heutiger Seelsorge*. Freiburg : Herder, 1948.
- ARNOLD, F. X.: *Pastoraltheologie Durchrbliche*. Freiburg : Herder, 1965.
- BLACHNICKI, F.: *Katechetyka fundamentalna*. Lublin : KUL, 1970.
- DLUGOŠ, F.: *Historia Ecclesiae Christi 5: Od Benedikta XV. po Benedikta XVI. – Cirkev na Slovensku 1914 – 1970, I. diel*. Levoča : Verbum, 2010.
- FINKE, M.: *Jednostka v katechezie kerygmatycznej*. In *Katecheta* 1963, roč. 7, s. 226-231. *Život z víry : Katolícký katechismus*. Praha : ČKCH, 1968.
- FRANKEMOLLE, H.: *Von der Exegese zur Katechese*. In *Theologische Revue Münster* 1979, roč. 75, č. 2, s. 89-98.
- GABZDILOVÁ, S.: *Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918-1938): Vysokoškolské učebné texty*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014.
- HALBFAS, H.: *Fundamentalkatechetik : Sprache und Erfahrung im Religionsunterricht*. Düsseldorf : Patmos, 1968.
- HANESOVÁ, D.: *Náboženská výchova v školách*. 2. prepracované a rozšírené vyd. Banská Bystrica : PF UMB, 2005, s. 32-36.
- Holländischer Katechismus. Glaubensverkündigung für Erwachsene*. Utrecht : Dekker & van de Vegt, 1964.

- JUNGSMANN, J. A. *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*. Regensburg : Pustet, 1936.
- KARL, G.: *Christentum zwischen Tradition und Moderne*. Freiburg : Herder, 1992.
- Katolischer Katechismus der Bistümer Deutschlands*. Freiburg : Herder, 1955.
- KIČKOVÁ, A.: K problematike výučby náboženstva v Československu po roku 1918. In: Konštantínove listy 2018, roč. 11, č. 2, s. 190-198.
- KLUSKA, B.: *Písmo ako duša katechézy : podoby a výzvy súčasnej biblickej katechézy*. In: Lichner, M. (ed.): *Sväté písmo ako duša teológie*. Trnava: Dobrá kniha, 2015, s. 273-290.
- KOSTELANSKÝ, A.: *Didaktika v službách katechézy : Didaktika náboženskej výchovy*. Ružomberok: PF KU, 2008, 246 s.
- KOSTELANSKÝ, A.: *Katechetika*. Ružomberok : PF KU, 2008.
- KOSTELANSKÝ, A.: *Katechetika: Dejiny katechézy – teológia katechézy*. Ružomberok: PF KU, 2008, 168 s.
- KOSTELANSKÝ, A.: *Katechéza o Ježišovi Kristovi v katechizmoch Spišskej diecézy vo svetle Katechizmu katolíckej Cirkvi*. Ružomberok: PF KU, 2008, 116 s.
- KUSZ, G.: *Biblia w katechezie wczoraj i dzisiaj*. In *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*. Lublin : KUL, 1991.
- KUTARŇA, J. „*Id'te a ohlasujte...*“ : *Úvod do katechetiky*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1994.
- LANGE, G.: Zwischenbilanz zum Korrelationsprinzip. In *Katechetische Blätter* 1980, roč. 105, s. 152-153.

- LANGER, W.: *Kerygma und Katechese : Theologische und didaktische Neubegründung des Bibelunterrichts*. München : Kösel-Verlag, 1966.
- MILLER, G.: *Geschichte ist Gegenwart - Religionspädagogische Konzeptionen der letzten 50 Jahre: ein Überblick im Schnellverfahren für die Fortbildung von Religionslehrern*. Katechetische Blätter, 1977, roč. 102, č. 11, s. 913-918.
- MURAWSKI, R.: *Historia katechezy*. In: Stala, J. (red.): *Historia katechezy i katechetika fundamenetalna (Academica 83)*. Tarnów: Biblos, 2010, s. 19-108.
- NEUENZEIT, P.: *Bibel und Exegese im Religionsunterricht*. In *Katechetische Blätter* 1970, roč. 95, s. 140.
- NOVÁKOVÁ, C. *Katechetika*. Olomouc : MCM, 1997.
- OFFELE, H. W.: *Geschichte und Grundanliegen der sogenannten Münchener katechetischen Methode : Die methodische Erneuerung im katechetischen Unterricht*. München: Deutscher Katechetenverein, 1961.
- ORCZYK, A.: *Wokół natury, koncepcji i treści katechezy*. Warszawa : Wydawnictwo UKSW, 2009.
- OTT, R.: Lernen in der Begegnung mit der Bibel. In: GOTTFRIED, A., et al. (ed.): *Bibeldidaktik : Ein Lese- und Studienbuch*. Berlin : LIT Verlag, 2009, s. 18.
- PANUŚ, T.: *Współczesne kierunki katechetyczne*. In: Stala, J. (red.): *Historia katechezy i katechetika fundamenetalna (Academica 83)*. Tarnów: Biblos, 2010, s. 111-112.
- PANUŚ, T.: *Współczesne kierunki katechetyczne*. In: Stala, J. (red.): *Historia katechezy i katechetika fundamenetalna (Academica 83)*. Tarnów: Biblos, 2010, s. 109-196.

- POWELL, J. C.: Was heißt „Korrelation“ bei Paul Tillich?. In *Katechetische Blätter* 1980, roč. 105, s. 184-186.
- PRANJIĆ, M.: *Jungmann Josef Andreas*. In *Dizionario di Catechetica*. Torino : Elle Di Ci, 1987, s. 83-84.
- RASKE, M.: *Glaubenserfahrung – Gesellschaftskritik – schöpferische Aneignung : Drei Fragen zur Didaktik der Korrelation*. In *Katechetische Blätter* 1981, roč. 106, s. 346.
- REIMER, T.: Korelácia vo vyučovaní náboženstva na školách. In: ACTA facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis, 2015, roč. 12, č. 1, s.73-85.
- REIMER, T.: *Základy katechetiky*. Bratislava, RKCMBF, 2020.
- SCHILLEECKX, E.: Offenbarung, Glaube und Erfahrung. In *Katechetische Blätter* 1980, roč. 105, s. 84-95.
- TIRPÁK, P.: *Zásady katechézy podľa exhortácie Catechesi Tradendae*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2020.
- VALOVIČ, E.: *Náčrt katechetiky I*. Bratislava : TF TU, 2000.
- WEBER, A.: *Die Münchner Katechetische Methode*. München : Kösel, 1905.
- WERBICK, J.: Correlazione (Principio della). In *Dizionario di Catechetica*. Torino : Elle Di Ci, 1987, s. 178-181.
- ZELINA, M.: *Alternatívne školstvo*. Bratislava : IRIS, 2020.
- ZILLESSEN, D.: Glaube und Erfahrung. In *Religionspädagogisches Werkbuch*. Frankfurt am Main : Diesterweg, 1972.
- ZIMMERMANNOVÁ, M.: *Josef Andreas Jungmann a kerygmatický prístup ke katechezi*. In *Cesty katecheze : Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 2011, roč. 3, č. 1, s. 11-13.



ČLOVEK S VEĽKÝM SRDCOM
Fragmenty zo života - útržky spomienok
na Alojza Kostelanského

PaedDr. Mária Vargová, PhD.

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky
PF KU v Ružomberku

ABSTRAKT

Sedel pri okne, rozmýšľal. Občas padol pohľad na počítač, inokedy boli okuliare na stole ... hľadal ... našiel.

ABSTRACT

He sat by the window, he thought. Sometimes the sight of the computer fell, other times the glasses were on the table ... looking ... found.

Môžeme začať jednoduchou otázkou. Kto bol Alojz Kostelanský? Bol kňazom, učiteľom, vychovávateľom, kolegom a priateľom.

Bol celým srdcom kňazom a učiteľom. Celý rok žil prvým svätým prijímaním. Keď videl včielku, lienku, motýľa, hľa-

dal symboliku. Dokonca symboliku našiel aj v obyčajnom štipci na bielizeň. Rozmýšľal, ako priblížiť deťom Boha. Akým zaujímavým spôsobom im ukázať lásku k blížnemu, spôsob života.

Keď sme ho stretli, ukázali sme mu nejaký predmet, pomôcku, zrazu vedel ako, akým spôsobom to pretransponovať, prepojiť nejaký predmet, udalosť pre deti tak, aby niečomu porozumeli. To isté platilo aj pre študentov na katechetike a aj na mimoškolskej výchove, ktoré prednášal viac než 15 rokov.





Ukážka práce s deťmi (fotografie – archív autorky)

Hľadal spôsoby, metódy, ako sa priblížiť k dieťaťu a vo svojom vnútri byť zároveň dieťaťom. Bol nám príkladom toho, ako sa tešiť z maličkostí a z každodenných stretnutí. On sám sa stával dieťaťom. Mal radosť a úsmev krásneho dieťaťa. Vedel sa tešiť a zároveň svoju radosť rozdával. Bol veľkým človekom, láskavým, milosrdným, usmievavým.





Otvorenie výstavy: Moja rodina (archív autorky)

Dával nám vždy dobré rady, staral sa o nás a správal sa k nám nielen ako ku kolegom, ale ako k priateľom, ktorý poradí, povzbudí, vzpruží.

Jedna rada nám stále rezonuje v ušiach: „Buďte dobrí...“ a ukončil myšlienku podľa toho, aká bola situácia, ako to cítil.



*Recitačná súťaž žiakov, ktorú usporiadali členovia Katedry
predškolskej a elementárnej pedagogiky (archív autorky)*

Zaujímavé bolo, že medzi rečou si nechával prestávky, rozmýšľal medzitým, ako rozprával. Neboli to rýchle slová do vetra. Niekedy bolo potrebné počkať, ale vtedy, keď sme počkali, dostali sme cennú radu, ktorá nám pomohla.

Viedol nás k trpezlivosti.

Bol naším lepidlom, ako sme ho nazývali. Sceľoval nás, spájal. Viedol nás k úcte k sebe samých i všetkých okolo nás.



Otvorenie výstavy alternatívnych vysvedčení (archív autorky)

Nedávno na jednej kázni bolo prirovnanie: Symfónia sa nestane symfóniou bez jednotlivých nôt, stavba potrebuje kamene, ak už nebudú držať pohromade, stavba sa rozpadne, more nie je iba jednou kvapkou, ale ho tvorí niekoľko miliárd kvapiek a môžeme parafrázovať ďalej, ale zaujímavé je nadviazať na myšlienku A. Kostelanského – Bud’te dobrí. Skúsme začať od seba, to nám stále naznačoval. Mali by sme okolo seba šíriť dobrotu, lepiť ju.



(Archív autorky)

Namiesto záveru môžeme ukončiť tento krátky exkurz zo života a myšlienok úžasného človeka, ktorý bol našou súčasťou, jednoduchou otázkou.

Kto bol Alojz Kostelanský? Bol kňazom, učiteľom, vychovávateľom, naším duchovným otcom, kolegom a vzácnym priateľom – na ktorého s láskou a úctou spomíname a ostáva v našich srdciach. Ďakujeme, že sme mohli byť súčasťou života výnimočného človeka.



*Predvianočné stretnutie členov Katedry predškolskej
a elementárnej pedagogiky (archív autorky)*

Zostavil
František Dluhoš

**SPOMIENKA
NA PEDAGÓGA A KATECHÉTU
ALOJZA KOSTELANSKÉHO**

Zborník prednášok s vedeckého kolokvia
venovaného spomienke
na Mons. doc. PaedDr. ThLic. Alojza Kostelanského, PhD.

Vydalo: © MTM Levoča

Rok vydania: 2022

ISBN 978-80-8215-034-9

ISBN 978-80-8215-034-9

